

Cumhuriyet Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
İktisat Anabilim Dalı

AVUSTURYA İKTİSAT OKULU'NUN TEMELLERİ VE İKTİSADİ DÜŞÜNCEYE KATKILARI

Yeliz KESKİN KORKMAZ

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Ahmet UZUN

Sivas

Haziran, 2011

**AVUSTURYA İKTİSAT OKULU'NUN TEMELLERİ VE İKTİSADİ
DÜŞÜNCEYE KATKILARI**

Yeliz KESKİN KORKMAZ

Cumhuriyet Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

**Lisansüstü Eğitim, Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin
İktisat Anabilim Dalı
İktisat Tarihi Bilim Dalı İçin Öngördüğü**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Olarak Hazırlanmıştır.

Sivas

Haziran 2011

ÖZET

KORKMAZ KESKİN, Yeliz, Avusturya İktisat Okulu'nun Temelleri ve İktisadi Düşünceye Katkıları, Yüksek Lisans Tezi, Sivas, 2011.

Marjinal Devrim'in yaratıcılarından biri "Avusturya İktisat Okulu" dur. Avusturya Okulu, bu okulun kurucusu kabul edilen ve 1871 yılında yayınladığı "İktisadın İlkeleri" adlı kitabında marjinal analizi kullanan Carl Menger ile iki öğrencisi, Friedrich von Wieser ve Eugen von Böhm-Bawerk tarafından oluşturulmuştur. Viyana Üniversitesi'nin çatısı altında bir araya gelen bu üçlü, iktisat teorisine büyük katkılar bulunmuş ve onun çeşitli yönlerde gelişmesine yardımcı olmuştur.

Konjunktürel dalgalanmalar teorisi, Avusturya iktisadının önemli katkıları arasında sayılmalıdır. Avusturyacı konjunktür teorisi, krizlerle ortalığı sarsan ekonomik dalgalanmaların açıklanmasında en radikal yaklaşımlardan biridir. Bu çalışmada Avusturya İktisat Okulu'nun tarihsel gelişimi hakkında bilgi verilerek, bu okulun iktisadi düşünceye yaptığı önemli katkılar ayrı ayrı ele alınarak incelenmiştir. Ayrıca, günümüzde yaşanan ekonomik krizler, Avusturya ekolü perspektifiyle ele alınarak değerlendirilmiştir.

Avusturyacı Konjunktür Teorisi, küresel krizlerin ortaya çıkışını tutarlı bir teorik çerçeve içerisinde açıklamayı hedeflemektedir. Bu durum Avusturyacı iktisatçılara küresel krizi tahmin etmede diğer okullara göre avantajlı bir konum kazandırmıştır. Avusturyacı konjunktür teorisi, devletin hiçbir şey yapmamasını, piyasanın fiyatları düzeltmesini beklemek gerektiğini, krize yol açan sebepleri en başta yaratanın zaten devlet müdahalesi olduğunu ileri sürmektedir.

ABSTRACT

KORKMAZ KESKİN, Yeliz, Fundamentals of Austrian School of Economics and its Contribution to Economic Thoughts, Master Thesis, Sivas, 2011.

The Austrian School of Economics is one of the creators of the marginal revolution. Austrian School was constituted by Carl Menger who was accepted as the founder of this school and used the marginal analysis in his book “The Principles of Economics” with his two students, Fiedrich von Wieser and Eugen von Böhm-Bawerk.

Economical cyclical fluctuations must be considered among the important contributions to the accumulation of the Austrian Economy. The Austrian cyclical theory is one of the most radical approaches in explanation of the cyclical fluctuations which brings sound with crises. In this study, the knowledge was given about the historical development of The Austrian School of Economics and its important contributions to economic thoughts were examined one by one. In addition, the economic crises that exist nowadays are evaluated by handling the Austrian view.

Austrian Business Cycles Theory explains the coming out of the global crises in a consistent theoretical frame. With this situation, the Austrian economists acquired an advantageous position among other schools in the forecast global crises. Austrian Business Cycles Theory put forward that the state do nothing, it is necessary to wait the correction of prices by market and the reasons pave way for the crises are created by the mostly the interference of the state.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	1
ABSTRACT	ii
İÇİNDEKİLER.....	iii
ŞEKİL LİSTESİ	vi
TABLolar LİSTESİ.....	vii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

AVUSTURYA İKTİSADININ TARİHSEL GELİŞİMİ

1.1. Avusturya İktisat Okulu'nun Tarihsel Gelişimine Genel Bir Bakış	4
1.2. Avusturya İktisat Okulu'nun Tarihsel Gelişimi	12
1.3. Avusturya İktisat Okulu'nun Önemli Temsilcileri ve İktisadi Düşünceye Olan Katkıları.....	14
1.3.1. Carl Menger	15
1.3.2. Eugen von Böhm-Bawerk	16
1.3.3. Friedrich von Wieser	17
1.3.4. Ludwig von Mises.....	18
1.3.5. Joseph Schumpeter.....	20
1.3.6. Leon Walras.....	21
1.3.7. Friedrich August von Hayek.....	22

İKİNCİ BÖLÜM

AVUSTURYA İKTİSADININ FELSEFİ KÖKLERİ

2.1. Praxeology: Amaçlı İnsan Davranışı	24
2.2. Sübjektivizm	27
2.3. Metodolojik Bireycilik	33
2.4. Amaçlanamayan Sonuçlar Ya Da Kendiliğinden (Spontane) Kurumlar	34

2.5. Bilgi Ve Zamanın Önemi	38
-----------------------------------	----

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AVUSTURYA İKTİSAT OKULU'NUN İKTİSADİ DÜŞÜNCEYE KATKILARI VE EKONOMİK KRİZLERE BAKIŞI

3.1. Tüketim Teorisi.....	46
3.1.1. Alt Düzey Ve Üst Düzey Mallar.....	46
3.2. Eş-Marjinal Fayda Prensibi	48
3.3. Üretim Teorisi.....	50
3.3.1. Menger'in Negatif Bağlama (Atıf) Teorisi.....	50
3.3.2. Fırsat Maliyeti.....	51
3.3.3. Wieser'in Pozitif Bağlama (Atıf) Teorisi.....	52
3.4. Wieser'in Kıymet Teorisi.....	53
3.5. Sosyal İktisat.....	56
3.6. Marjinalist Devrim, Sübjektif Değer Ve Bölüşüm Sorunu.....	56
3.7. Girişimcinin Önemi.....	60
3.8. Faiz Teorisi	62
3.8.1. Mevcut Malların Ve Gelecekteki Malların Değeri	63
3.8.2. Faizin Üç Nedeni	64
3.8.3. Faiz Biçimleri.....	65
3.9. Metodolojik Bireysellik.....	66
3.10. İktisatta Matematiğin Kullanımı	68
3.11. Avusturya Okulu'nun Parasal Teorisi.....	70
3.12. Avusturyacı Konjonktür Teorisi Ve Krizler	75
3.12.1. Konjonktürel Dalgalanmalar.....	75
3.12.2. Avusturyacı Konjonktür Teorisi Perspektifiyle 2008 ABD Krizi	78
3.12.3. Finansal Krize Sebep Olan Nedenler ve Uzatan Faktörler.....	80

3.12.3.1. Krizden Çıkarılabilecek Sonuçlar	81
3.12.4. Kriz Teorisi ve Küresel Krize Karşı Çözüm Önerileri.....	82
SONUÇ.....	89
KAYNAKÇA.....	92

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 1. Krizin İlk Yılı Boyunca LIBOR-OIS Spread Seviyesi	80
--	----

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1: Eş-marjinal fayda prensibi	48
Tablo 2: Wieser'in kıymet teorisi	54

GİRİŞ

Avusturya İktisat Okulu, Carl Menger'in 1871 yılında yayınlanan Ekonomi Biliminin Temelleri (Grundsätze der Volkswirtschaftslehre) isimli kitabı ile doğmuştur. Bu eseri ile Menger, Viyana Üniversitesi'nde öğretim üyesi olmuş, bir süre sonra aynı üniversitede profesörlüğe atanmıştır. Daha sonra Menger'in öğrencisi olmamakla birlikte iki genç iktisatçı olan Böhm Bawerk ve Friedrich von Wieser, Menger'in fikirlerinin ateşli savunucusu oldular. 1880'lerde bu iktisatçıların yaptığı araştırmaları ile Menger'in düşünceleri diğer ülkelerde de bilinmeye başlandı. Böhm-Bawerk ve Wieser'in birkaç makalesi İngilizceye tercüme edilmiş ve 1890 yılında ABD'nde yayınlanan *Annals of the American Academy of Political and Social Science* dergisinin editörleri Böhm-Bawerk'den Avusturya İktisat Okulunun öğretilerini açıklayan bir yazı yazmasını istemişlerdi.

Menger'in 1871'de yayınlanan kitabı iktisadi düşünceler tarihinde "marjinal devrim" in temeli olarak kabul edilir. Jevons'un 1871'de yayınlanan Politik İktisat Teorisi ve Walras'ın 1874'de yayınlanan Pür İktisat Politikasının Elementleri adlı eserleri de bu alanda önemli yapıtlar olarak bilinir. İktisadi düşünceler tarihi ile ilgilenen yazarlar Jovons'un ve Walras'ın eserlerindeki düşüncelere paralel olarak Menger'in çalışmalarındaki görüşleri ortaya koymuşlardır. W. Jaffe (1976)'nin eserinin yayınlanmasını müteakiben Menger'in düşünceleri ile o dönemde yaşamış olan iktisatçıların düşünceleri arasındaki farklılıklar ortaya konulmaya çalışıldı. Son yıllarda yayınlanan birkaç çalışma da aynı şekilde Menger'in kendine özgü düşüncelerini ön plana çıkarmıştır.

İki Avusturyalı iktisatçı olan Jevons ve Walras'ın değer ve fiyat teorilerine katkıları marjinalizm ve fayda üzerinde odaklanmıştır. Walras ve onu takiben diğer mikro iktisat teorisyenlerine göre bir değişkenin marjinal değeri, toplam değişkenin ana değişim oranına dayanır. Avusturyalı iktisatçılara göre marjinal fayda kavramı sadece psikolojik zevklere ve tatminlere dayandırılmaz, zevklerin marjinal değerlendirilmesine de dayandırılır. Menger, teorisinde ekonomik değer belirlenmesinde sübjektif fayda yaklaşımının önem taşıdığını belirtmiştir. Menger'in teorisinde değerler, esas olarak tüketicilerin istek ve arzularına bağlı olarak belirlenir.

Avusturya iktisat okulunun temsilcilerinden Böhm-Bawerk ise meslek hayatının ilk yıllarında faiz konusundaki klasik görüşlere ve teorilere eleştiriler yöneltmiştir. Daha sonra bu konu ile ilgili olarak bir kitap yayınlamıştır. İleriki yıllarda çeşitli yazarlar, Böhm-Bawerk'in sermaye ve faiz teorisinin Menger'in yaklaşımından farklı ve özü itibarıyla tutarsız olduğunu savunmuşlardır. Şüphesiz Böhm-Bawerk sermaye ve faiz teorisini subjektif değer teorisinden bağımsız olarak ele almıştır. Böhm Bawerk'e göre üretim zaman içinde gerçekleştiği ve Ekonomik İnsan sistematik olarak daha önceki tercihleri ile sonrakilerini birlikte değerlendirdiği için sermaye yoğun üretim faaliyetleri başarısız olmayacaktır.

Böhm-Bawerk yaptığı çalışmalarla Avusturya iktisat okulunun Birinci Dünya Savaşı öncesindeki en önemli temsilcisi durumuna gelmiştir. Marksistler, Avusturyalı iktisatçıları Marksist ekonominin düşmanı olarak görmeye başlamışlardır. Böhm-Bawerk eserlerinde Marksist teorinin artık-değer kavramını sert bir şekilde eleştirmiştir. Böhm-Bawerk ileriki yıllarda Avusturya iktisat okulunun subjektif değer teorisini sistematik bir şekilde yaymıştır. Daha sonra üçüncü kuşak Avusturya iktisat okulu temsilcileri olarak kabul edilen Mises ve Hayek tarafından da bu alanda çalışmalar sürdürülmüştür.

Bu tez çalışmasının birinci bölümünde Avusturya İktisat Okulunun tarihsel gelişimi yer verilmektedir. Avusturya İktisat Okulunun kuruluşu ve Tarihi Okul ile Avusturya İktisat Okulu arasında süregelen "Metot Tartışmaları" bu bölümde yer alacaktır.

Çalışmanın ikinci bölümünde, Avusturya İktisadının felsefi kökleri incelenecek ve Okulun oluşumundaki faktörler ele alınmaya çalışılacaktır. Ayrıca Avusturya Okulu'nu Neoklasik sentezden ayıran metodolojik görüşlere yer verilecektir. Bu görüşler Praxeology, Amaçlı İnsan Davranışı, Subjektivizm, Metodolojik Bireycilik, Amaçlanamayan Sonuçlar ya da Kendiliğinden Düzen ve Kurumların Evrimi, Bilgi ve Zamanın Önemi olmak üzere beş başlık altında toplanmıştır.

Üçüncü bölümde ise Avusturya İktisat Okulunun İktisadi Düşünceye Katkıları ve Ekonomik Krizlere bakışı hakkında bilgi verilecektir. Menger'in iktisat teorisine yaptığı en ilginç ve önemli katkılarından biri olan marjinal fayda prensibi, Wieser'in Kıymet Teorisi adını verdiği kıymet ile fayda arasındaki zıtlığın nedeni, Böhm-Bawerk'in "faizin zaman tercihi" teorisi, Mises'in girişimcilerle yapmış olduğu çalışmalar ayrı ayrı incelenecektir. Avusturyacı konjunktür teorisi, Avusturya iktisadının birikimine önemli katkıları arasında sayılıp, 16. Yüzyılın sonları ve 17. Yüzyılın başlarından bu yana zaman zaman yaşanan krizler, iktisatçıları krizlerin nedenlerini anlamaya ve açıklamaya yönelik çalışmaları incelenecektir.

Çalışmanın sonuç kısmında ise çalışmanın önceki bölümlerinde yer alan konularla ilgili genel bir değerlendirme yapılacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

AVUSTURYA İKTİSADININ TARİHSEL GELİŞİMİ

1.1. Avusturya İktisat Okulu'nun Tarihsel Gelişimine Genel Bir Bakış

Neoklasik iktisat teorisinin olgunlaşmasından başlayarak, Avusturya İktisat Ekolü'nün hangi tarihten başlatılması tartışma konusu olsa da, 1870'li yıllara gelindiğinde Viyana, Avrupa'nın en önemli ve saygı duyulan bilim merkezlerinden biri haline gelmiştir. Viyana'nın coğrafi konumu, iklim ve diğer Kıta Avrupa'sı kentleri ile olan ilişkisi verimli ve düzenli gelişmişti. O dönemlerde Londra ve Paris gibi kentlerin hemen ardında büyük kentler kategorisi içinde yer alıyordu. 16. Yüzyıldan başlayan bir gelişme trendi içinde doğu ve batıdan tüccarların, siyasetçilerin, felsefeci ve din adamlarının yerleşmek için can attığı bir merkez niteliğindedir. Uzunca bir süredir Habsburg Hanedanı'nın egemenliğinde olan Avusturya-Macaristan İmparatorluğu bu şehre ayrı bir önem vererek gelişmesi için gerekli olan tüm sosyal ortamı sağlamıştı. Bu nedenle de Beethoven, Schubert, Strauss gibi bazı ünlü müzisyenler ile Freud ve Wittgenstein gibi ünlü filozoflar bu şehri üs olarak kullanmayı tercih etmişlerdi.¹

Bu tarihi ve çevresel atmosfer ister istemez bazı gelişmeleri kendiliğinden tetikliyordu. 19.yüzyılın sonlarına doğru gelindiğinde Carl Menger, Viyana Üniversitesi içinde iktisat okulunu kurmuştu. Bu kuruluş, içinde bulunan bilimsel atmosferin resmileşerek, iktisat alanında bir okul olabilmenin ilk kıvılcımını ateşlemişti. Bu tarihten sonra, Menger'in öncülüğünde pek çok bilim adamı buraya yönelirken, genç Avusturyalılar da kendilerini ifade edebilecek bir bilim ortamı bulmuş oluyorlardı. Viyana Üniversitesi'nin sosyal bilimler alanındaki bu bölümü dünyanın pek çok yerinden kendisine öğrenci çekmeye başladı.

¹ Abdullah Mesud Küçükcalay, **İktisadi Düşünce Tarihi**, İstanbul, 2. Baskı, Beta Yayınları, s. 435.

Avusturya İktisat Okulu'nun tam olarak ne zaman doğduğuna ilişkin olarak Menger'in *Principles of Economics* isimli kitabının basım yılı olan 1871 tarihi gösterilir. Ancak kitapları Nazi işgali sırasında çalınan ve yıllar sonra Moskova Kütüphanesi'nde bulunan Mises, 1871 yılında yalnızca Menger'in olduğunu, şayet bir okuldan ya da ekolden bahsedilecekse kesinlikle buna Wieser ve Bawerk gibi isimleri de dâhil olması gerektiğini ifade ederek okulun kuruluşunu 1880'lere kadar götürür.

Avusturya İktisat Okulu deyimini ilk olarak Alman tarihçi ekolünden Schmoller'in Menger ile girdiği iktisat metodolojisi tartışması esnasında kullanmıştır. Bu kullanıma rağmen Avusturya İktisat Okulu'nu homojen bir bütünlük olarak değerlendirmek doğru olmaz. Çünkü söz konusu okul da kendi içinde eski, orta ve yeni kuşak olarak değerlendirilme eğilimindedir. Avusturya okulunu eski temsilcilerini Carl Menger, Eugen von Bawerk ve Friedrich von Wieser oluştururlar. İkinci (orta) kuşağın önde gelen temsilcileri olarak J.A.Schumpeter ve Ludwig von Mises göze çarparlar. Yeni kuşağın liderliğini ise hiç kuşkusuz F.A. von Hayek yapmaktadır. Ama Hayek yalnız değildir. Yeni kuşakta ona F. Machlup, O. Morgenstein, P. Rosenstein-Rodan ve Goldfred Haberler gibi ünlerinden şüphe duymaya gerek olmayan bilim adamları eşlik etmektedirler. Ludwig Lachmar ve Murray Rothbard gibileri de daha modern dönemde Avusturya Okulu'nu temsil eden iktisatçılar olarak öne çıkmaktadırlar.²

Klasik Okul'un liberal öğretisini devam ettiren, değer teorisinde köklü değişimler yapan, 1870'lerden 1920'lere kadar hâkim olan okul Neoklasik Okul'dur. Neoklasik okulun öncüsü sayılan Carl Menger, İktisadın İlkeleri isimli eseriyle birlikte değeri Klasik Okul'dan farklı bir şekilde yeniden tanımlamıştır. İktisadi düşünceler tarihinde önemli bir yer edinen bu eser "marjinalist devrim" adı verilen dönemin başlamasını sağlamıştır. Marjinalist devrim ile birlikte nesnel değer teorisinden öznel değer teorisine geçilmiştir. Neoklasiklere göre mübadele değerini belirleyen etken marjinal faydadır. Yani mübadele değeri kullanım değeriyle açıklanmıştır. Fayda kavramı, kişi ile mal veya hizmet arasındaki ruhsal bir ilişkiye

² Küçükkalay, a. g. e., s. 436.

dayandırıldığı için, marjinal fayda teorisi, malların öznel değerini incelemek yoluyla mübadele değerine geçmektedir.³

1970'lerin sonunda Liberal Parti, kilisenin, prensin ve Slav milletlerinin milli partilerini elbirliğiyle kapatmıştır. Bu koalisyon, liberallerin destekledikleri bütün fikirlere karşıydı. Akademik işlerin yürütülmesinin etkisi şudur ki profesörlerin oluşturduğu topluluk, okulların yönetiminde neredeyse sınırsız özgürlük uygulamışlardır. Ekonomi, üniversitelerin Hukuk ve Sosyal Bilimler Fakültelerinde öğretilmiştir. Bu üniversitelerin çoğunda iki ekonomi başkanı vardır. Bu başkanlardan birinin yeri boş olursa, avukatlar birliği yetkili başka birisini seçerlerdi. Bu karar ekonomist olmayanlar tarafından desteklenmiştir. Bu hukuk profesörlerin en iyi dileklerle korunduklarını düşünmek doğrudur. Ancak onlar ekonomist değildir. İki karşıt düşünce okulu olan "Avusturya İktisat Okulu ve Alman Üniversitelerinde okutulan" modern oldukları iddia edilen Tarih Okulu arasında seçim yapmak zorunda kalmışlardır. Bu kararlarını yargılayan hiçbir politik ya da ulusal görüş olmasa bile, yine de bu düşünceden şüphelenmeden davranmışlardır.⁴ Ayrıca Menger Ricardocu paradigmaya başarılı bir şekilde meydan okuyan bir isimdir.⁵

Klasik iktisatçıların yaklaşık yüz yıllık egemenliği sürecinde geliştirmiş oldukları ilkelerden bazıları gelişim sürecini devam ettirirken bazıları biçim değiştirmiştir. Avusturya Okulu bunları yeniden gündeme taşıyana kadar rafa kaldırılmıştır. Marjinalizmin gelişmesinden hemen sonra ortaya çıkan Neoklasik teori en büyük darbeyi, marjinalizmin subjektif değer teorisine indirmiş ve özellikle üretim maliyetlerine ve emeğin marjinal produktivitesine bağlı olarak yorumlanan gelir dağılıma önem vermişti. Aynı zamanda yoğun bir matematik kullanımının Neoklasik iktisatla yaygınlaşması iktisadın inceleme biçiminin yönünü, açıklama biçimli incelemeden matematiksel bir niteliğe doğru evrimleştirmişti.⁶

³ Gülten Kazgan, **İktisadi Düşünce veya Politik İktisadın Evrimi**, İstanbul, 12.baskı, Remzi Kitabevi, 2006, s. 73.

⁴Ludwig von Mises, **The Historical Setting of the Austrian School of Economics**, 2003 (a), s. 2.

⁵ Neşe Erim, **İktisadi Düşünce Tarihi**, Ankara, Palme Yayıncılık, 2007, s.130.

⁶ Küçükkalay, a. g. e., s. 437.

Avusturya iktisadi düşünceye önemli katkılar yapmış önemli bir gelenektir. Bugün iktisadi analizin temel taşları arasında yer alan pek çok kavramı iktisadi düşünceye Avusturya iktisadi geleneğine mensup iktisatçılar kazandırmışlardır. Merkantilist dönemden bu yana iktisadi düşünce tarihinde ortaya çıkan yaklaşımları, aralarındaki nüanslar bir kenara bırakılırsa, “piyasacı” ve “kumandacı” yaklaşımlar olarak iki kategoride toplamak mümkündür. Bir yanda Adam Smith’in temellerini attığı, “doğal özgürlükler sistemi” olarak betimlenebilecek, sonradan Klasik Liberal iktisadi öğretisi olarak anılacak olan, piyasacı, serbest ticaretçi ve özgürlükçü gelenek vardır. Öte yandan ise Merkantilistlerden başlayıp sonraki kuşaklara onlardan miras kalan, sosyalistlerin katkılarıyla zenginleşen, bugün ulusalcıların dört elle sarıldığı, iç kapanmacı, korumacı, müdahaleci, piyasa karşıtı ve güdümcü gelenek yer almaktadır. Bu ikili ayrım çerçevesinde Merkantilizm, sosyalist-Marksist iktisat, Keynesyen iktisat, Kurumcu iktisat ve post-Keynesyen iktisat “kumandacı” yaklaşımlar kategorisine girmektedir. Buna karşılık Klasik iktisat, Neoklasik iktisat, Parasalcı iktisat, Yeni Klasik iktisat ve Avusturya iktisadi “piyasacı” yaklaşımlar kategorisine girmektedir. Avusturya iktisadi piyasacı çözümlerden yana olmak bakımından geleneksel Neoklasik iktisatla aynı düzlemde yer almakta; ancak özellikle iktisatta matematiğin kullanımı, konjonktür dalgalanmaları ve krizler karşısında izlenecek iktisat politikaları konusunda Neoklasik gelenekten ve onun devamı niteliğindeki Parasalcı ve Yeni Klasik gelenekten ayrılmaktadır.

Avusturya iktisadi bir yandan öncülük ettiği “marjinalist devrim”le Adam Smith’in doğal özgürlükler sistemini 19.Yüzyıl sonlarında yeniden diriltmiş; değer ve bölüşüm sorununun çözülmesine büyük katkıda bulunmuş, metodolojik bireycilik ile yöntem tartışmalarını derinleştirmiş; öte yandan da tarih boyunca iktisat yazınına çok sayıda önemli kavram armağan etmek suretiyle iktisadi düşünce birikimini zenginleştirmiştir.⁷

⁷ Mustafa Acar, **Avusturya İktisadının İktisadi Düşünceye Katkıları Üzerine**, Liberal Düşünce, Sayı: 59-60, Ankara, 2010, s. 203-204.

Avusturya okulu iktisatçıları arasında görüş ayrılığı yaratmayan alanlardan birisi metodolojidir. Kirzner, metotla alakalı olarak bireysel düşünürler arasında, fikir ayrılığı olduğunu ileri sürüyor. Metot sorgulaması üzerine Avusturya ekonomistlerinin yazıları aracılığıyla oluşan iki ayrı düşünce arasındaki farklılıklar gün ışığına çıkabilir. Bunları birbirinden ayırıp her birine ayrı ayrı odaklanarak, ekonomi üzerine farklı metotlar keşfedebilir, ve belki de Avusturyalı ekonomistlerin bakış açılarıyla bunların nasıl farklılaştığını anlayabiliriz.

Avusturyalıların metodoloji (yöntem bilim) üzerine genel tutumları çok iyi bilinir. Avusturyalı ekonomistler, özneliği savunurlar, insan eyleminin kararlılığını vurgularlar; pazarlama sürecinin ihracındaki denge yapılanmasından memnun değillerdir. Ekonomiye yönelik ölçülendirme prosedürüne gidilmesinden kuşku duymaktadırlar. Ekonomik teoremlerin deneysel “kanıtların” dan bile şüphe duymaktadırlar. Sonuç olarak da, ekonomik işler üzerine gerçekleştirilmekte olan birçok deneysel çalışmanın geçerliliği ve önemi hakkında çekinceleri vardır.⁸

Günümüzdeki Avusturyalılar, ekonomi işinde uygun olan ve olmayanı bir arada tutmaktadır. Onlar resmi teoriye karşıt bir eleştiri sunmaktadırlar, ancak geçen yirmi yılda ortaya çıkan politika fikrine katkı sağlamaktadır. Fakat bugün entelektüel çatışma, metodoloji konulardan çok ideolojik konulara belirlenmektedir. Aslında piyasa ekonomisinin Avusturya metodoloji tutumu ve teorik yapısı, hala modellik konumunu sürdüren ve iktisat biçiminde araştırma stratejisini ölçenler tarafından reddedilmektedir. Bu yüzden, Avusturya okulu, kendi iktisatçı arkadaşlarıyla alakalı garip bir durumdadır. Bunlar, diğerlerinin yanlış sebepler olmaksızın birçok politik soru üzerine doğru cevaba takıldıklarına inanmaktadırlar.⁹

Avusturya Okulu, Menger ile birlikte başlayan süreçte temelde üç gelişmeye önyak olarak Adam Smith ve onun özgürlük düşüncesinin yardımına koşarak teorik gelişmelere imza attı. Aslında çok karmaşık gibi görünen, Avusturya iktisadının durumu şundan ibaretti: Menger, Bawerk ve Wieser marjinalizmin öncülüğünü

⁸Israel M. Kirzner, **On The Method Of Austrian Economics**, <http://oll.libertyfund.org>, (Erişim Tarihi: Mart, 2010 (a)).

⁹Peter Boettke and Peter Leeson, **The Austrian School of Economics: 1950-2000**, Oxford: Basil Blackwell, 2002, s. 9.

yapıyorlar ve klasik iktisadı tekrar Ricardo çizgisinden Smith çizgisine çekmeye çalışıyorlar, aynı zamanda da Marks'ın karşı saldırısına göğüs geriyorlardı. Bu nedenle Neoklasiklerin öncülüğünü yaptılar. Ancak bütün bunları yaparken az önce bahsedilen ve Neoklasik iktisadın içindeki bazı gelişmelerden de rahatsızdılar. Bu bakış açısıyla Avusturya İktisat Okulu'nun iki açılı bir savaş verdiğini söylemek mümkün görünüyordu.

İlk savaş, iktisadı Smith çizgisine çekme operasyonu idi. Bunun için Smith'in çizgisinden kopan Ricardo ve saldırı yapan Marks'a karşı teoriler ürettiler. Avusturya Okulu bu savaşlarda değer kavramından yola çıkarak üç gelişmeye imza attı. Bunlardan ilki subjektif değer teorisi idi.¹⁰ Avusturya iktisadının temel çizgilerinden biri olacak, iktisat bilimi açısından ses getirecek ve sonraki iktisatçılar tarafından geliştirilecek "marjinal fayda prensibi" ni iktisat teorisine kazandırmıştır. Marjinal devrim diye de adlandırılan bu yeni prensip "subjektif değer teorisi" nin temellerinin atılmasına ciddi katkılar sağlamıştır.¹¹ Subjektif değer teorisinin, üretici ve tüketicilerin istekleri dışında bir şey olmadığını ortaya koydular. Yani ücretler, karlar ve faizler, kullanıcıların subjektif tutumlarına göre belirlendiği için uzun dönemde maliyetler değişken olacak ve değer belirlenmesinde bir rol üstlenmeyecekti. Bunun arakasında yatan mantık, kıtlık ve seçim mantığı idi. Her birey, fayda maksimizasyonuna giderken içinde bulunduğu kıtlık durumuna göre bir seçimde bulunacaktı. Doğal olarak, toplumdaki bireylerin hepsinin seçim skalası da birbirinde farklı olacaktı. Bu nedenle bireylerin bu tercihlerini toplamak ve bir bütün halinde göstermek imkânsızdı.

Avusturya Okulu, bu türden bir mekanik düzen anlayışının yerine, fiyat ve piyasa mekanizmasını ikame eder. Bu mekanizma, değişen koşullara göre kaynak dağılımını, üretim ve tüketim gibi unsurları ayarlayan bir mekanizmadır ve zamana bağlı olarak anlık değişimleri de içinde barındırır. Avusturya Okulu buradan hareketle piyasa, rekabet, özgürlük ve mülkiyet gibi temel kurumların tam olarak işleme gerektiği sonucuna ulaşır. Onlara göre, direkt olarak piyasanın işleyişinde

¹⁰ Küçükcalay, a. g. e. , s. 437.

¹¹ Ercan Erensayın, **İktisat Teorisi Notları 2: Mises'te İktisadi Düşünce**, <http://www.3hhareketi.com/tr/etkinliler/diger-etkinlikler>, (Erişim Tarihi: Ocak 2011).

bir hata olduğu anlamına gelir. Kamusal mal, dışsalıklar ve piyasa etkinsizliği ise bu hatanın içinde değerlendirilmelidir.

Avusturya Okulu'nun ikinci buluğu marjinal fayda-maliyet ilişkisi idi. Gerçi her ne kadar bu kavramların piyasa teorisinde kullanılması Joan Robinson'la olmuşsa da üretici ve tüketicilerin, marjinalliği kullanarak davranışlarını belirlemeleri bu okulun ürünüdür. Böylece emek-değer teorisi de çok büyük yara almış oluyordu. Marks'ın karşı saldırısı bu buluğu ile bulunduğu yerde büyük oranda duraklatılmıştı. Çünkü bu yaklaşımla, bir malın tüketici açısından değeri marjinal faydasına, üretici açısından maliyeti ise marjinal maliyetine bağlanmış oluyordu ve marjinal faydalardan oluşan talep ile marjinal maliyetlerden oluşan arz devreye giriyor ve piyasa fiyatı yoluyla değer belirlenmiş oluyordu.¹²

Üçüncü buluğu negatif bağlama teorisinden yola çıkılarak elde edilen kar ve faiz teorisidir. Menger ve Wieser ikilisinde gelen negatif bağlama teorisine göre, üretim mallarının da bir değerı vardı ve üretimde sırf bu nedenden dolayı bir faydaya, yani fazla üretime yol açmaktaydı. Bawerk, faiz teorisi ile bunu pekiştirdi, bir sermayenin neden faiz alması gerektiğini, o sermaye malını üretmek için gerekli olan bekleme süresi ile açıklamaya çalıştı.

Bu üç yaklaşım, Avusturya Okulu'nun liberal görüşleriyle pekiştirilmiştir. Onlar, özgürlük ve piyasa mekanizmasına duydukları güvenden hiç taviz vermemişlerdir. Onlar, bu nedenle devletin ekonomiye müdahalesine hiçbir zaman sıcak bakmamışlar ve tam aksine kamunun etkinsizliği üzerinde durmuşlardır.

Okulun genel özelliklerinden sonucusu metodolojik bireyciliktir. Metodolojik bireycilik zaten sübjektif fayda teorisinin doğal bir uzantısı olarak kendini göstermektedir. Bu ilkeye göre bir grup bireyin ya da toplumun davranışları, bunları oluşturan bireylerden hareketle incelenmelidir. Bu bakış açısı, kurumcu iktisatçıların inceleme yöntemlerine tam anlamıyla zıttır. Metodolojik bireycilik devlet ya da ulus gibi büyük, toplulaştırılmış karar alıcılarla değil, onları oluşturan bireylerle çalışmayı amaçlar. Bu nedenle metodolojik bireycilik, Keynesyen makro

¹² Küçükkalay, a. g. e., s. 437.

bakış açısına da uygun düşmez. Aksine, incelemelerdeki makro bakış açılarından elde edilen sonuçlarından elde edilen sonuçların yanlış sonuçlar olduğuna inanılır. Buradan hareketle de bir kez daha istatistik ve ekonometriye önem verilmemesi gerektiği ortaya çıkar. Çünkü istatistiksel veriler elde edildikleri zaman aralığına hapsolmuşlardır ve yalnızca bir insan grubunun faaliyetlerine ilişkin rakamları yansıtırlar.¹³

Menger ve Böhm-Bawerk'in her ikisi de sadece fertlerin eylemde bulunduğu hususunun bilhassa altını çizmişlerdir, bu da onları bir kez daha Hegelyen kökleri ile birlikte Tarihçi Okulun karşısına çıkarmaktadır. Metodolojik ferdiyetçilik prensibine göre, devletler, sınıflar ve diğer cemaatler bire bir ilişkiler açısından fertler düzeyine indirgenebilirler. Bu bakımdan, "Fransa 1870'te Almanya'ya savaş ilan etti." Gibi bir ifade, belli fertler arasındaki ilişkilerin kısaca ifade edilmesinden başka bir şey değildir. Bunun böyle olduğu apaçık ortadır; yoksa, devletin, onu oluşturan insanların faaliyetlerinden bağımsız bir şekilde hareket ettiğini düşünmek oldukça garip olur.¹⁴

Menger, Tarih Okulu'nun yazılarının altını çizen epistemolojik fikrileri reddetmiştir. ("Untersuchungen" kitabında) Schmoller bu kitabın bir özetini yayınlamıştır. Menger'de 1884'te tekrar bir kitap yazarak boy göstermiştir. Çeşitli yayımlar, "Methodenstreit", metodlar üzerine tartışma adı altında bilinmektedir. Metod kavgası mevcut sorunların çözümüne çok az katkıda bulunmuştur. Metod kavgası terimi elbette yanıltıcıdır, genellikle ekonomik problemler olarak düşünülen sorunların çözümü için uygun prosedür bulunamamıştır. Tartışılan konu, insan eylemleriyle ilgilenen tarihten çok bilim dalı olabilecek bir şeyin bir şeyin var olup olmadığıdır. Her şeyden önce, hiçbir zaman açık bir biçimde formüle edilmemesine karşın, Almanya'da zamanında fizikçiler, kimyacılar ve biyologlar tarafından kabul gören bir felsefe olan "Radikal Materyalist Determinizm" vardı. Schmoller ve ilkleri eksikliklerin farkında olduklarından değil, Prusya Hükümetinin dini bağlantılarıyla rakip olamayacaklarından dolayı bu felsefeyi reddetmişlerdir. Comte'un

¹³ Küçükkalay, a. g. e., s. 438.

¹⁴ David Gordon, **Avusturya İktisadının Felsefi Kökleri** (çev: Necmiddin Bağdadioğlu), Ankara, Liberte Yayınları, 2000, s.15.

pozitivizmden pek de farklı olmayan bir öğreti tercih etmişleridir. Aslında pozitivizm, materyalist determinizmle sonuçlanmalıdır. Ancak Comte'un birçok destekleyicisi tarafından dilendirilmemiştir. Tartışmaları, sosyolojinin daha "bilimsel" bir metot olarak görülebileceği sonucuna ulaşamamıştır. Schmoller'in ekonomik açıdan yöneldiği pozisyon buydu, ona göre gerçekçi bir ekonomi biliminin oluşturulması için gerek duyulan şey, daha istatistiksel daha tarihi ve daha materyal olmalıydı.¹⁵

Avusturya'nın ekonomisinde durum savaş öncesinden farklıydı. Böhm-Bawerk 1914'de, Menger ise 1921'de ölmüştür. Wieser ise, öldüğü tarih olan 1926 yılına kadar öğretim üyeliğine devam etmişse de ağırlık esasen genç öğretim üyelerine doğru kaymıştır. Bu genç öğretim üyeleri arasında Böhm-Bawerk'in öğrencisi Mises ve Wieser'in kürsüsünü devam ettiren Mayer vardı. Mises üniversitesinde kadrolu öğretim üyesi olmaması dolayısıyla profesörlük kürsüsü almamıştır. Mises'in entelektüel çabaları daha ziyade üniversite dışında olmuştur. Savaş öncesi kayda değer diğer bilim adamları Richard Strigl, Ewald Schams ve Leo Schonfeld olmuştur. Bu saydığımız isimlerle Avusturya iktisat okulu gelişimini sürdürmüştür.¹⁶

1.2. Avusturya İktisat Okulu'nun Tarihsel Gelişimi

20. Yüzyılı 21. Yüzyıla bağlayan son on yıllık dönemde gelişmiş veya gelişmekte olan birçok ülkede finansal krizler yaşanmasına, "kriz" sözcüğü günlük yaşamımızın neredeyse ayrılmaz parçalarından biri olmasına rağmen, hâkim (Neoklasik) iktisadın egemen yapısı, 1930'larda ya da 1970'lerde yaşananların tersine, bundan etkilenmedi. Formalist devrim yılları olarak adlandırılan 1950'lerde, Marshallcı mikro iktisadın yerini alan "genel denge teorisi, yeni refah iktisadı, tam rekabet şartları ve oyun teorisi bütünü" olarak ifade edebileceğimiz Walrascı (Neoklasik) Araştırma Programı, 1980'lerin sonunda makro iktisattaki tartışmaları da "Yeni Klasik-Yeni Keynesci Sentez" ile yatıştırdı. Ancak bu, "hakim iktisat

¹⁵ Ludwig von Mises, a. g. m., 2003 (a), s. 20.

¹⁶ Israel Kirzner, **Avusturya İktisat Okulu** (çev: Coşkun Can Aktan), http://www.canaktan.org/canaktan_personal/canaktan-arastirmalari/iktisat-okullari/aktan-avusturya-okulu.pdf, (Erişim Tarihi: Kasım, 2010 (b)), s. 5.

(Walrascı Araştırma Programı) dışında iktisat yapılmıyor” anlamına gelmiyor. Bu bağlamda, 1980’lerde Neoklasik/Walrascı iktisadın temel kavramlarını eleştirme üzerine odaklanmakla birlikte, giderek çıkardıkları dergilerle ve yayınladıkları kitaplarla yaratıcı ve yenilikçi araştırma programlarına dönüşen iktisat okullarından da söz edebiliriz. İşte Walrascı olmayan iktisat yapan bu okullarının en önemlilerinden biri Avusturya İktisat Okulu’dur.¹⁷ 1974 yılına gelindiğinde, Avusturya İktisat Okulu, yaklaşık çeyrek asırdır durgunluk içindeydi. 1940’larda önceki 60 yılı aşkın bir süre boyunca Avusturyalı iktisatçılar, iktisadi teori ve politikaya en özgün katkılarda bulunan teorisyenler olarak görünmüştü. Onlar marjinal fayda, fırsat maliyeti, değer ve fiyat, sermaye ve çıkar, piyasalar ve rekabet, para ve konjonktür dalgalanmaları, mukayeseli iktisadi sistemler-sosyalizme ve müdahaleci refah devletine karşı kapitalizm-teorilerini geliştiren önde gelen düşünürler arasında yer alıyordu.¹⁸

Endüstriyel ekonomi gelişme kaydederken, iktisat teorisi bir çıkmaza girmişti. Adam Smith ekonomik özgürlüğün ve sınırlı devletin bolluk ve yaygın bir refah sağlayacağını fark etmişti; ancak Smith, tüketicilerin ve üreticilerin daha yüksek bir hayat standardı sağlamak için fiyat sistemi yoluyla nasıl çalıştıklarını açıklayan, (işbölümü dışında) sağlam bir teorik çerçeveye sahip değildi. Ricardo, Mill ve klasik okul tüketim mallarının, ticari malların ve emeğin fiyatı için bir üretim-maliyeti esası geliştirdiler. Fakat böyle yapmakla Marksist iktisadın tutsağı haline geldiler. Buna göre eğer karlar ve rantlar artıyorsa, ancak işçi ücretleri pahasına artıyordu. Sınıf çatışması kaçınılmaz biçimde ortaya çıkınca, Smithgil evrensel refah dünyası ve çıkarların ahengi parçalanmış oldu. Klasik iktisatçılar “üretim” ve “bölüşüm” sorunlarını talihsiz bir şekilde ayrı tutmuşlardı; bu da, yeniden bölüşüm, millileştirme ve devlet eliyle merkezi planlama gibi sosyalist ideallere cephaneye sağlamış oluyordu.

¹⁷ Turan Yay, **Avusturya İktisat Okulu’nun Tarihsel Gelişimi ve Metodolojisi**, Piyasa Dergisi, Ankara, Yaz 2004 (a), s. 9.

¹⁸ Richard M. Ebellig, **Avusturya İktisadi ve Özgürlüğün Politik Ekonomisi** (çev: A. Zeynep Kopuzlu), Piyasa Dergisi, Ankara, 2004 (a), s. 31.

İktisat bir bilim olarak İngiltere’de durgunluğa girmişti. John Stuart Mill *İlkeler*’inde mağrurlu bir şekilde “Değer kanunlarından bugünkü veya gelecekteki herhangi bir yazar için çözülecek herhangi bir şeyin kalmamış olması mutluluk vericidir, bu konudaki teori tamamlanmıştır” diye ilan ediyordu. Klasik iktisat Fransa’da gözden düşmüştü. Meslek öyle düşük bir noktaya ulaşmıştı ki, Marx’ın anavatanı Almanya’daki profesörler, ekonomik teori diye bir şeyin var olduğu düşüncesini reddediyorlardı. ”Tarihçi Okulun şiddetli saldırıları altında” diye yazan Friedrich Hayek’e göre, “sadece klasik doktrinler bütünüyle terk edilmiyor, aynı zamanda teorik analize yönelik herhangi bir teşebbüse de derin bir güvensizlikle bakılıyordu”.¹⁹ İşte Avusturya İktisat Okulu böyle bir atmosfer içinde tarih sahnesine çıkmıştı. Onun gelişimini ilk kuruculardan olan Carl Menger, Eugen von Böhm-Bawerk ve Friedrich von Wieser ile okulun sonraki önemli temsilcileri olan Ludwig von Mises, Joseph Schumpeter, Friedrich August von Hayek ve Leon Walras’ın fikirlerini ve iktisat teorisine katkılarını inceleyerek ele almak mümkündür.

1.3. Avusturya İktisat Okulu’nun Önemli Temsilcileri ve İktisadi Düşünceye Olan Katkıları

Daha önce belirtildiği gibi Marjinal Devrim’in yaratıcılarından biri “Avusturya Okulu” dur. Avusturya Okulu, bu okulun kurucusu kabul edilen ve 1871 yılında yayınladığı “İktisadın İlkeleri” adlı kitabında marjinal analizi kullanan Carl Menger ile iki öğrencisi, Friedrich von Wieser ile Eugen von Böhm-Bawerk tarafından oluşturulmuştur.

Viyana Üniversitesi’nin çatısı altında bir araya gelen bu üçlü, iktisat teorisine büyük katkıda bulunmuş ve onun çeşitli yönlerde gelişmesine yardımcı olmuştur. Avusturya Okulunun düşünceleri, daha sonraki yıllarda Joseph A. Schumpeter, Ludwig von Mises, Fritz Machlup, Gottfried Haberler, Friedrich von Hayek ve Oskar Morgenstern gibi ünlü iktisatçılar tarafından savunulmuş ve günümüze kadar canlı tutulmuştur.²⁰ ABD’nde Avusturya iktisat okulu ile ilgili olarak çalışma yapan iktisatçılar arasında Murray N. Rothbard (1962), Israel Kirzner (1973), Gerald P.

¹⁹ Mark Skousen, **İktisadi düşünce Tarihi**, Ankara, Adres Yayınları, 2007, s. 188.

²⁰ Vural Savaş, **İktisatın Tarihi**, Ankara, Siyasal Kitabevi, 4.Baskı, 2000, s. 539.

O'Driscoll (1977, 1985), Mario J. Rizzo (O'driscoll ve Rizzo, 1985) ve Roger W. Garrison (1978, 1982, 1985) sayılabilir. Bu iktisatçılar kendilerini genellikle Avusturya iktisat okulunun ilk temsilcilerinin devamı olarak görürler.

1.3.1. Carl Menger

Avusturya İktisat Okulu'nun doğum tarihi olarak, Carl Menger'in "İktisadın İlkeleri" isimli kitabının yayın tarihi (1871) kabul edilir. Bu eserin sahibi olan Carl Menger, 28 Şubat 1840 tarihinde Galiçya bölgesinde dünyaya gelmiştir. 1859–1853 tarihleri arasında Prag ve Viyana Üniversitelerinde ekonomi öğrenimi gördükten sonra, Wiener Zeitung adlı bir gazetede çalışmaya başlamış, fakat 1866'da gazetede isini bırakarak, doktorasına hazırlanmış ve Ağustos 1867'de Krakow Üniversitesinden hukuk doktorası derecesini almıştır. Bu tarihten itibaren 4 yıl boyunca ekonomi politik üzerinde çalışmış ve 1871' de "İktisadın İlkeleri" eserini yayımlayarak iktisadi düşünce tarihinde marjinalist devrim olarak adlandırılan yeni bir dönüşüm yaratmıştır.

Menger'in yazıları ve öğretileri, Eugen von Böhm-Bawerk ve Friedrich von Wieser gibi birçok parlak takipçisini etkilemeye başlamış, onların ve Menger'den etkilenen diğerlerinin çalışmaları, iktisat çevrelerince tanınan bir Avusturya Okulu oluşturma yolunda hızla ilerlemiştir. Aslında yeni bir okul kurmayı hedeflemeyen Menger'in amacı iktisat teorisini, klasik öğretilerden farklılıklar içeren daha sağlam temellere oturtmaktır.²¹ Kitabının, özellikle o dönemde Almanya'da hakim bir yaklaşım olan ve klasik öğretilere yönelttiği eleştirileri paylaşacağını sandığı Wilhelm Roscher başkanlığındaki (Knies, Hildebrand, Schmoller gibi iktisatçılardan oluşan) Alman Tarihçi Okulu'nca ilgi göreceğini umuyordu.²² O sırada Almanya'da egemen olan Alman Tarihçi Okulu'nun da, klasik iktisada ve onun öğretilerine eleştiriler yöneltiyor olması, Menger'in görüşlerinin bu okul tarafından da benimsenerek daha kuvvetli bir taraftar bulacağını sanmasına yol açıyorsa da, kitabının görmezlikten gelinmesinden ötürü hayal kırıklığı yaşamıştır. Üç cilt olarak düşündüğü ilk kitabı

²¹ Fatma Esra Görmez, **Değer Kavramına Yeni Bir Bakış: Carl Menger**, (Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2008), s. 73.

²² Yay, a. g. m. 2004 (a), s.2.

bırakarak, “Politik İktisat ve Sosyoloji Problemleri” adlı ikinci kitabını yazmaya koyulmuştur.

1880’lerin sonlarında Menger’in metodoloji tartışmalarına olan ilgisi azalmış ve dikkatini saf ekonomi teorisine yöneltmiştir. 1888’de sermaye teorisi üzerine dikkate değer bir makale yayınlamıştır. Menger akademik hayatına 1903’te profesörlüğü terk edene kadar devam etmiştir.

1.3.2. Eugen von Böhm-Bawerk

Böhm-Bawerk 1851’de Viyana’da doğmuştur. Viyana Üniversitesi’nde öğrenim gördüğü dönemde Carl Menger’in düşünceleriyle tanışmış ve teorilerini benimsemiş olan Böhm-Bawerk daha sonra Maliye Bakanlığı’nda çalışmaya başlamıştır. 1881-1889 arasında Innsbruck Üniversitesi’nde bulunduğu dönemde başyapıtı sayılan üç ciltlik “Sermaye ve Faiz “(Capital and Interest) adlı eserinin ilk iki cildini kaleme almıştır. 1895’te maliye bakanı olan Böhm-Bawerk, 1904’te bu görevden istifa etmiştir. Daha sonra Viyana Üniversitesi’ne dönmüş ve aralarında Joseph Schumpeter, Ludwig von Mises ve Henryk Grossman’ın da bulunduğu birçok öğrenci yetiştirmiştir. 1917 yılında hayatını kaybetmiştir.²³ Böhm-Bawerk’in kuramsal yazıları sermaye ve faizin tabiatı üzerinde yoğunlaşmaktaydı. Önemli olmalarına karşın bu problemlerin alanları ilk bakışta sınırlı görülebilir. Böhm-Bawerk’in ele almış olduğu şekliyle her şeyi kuşatıcıdır. Böhm-Bawerk’e göre sermaye ve faiz analizi, “insan toplumun hangi sisteme göre düzenlenmesi gerektiği hususundaki savaşta saldırı ve savunmanın yöneldiği odak noktası” nı teşkil etmekteydi. Gerçekten de en başarılı öğrencisinin de belirtmiş olduğu gibi Böhm-Bawerk’in resmettiği tuvalin ölçüsü kendisinin “burjuva Marx” olarak tanımlanmasının uygun olduğunu ortaya koymaktadır.²⁴

Eugen von Böhm-Bawerk, Avusturya İktisat Okulu’nun birinci kuşağındandır ve Menger’in takipçisidir. Böhm-Bawerk, Menger’in subjektif değer teorisini geliştirmesine katkıda bulunmuştur. Değer teorisini maliyet, sermaye ve faiz

²³Görmez, a. g. t. , s. 74.

²⁴ William J. Barber, **İktisadi Düşünce Tarihi** (çev: İhsan Durdu), İstanbul, Metropol Yayınları, 2007, s. 246.

alanlarını açıklamak üzere daha rafine hale getirmiştir. Böhm-Bawerk 1891 yılında yazdığı “Sermayenin Pozitif Teorisi” isimli kitabında sermaye faiz teorileri üzerinde durmuştur. Ancak daha sonra faiz ve sermaye teorisini sübjektif değer teorisinden bağımsız bir şekilde ele aldığı için Menger’in yaklaşımından farklı ve onun teorisine tutarsız olduğu gerekçesiyle, çeşitli yazarlar tarafından eleştirilmiştir. Böhm-Bawerk, eserinde genel olarak Menger’in neden-sonuç ilişkisini kullanmış ve bilgi kuramı metodunu izlemiştir. Bawerk’in, Avusturya Okulu’nun metodolojisine katkısı büyüktür. Bunlardan en önemlisi zaman tercihi teorisidir.²⁵ Bawerk, değere zaman unsurunu katmıştır. Ona göre gelecekteki değerler, şimdiki hali-hazır değerlere göre daha az bir değer ifade etmektedir. Bawerk’in bu varsayımına dayanan kuramına “Zaman Tercihi Kuramı” adı verilmektedir. İnsanlar gelecekteki ihtiyaçlarını şimdiden tam olarak tahmin edemezler. Bu bakımdan, şimdi elimizde bulduğumuz şeyler, ileride elimizde bulduracağımız şeylerden daha büyük bir değer taşır. Bunun böyle olmasındaki neden, sermayenin prodüktif bir rol oynamasından ileri gelmektedir. Çünkü sermaye kullanıldığı takdirde eşyanın sağlayacağı faydalarının da, kullanılan sermaye miktarına göre değişen uzun dönemlerin sonuna terk edilmesi mümkün olur.²⁶

1.3.3. Friedrich von Wieser

Avusturya Okulu’nun ikinci büyük ismi olan Friedrich von Wieser (1851-1926) de Viyana Üniversitesi’nde Menger gibi önce hukuk tahsil edilmişse de daha sonra Böhm-Bawerk ile birlikte Heidelberg, Jena ve Leipzig Üniversitelerinde iktisat öğrenimini görmüştür. 1884’te Prag’daki Alman Üniversitesi’nde Menger’in halefi olmuştur. 1917 yılında ticaret bakanı olan Wieser Avusturya-Macaristan İmparatorluğu’nun dağılması üzerine tekrar üniversiteye dönmüştür.

En önemli kitabı olan “Doğal Kıymet” (Der Natürliche Werthe) adlı eserini 1889’da yayımlanmıştır. Max Weber’in editörlüğünü yaptığı Grundriss der

²⁵ Görmez, a. g. t. , s. 74.

²⁶ Rona Turanlı, **İktisadi Düşünce Tarihi**, Eskişehir, Bilimteknik Yayınevi, 2008, s. 162.

Socialokonomik adlı dizide yayınlanan ‘‘Sosyal İktisat’’ adlı kitabında Wieser, iktisat teorisi ile mevcut kurumlar arasındaki ilişkiyi incelemeye yönelmiştir.²⁷

Wieser, ekonominin özünü iç deneyimlere dayandırır. Menger’e göre ekonominin özü, iktisadi insanın dış dünyadaki ilişkilerinden kaynaklanıyordu. Wieser’in bu psikolojik yönelimi onu metodolojik olarak diğer Avusturya Okulu iktisatçılarından ayırmaktadır. Fakat Wieser doğal değer ve bireyler arası karşılaştırılabilir fayda analizi üzerinde ısrarla durmasına karşın, daha sonra geliştirdiği bu düşünceyi terk etmiştir.²⁸

Wieser, 1889’da yayınlamış olduğu ‘‘doğal değer’’ isimli kitabında, Böhm-Bawerk’in soyutlama metodunu geniş bir biçimde kullanmıştır. Sübjektif değer olgusunu açıklamak için üretim ve dağıtım kavramlarıyla ilgilenmiştir. Bu sayede, iktisada kazandırdığı en önemli kavramlardan biri olan fırsat maliyeti kavramını açıklamıştır. Ayrıca tüketim mallarının beklenen fiyatlarını elde etmek için üretimde kullanılan kaynakların fiyat ve maliyetlerini açıklamakta Menger’in teorilerinde eksik kalan maliyet kavramını geliştirmiştir.

1.3.4. Ludwig von Mises

Avusturya İktisat Okulu’nun ikinci kuşağını oluşturan isimlerden en önemlisi, Böhm-Bawerk’in öğrencisi olan Ludwig von Mises’tir. Mises Viyana Üniversitesi’nde hiçbir zaman kürsü sahibi olamamıştır. Çalışmalarını çoğunlukla Viyana Ticaret Odası’nda verdiği özel seminerlerle sürdüren Mises, metodoloji çalışmalarıyla büyük ün kazanmıştır. Mises’in çalışmalarıyla yapmış olduğu katkılar; Marjinal Fayda Teorisini para talebinin açıklamasına uygulamak, konjonktür dalgaları konusunda Wickselyen kümülatif süreç teorisinin geliştirilmesi ve fiyatlar genel seviyesinin istikrarını sağlayan para politikasının aynı zamanda iktisadi faaliyet düzeyini de sağlayacağını göstermesi, sosyalist iktisadi planlama teorisinde etkin kaynak dağılımını sağlayacak iktisadi planlamanın, rekabetçi piyasa düzeni olmaksızın başaramayacağını öne sürmesi seklinde sıralanabilir.

²⁷ Savaş, a. g. e., s. 543.

²⁸ Görmez, a. g. t., s. 75.

Mises, tümevarım metodunu reddetmiş ve ekonomi teorisinin, Praxeology dediği tamamen öncül (a priori) bir sisteme dayandığını savunmuştur. Yeni-Kantçı terminolojiye başvuran Mises için iktisat bilimi bütün dış dünyayı kapsayan Praxeology biliminin bir alt dalıdır.²⁹ Praxeology Avusturya İktisat Okulu metodolojisinin ayırt edici bir özelliğidir. İlk kez Mises tarafından kullanılan bu kavram, maksatlı olarak hareket eden bireylerin tercihlerinin bütün geçerli ekonomik varsayımların öncül (a priori) esasını oluşturduğunu iddia eder. Mises'e göre Praxeology, insanların belli amaçlara ulaşmak için belli araçları kullandıkları aksiyomundan hareket eder. İnsanlar çok arzuladıkları duruma ulaşabilmek için refleksif faaliyet gösterirler.

Mises'e göre gerçek dünyada tüm faaliyetler belirli bir zaman sürecinde gerçekleştirilir. Bu faaliyetler şimdi baslar ve gelecekteki amaçlara yönlendirilir. Şayet birey tüm isteklerini aynı anda gerçekleştirebilseydi ve bu isteklerini elde etmek için gereken araçlar hakkında tam bilgiye sahip olsaydı faaliyete gerek kalmazdı. Dolayısıyla kıt olan kaynaklar ve mallar, faaliyetin amacıdır, ayrıca her şeyin anında karşılandığı bir ortamda bile her zaman kıt bir şeyler olacaktır. Mises'e göre faaliyetlerin söz konusu zaman süresinde gerçekleşmesi nedeniyle, bir faaliyete girişmek diğerinden vazgeçmeyi gerektirecektir. Mises'de tüm bu yapı insanların faaliyette bulunacağı temel aksiyomuna dayanmaktadır. Ayrıca Praxeoloji bilimi doğru önerme üzerine kuruludur. Buna göre temel önerme doğru olduğundan çıkarılan sonuçlar da doğru olacaktır. Eğer A, B'nin sebebi ise ve A doğru ise B de muhakkak doğru olacaktır. Mises'in burada kullandığı yöntem ise sözel-tümdengelim (verbal-deduction) metoduyla sonuçlara ulaşmaktır.

Mises'e göre zaman ve faaliyet arasında güçlü bir ilinti vardır. Zaman kavramı ancak faaliyet ile anlaşılabilir. Henry Bergson'un zaman anlayışını benimseyen Mises, zamanın algılanışının bireyler arasında da farklılık gösterdiğini ileri sürmektedir. Buradan hareketle Mises matematiksel düşünce biçimini de şiddetle eleştirmektedir. Ona göre matematiksel modeller içinde zamanın bir öneminin olmadığı gibi, zaman ve nedensellik arasında da bir ilişki mevcut değildir.

²⁹Görmez, a. g. t. , s. 76.

Ekonomik süreçler açısından zamanı sadece doğrusal bir ölçüm aracı olarak düşünmek bizim ekonomik olayları anlamamızı güçleştirecektir.

Bununla birlikte Mises, matematiksel metodu tamamıyla dışlamamış, yalnızca matematiksel tekniğin denge durumunun açıklanmasında kullanılabileceği argümanına karşı çıkmıştır. Ancak Mises, denge durumunun tanımlanmasının iktisadın en önemli ve ana meselesi olmadığını da ileri sürmektedir. Ona göre matematiksel metot piyasanın işleyişinin anlaşılmasında kullanılmalıdır.³⁰

1.3.5. Joseph Schumpeter

Schumpeter, Marks'ın öldüğü ve Keynes'in de doğduğu yıl olan 1883 yılında doğdu. Dört yaşındayken babasını yitirince, annesi emekli bir generalle evlendi. Bu evlilik Schumpeter'in, aristokratların devam edebildiği Viyana Üniversitesi'ne girmesi için fırsat yarattı. Schumpeter Viyana Üniversitesi'ne 1901'de kaydını yaptırdı. Hukuk fakültesinde olmasına rağmen Wieser, Bawerk ve Menger gibi ustalardan dersler aldı.³¹

Schumpeter de Mises gibi Avusturya İktisat Okulu'nun ikinci kuşağındandır. Sermaye teorisine önemli katkılarda bulunan Eugen von Böhm-Bawerk'in öğrencisi olmuştur. Schumpeter kapitalizmdeki konjonktür dalgalanmalarını kötü hasat ve doğal afetler gibi dış faktörlerle açıklamamış, teknolojik yeniliklere ve işadamlarının girişimlerine bağlamıştır. Bu Schumpeter'in iktisadi analize en büyük katkısıdır.

Schumpeter, mal sağlanmasında oluşabilecek; yeni ürünler, üretim yöntemleri, satış yöntemleri, satış piyasaları vb. Ona göre, bu tür yenilikler ancak piyasada kendilerini kabul ettirdikleri ve rakip firmaları buna bağlı olarak yenilikler yapmaya teşvik ettikleri ve böylelikle ekonomiyi ileri götürdükleri zaman tam olarak ekonomiktir. Fakat yenilikler düzensiz aralıklarla ortaya çıktıklarından yenilik ile durgunluk arasında karşılıklı bir etkileşim ortaya çıkmaktaydı. Schumpeter sanayinin

³⁰ Görmez, a. g. t., s. 77.

³¹ Küçükcalay, a. g. e., s. 448.

gelişimini sağlayan gücü de sermaye olarak tanımlamıştır. O'na göre konjonktürdeki bu devri dönüşümler kapitalizmin doğasında vardı.³²

Joseph Schumpeter “Ekonomi kıyaslanamaz ilgileri ve yetenekleri olan birçok yolcusu olan büyük bir otobüstür” diye yazmıştır. Yani ekonomistler tutarsız ve etkisiz şahıslardır ve ünleri de bunu yansıtır. Ama aslında böyle olmasına gerek yoktur, çünkü ekonomistler maddesel dünyaya yönelik en önemli soruyu yanıtlamaya girmişlerdir. Piyasaya hakkında hiçbir şey bilmiyormuş gibi davranan ve kendine şu soruyu sor; Fiyatı en aza indirgemem için toplumun bütün fiziksel ve entelektüel kaynakları nasıl bir araya getirilebilir; her bireyin yeteneklerinden faydalan; her tüketicinin ihtiyaçlarını ve isteklerini karşıla; teknik buluşu, yaratıcılığı ve sosyal gelişimi sağla ve bunların hepsine desteklenebilecek bir yolda yap.³³

1.3.6. Leon Walras

Matematik okul diye anılan Lozan Okulu'nun kurucusu olan Leon Walras, Salt Politik İktisadın Unsurları ve Uygulamalı Politik İktisat Çalışmaları adlı eserleriyle tanınmıştır. Walras, Fransız olmakla birlikte Lozan'da ün kazanmıştır. Çözümlemelerini matematiksel fonksiyon ve denklemler sistemi ile açıklayan Walras, tüketilen mal miktarı ile sağlanan fayda arasındaki ters ilişkiyi yorumlarken, faydanın mal miktarının azalan bir fonksiyonu olduğunu açıklamıştır.³⁴

Walras için önemli olan birbirinden bağımsız çok sayıda faaliyetin yönlendirdiği bir ekonomide faaliyetler arasındaki tutarlılığın gösterilmesidir. Bu amaçla, bireysel marjinal faydanın talebi belirlediği tam rekabet piyasalarında genel dengenin formülasyonu temel araştırma programı olmuştur. İktisatçının işi, bireysel davranışları inceleme değil, bireysel mübadelenin otomatik olarak nasıl uyduğunu keşfetmek olmalıdır. Bu yaklaşım, 1950'lerden sonra (Arrow-Debreu yoluyla) mikro

³² Görmez, a. g. t. , s. 78.

³³ Llewellyn H. Rockwell Jr, Why Austrian Economics Matters, <http://mises.org/resources/1200/Why-Austrian-Economics-Matters>, (Erişim Tarihi: Aralık, 2010).

³⁴ “Leon Walras ve Genel Denge Hakkında Ansiklopedik Bilgi”, <http://www.turkcebilgi.com/leon-walras-ve-genel-denge/ansiklopedi#ansiklopedi>, (Erişim Tarihi: Mart 2011).

iktisat teorisine hâkim olmuş, iktisadın temel sorunsalı dengenin varlığının, tekliğinin ve istikrarlığının matematiksel ispatına indirgenmiştir.³⁵

Menger'den Rothbard'a kadar olan Avusturya İktisatçılarının zamanın belirsizliğinin, bilginin, beklentilerinin, enstitülerinin ve Pazar sürecinin tamamının farkındaydılar. Aslında bu konuları anlayış biçimleri çok teferruatlıydı. Denge teorisini kullandılar ama kesin ve kasti davranışlar şekilleriyle sıradan, ekonomik kendi anlayış biçimleriyle Walras ve Jevons meslektaşlarının anlayış biçimleri arasındaki farkı çok iyi biliyorlardı. Bütün enerjilerini sıradan ekonominin ilkelerini geliştirmek ve iletişim kurmaya adadılar, bunu nedeni bilginin, sürecin ve koordinasyonun önemini kavrayamamaları değildi. Bunun nedeni bu saydığımız konuları ekonomi biliminin görevi açısından düşünüldüğünde ikinci dereceden saymalarıydı, yani değer, üretimin, dövizin, ücretin, paranın, kapitalin ve müdahalenin teorisinin daha yeterli kurumudur.³⁶

1.3.7. Friedrich August von Hayek

Yeni kuşağın öncülerinden olan Hayek, sermaye, para ve konjonktür üzerine yazıları genel olarak onun iktisat ilmine en önemli katkıları olarak kabul edilir. Mises'in, *Theory of Money and Credit*'ine dayanarak ekonomideki dalgalanmaların ve işsizliğin ekonominin sermaye yapısıyla bağlantılı olduğunu gösterdi. Hayek, *Prices ve Production*'da sermaye mallarının değeri ve üretimdeki zaman sınırları arasındaki ilişkiyi izah etmek için meşhur "Hayeken üçgenleri" geliştirdi. Üretim zamanı alacağından, üretim faktörleri, hâlihazırda, ancak istikbalde satıldıktan sonra değeri olacak nihai eşyaların üretimine tevdi edilmelidir.³⁷

Doğal bilimcilerin ağırlıkta olduğu bir aile ortamında yetişmesine rağmen topçu subayı olarak görev yaptığı I. Dünya Savaşı'ndan sonra sosyal bilimlere yönelmiştir. Viyana Üniversitesi'nden 1921'de hukuk, 1923 yılında ise siyaset bilimi üzerine 2 sene ara ile 2 doktora almış olan Hayek, 1924'te ABD dönüşünde

³⁵ Yay, a. g. m., 2004 (a), s. 3.

³⁶ Peter G. Klein, *The Mundane Economics of the Austrian School*, 2008 (a), s. 167-168.

³⁷ Peter G. Klein, *F. A. Hayek: Avusturyan Ekonomist ve Sosyal Teorisyen*, Piyasa Dergisi, Ankara, Cilt: 3, Sayı: 11, 2004 (b), s. 76.

sosyalizm fikirlerini benimsemek üzereyken Ludwig von Mises'in Sosyalizm kitabından etkilenmiş ve düşüncesini değiştirmiştir. Hayatının bundan sonraki kısmında liberal felsefeyi ekonomi, siyaset felsefesi gibi birçok alanda başarılı bir şekilde savunmuştur.

Hayek serbest piyasa düzeninin felsefi savunucularındandır. Avusturya Okulu'nun 20. yüzyıldaki en önemli temsilcilerinden biridir. 1974'te Nobel Ekonomi ödülünü almıştır. Merkezi ekonomik planlamanın insanların özgürlüklerini ve ihtiyaçlarını kısıtlayacağı tezini vurgulamış, çoğulculuğu ve ekonomik subjektivizmi savunmuştur.

Hayek'e göre iktisadi karar verme hakkı, bireylerden, onların değerlerinden ve amaçlarından bağımsız değildir, karar verme hakları enformasyona sahip olan bireylerde olmalıdır. Rekabetçi bir piyasada fiyatlar, insanların farklı mal ve servislere biçtikleri görece değerleri belirlemekte, bireyler de bunlara bakıp istek ve ihtiyaçlarını en iyi şekilde nasıl karşılayacaklarına ve hatta o istek ve ihtiyaçların neler olduklarına karar vermektedirler.

Hayek iktisat dışında bilişim (enformasyon) teorisi, hukuk, politika teorisi, bilim felsefesi ve bilişsel psikoloji (cognitive psychology) gibi alanlarda da yeni fikirler üretmiştir.³⁸

³⁸ Friedrich August von Hayek, [http://tr.wikipedia.org/wiki/Friedrich August von Hayek](http://tr.wikipedia.org/wiki/Friedrich_August_von_Hayek), (Erişim Tarihi: Aralık, 2010).

İKİNCİ BÖLÜM

AVUSTURYA İKTİSADININ FELSEFİ KÖKLERİ

Avusturya İktisat Okulu'nun felsefi kökleri, Antik Çağ Yunan Felsefesi'ne kadar uzanmaktadır. Sokrates, Platon ve Aristo gibi Yunan filozofları yalnızca Avusturya İktisat Okulu'nu değil diğer iktisadi düşünce sistemlerini de belirli biçimlerde etkilemişlerdir.

Avusturya Okulu'nun metodolojik görüşlerinin kökeni Menger'e dayansa da, asıl Mises ve Hayek tarafından geliştirilen ya da temsil edilen iki ana Avusturya metodolojik çizgisinden söz edilebilir: Sırasıyla, Mises'in yalnızca aksiyomatik mantığı kullanarak test edilebilirliğe karşı çıkan praxeology yaklaşımı ve Hayek'in sosyal bilimlerin kendine has niteliklerini unutmayan ve fakat test edilebilirliğe de karşı çıkmayan "temkinli yanlıslamacılık" olarak adlandırabileceğimiz yaklaşımı. Avusturya İktisadının Felsefi Köklerini beş ana madde çerçevesinde ele almak mümkün gözükmemektedir.

2.1. Praxeology: Amaçlı İnsan Davranışı

Praxeology, Mises'in geliştirmiş olduğu, iktisadın tamamen aksiyomatik mantığa dayalı teorilerden oluşmasını ve fakat yanlıslanabilirliğin/ampirik test edilebilirliğin gereksizliğini savunan metodolojik bir yaklaşımdır. Mises'e göre, praxeology, insan genel davranış bilimidir (the science of human action); iktisat ise, bu bilimin bir alt dalıdır.³⁹ Mises'e göre iktisat teorisi sentetik ve prioridir. Gerçek ve gerçekçidir. İnsanlar için bu a priori kategorilerin geçerli olmadığı bir dünya düşünmek imkânsızdır. Örnek olarak iktisadın marjinal fayda teorisi, tek kişiden

³⁹ Yay, a. g. m., 2004 (a), s.11.

oluşan bir dünyada dahi, kıt kaynaklar karşısında a priori geçerlidir. Yanlışlanabilirliğini düşünmek olanaksızdır.⁴⁰

Neoklasik iktisatta birey, karşılaştığı tercihler hakkında tüm bilgiye sahip, zevkleri veri, tercihleri arasında tutarlılık olan, zaman ve zevklerdeki değişmelerin kendisine dışsal kabul edildiği rasyonel bireydir. Amaçlı faaliyette bulunan birey, bulunduğu durumdan daha iyi bir duruma gelmek amacıyla hareket eder. Fakat bu eyleminin her zaman amaçlananın gerçekleşmesiyle son bulacağı şüphelidir. Birey aynı zamanda belirli olmayabilir dünyada daha iyi bir duruma geçebilmek için faaliyette bulunur. Neoklasik iktisatta olduğu gibi, tam bilgiye sahip olan bireyin durumunda bir değişiklik olmayabilirdi. Aynı zamanda bütün faaliyetler zaman içinde gerçekleşir. Eğer istekler anında tatmin edilebilseydi faaliyete gerek kalmayacaktı. Bireylerin amaçlarına ulaşmak için kullandığı araçlar görece daha kıttır. Eğer araçlar bol olsaydı istekler yine anında tatmin edilebildiğinden faaliyete gerek kalmayacaktı. Ve yine her şeyin anında karşılandığı bir ortamda yine de kıt olan bir şey olacaktır: zaman. Bir faaliyete girişmek, diğerinden vazgeçmeyi gerektirir.

Bütün bu sonuçlara “insan faaliyette bulunur” varsayımından yola çıkarak ulaşılmıştır. Kullanılan yöntem sözel-tümdengelim yöntemidir. Mises “Human Action” isimli kitabında tüm iktisadi sistemi tek bir önermeden çıkarmıştır.⁴¹

Praxeology, kendi temel önermesi olarak insan davranışının mevcudiyetini alır. İnsan davranışının, insan olmanın zorunlu bir özelliği olduğu bir kere ispatlandığı zaman, praxeology'nin geri kalan kısmı davranış kavramının mantıksal anlamlarının ayrıntılarıyla ortaya konmasından oluşur. İktisadi analiz şu biçime sahiptir:

- (1) İddia A- Davranış aksiyomu
- (2) Eğer A, sonra B; eğer B, sonra C; eğer C, sonra D, vs. –mantık kurallarına göre.

⁴⁰A. Gülçün İmre, **Avusturya Okulu İçinde Ludwig von Mises ve İktisadi Düşünceye Katkısı**, (İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, İstanbul, 2006), s. 72.

⁴¹ Yay, a. g. m., 2004 (a), s.12.

(3) Dolayısıyla, B, C, D, vs.nin (doğruluğu) öne sürülmektedir.⁴²

Praxeology'nin temel çıkış noktası, "insanoğlu, eylemde/faaliyette bulunur" postülasıdır. İnsanoğlunun faaliyeti amaçlıdır; bireyler amaçlarını gerçekleştirmek için araçlar arasında seçim yaparlar. Bir başka ifade ile insanların eylemleri amaçsız davranışlar değildir. Öte yandan, bireyin amaçlı davranışta bulunması postülası, Neoklasik iktisattaki, karşılaştığı tercihler demeti hakkında tüm bilgiye sahip, zevkleri veri, tercihleri arasında tutarlılık olan, zaman ve zevklerdeki değişmelerin kendisine dışsal kabul edildiği rasyonel bireyle de karıştırılmamalıdır. Ancak, bireyin kendini daha iyi durumda sayacağı bir amacı seçmesi ve seçtiği araçların bu amaç için uygun olduğunu düşünmesi, bunların deneyden sonra (a posteriori) böyle olacağı anlamına gelmez. Dolayısıyla, sonuçta amaçlananın gerçekleşmemesi oldukça mümkündür.

Öte yandan, gerçek dünyada tüm faaliyetler zamanın içinde gerçekleştirilir. Bütün faaliyetler şimdi başlar, yakın ya da uzak bir amaca varmak için geleceğe yönelir. Eğer bireyin tüm istekleri aynı anda gerçekleşseydi faaliyete gerek olmayacaktı. Yine birey, belirsiz ya da belirli olmayan dünyada daha iyi duruma geçebilmek için faaliyette bulunur. Tam bilgiye sahip olsaydı durumunda bir değişiklik olmayabilirdi. Ayrıca, bireyin kullandığı araçların bireyin isteklerine göre kıt olduğunu ifade eder. Bir başka ifade ile kaynaklar aşırı bol olsaydı, insanlar anında isteklerini karşılayacaklarından faaliyete gerek kalmayacaktı. Dolayısıyla, kıt kaynaklar faaliyet amacıdır.

Praxeology'de kullanılan tündengelim süreci, fizik biliminkinden farklıdır. Pozitivistler/empirisistler, fizik biliminin bir "model bilimi"ne dönüştüğünü ve kullandığı yöntemin sosyal ya da fiziki tüm bilimlere uygulanması gerektiğini savunurlar. Fizik biliminin kullandığı mantık, matematiksel mantıktır. Fizikte önermeler ve dolayısıyla sonuçlar tamamen formeldir ve veri gerçekleri/olayları yerini değiştirdikleri ölçüde bir işlevsel anlam kazanırlar. Praxeology'de ya da insan

⁴² Murray N. Rothbard, **İnsan İktisat ve Devlet** (çev: Ahmet Uzun & Meral Uzun), Ankara, Liberte Yayınları, Cilt 1, 2009 (a), s. 62.

faaliyetinin analizinde, tam tersine, önermeler kendiliğinden doğru ve anlamlı sayılırlar. Sonuçta birbiri ardına gelen her sözel dedüksiyon doğru ve anlamlı olmasıdır; matematik sembollerin ise kendi başına bir anlamları yoktur.

Önermelerin epistemolojik statülerine gelince, Mises, faaliyet kavramının tüm deneylere apriori olduğunu, “neden-sonuç” kanunu gibi, insanoğlunun mantıksal yapısının önemli ve gerekli niteliklerinden biri olduğunu savunur. Mises’in bu metodolojik görüşü, “kafa karıştırıcı, kullanışsız”, “iktisatçının işinin karı” (Samuelson), “bilimin ruhuna aykırı” gibi eleştiriler almıştır.⁴³

Praxeology ile iktisadi analiz arasındaki ilişkiye baktığımızda, iktisat praxeology’nin bir alt bölümüdür- şimdiye kadar enine boyuna detaylandırılmış tek alt bölümü. İnsan davranışının genel formel teorisi olarak, praxeology ile birlikte, iktisat izole bir bireyin (Cruse ekonomisi) davranışının analizini içerir ve özellikle de kişiler arası mübadele (catallactics) analizinin detaylarına girer. Praxeology’nin geri kalan kısmı keşfedilmemiş bir alandır. Savaş ve zora dayalı davranışın mantıksal bir teorisini formüle etmeye yönelik teşebbüsler yapılmıştır ve hükümet biçimindeki zor/şiddete dayalı müdahalenin etkilerinin ele alınması dâhilinde praxeology ve siyasal düşünce tarafından işlenmiştir. Bir oyun teorisi etraflıca hazırlanmış ve mantıksal bir oy verme analizi içinde, ilginç başlangıçlar yapılmıştır.⁴⁴

2.2. Sübjektivizm

Avusturya İktisat Okulu’nun en tanımlayıcı kavramı şüphesiz sübjektivizmdir. Okulun diğer temel özelliklerinden sayılan bireycilik ve piyasa süreci kavramları da bütünüyle sübjektivizm kavramına atfedilen anlama bağlı olarak şekillenmektedir. Kavramın bu denli merkezi bir yer tutması okul içerisinde kavrama ilişkin çok zengin bir tartışma geleneğinin de ortaya çıkmasına sebep olmuştur

Sübjektivizm kavramı marjinalist devrimin öncüsü üç fikir adamından biri olan Menger sübjektivizme yaptığı vurguyla Avusturya iktisadının daha sonra Neoklasik okuldan ayrışmasının da temellerini atmıştır. Kavramı yaklaşımın

⁴³ Yay, a. g. m. 2004 (a), s.12-13.

⁴⁴ Rothbard, 2009 (a), s. 64.

merkezine almasında Menger'in kendi dönemindeki entelektüel ortamın da rolü olmuştur.

Sübjektivizm kavramının bir tanımlayıcı unsur olarak tartışmalara dâhil olması ise Avusturya iktisadının yirminci yüzyılın son çeyreğinde yeniden canlanarak kendini bir anlamda tekrar tanımlama çabasına girişmesiyle mümkün olmuştur. Menger, Hayek ve Mises gibi isimlerde analizlerde içkin tartışmalarda yerini koruyan sübjektivizm, 1970'li yıllardan sonra özellikle de Kirzner ve Lachmann eliyle okulun tanımlayıcı unsuru olarak kullanılıp öne çıkarılmıştır. Kirzner'da daha mutedil ve bu yüzden Neoklasiklerle de uyum gösterebilecek veya onların eksiklerini tamamlayabilecek bir sübjektivizm tasavvuru mevcut iken, Lachmann'ın tutumu felsefi olarak hayli radikal bir pozisyonu temsil etmektedir. Lachmann'da tartışma felsefi düşüncenin geleneğinin boyutundan yararlanma yoluna gitmekte ve Neoklasik söylemin hayli dışında bir tanım önermektedir.⁴⁵

Avusturya iktisadının sübjektivist metodolojisi, sosyal kurumların sonuçlarının önceden bilinemeyeceğini kabul etmektedir. Bireylerin sübjektif değerlendirmeleri birbirinden farklıdır ve bunları önceden tanımlanmış amaçlara yönelik olarak yönlendirmek mümkün değildir. Sübjektif anlayış, toplumda istem-dışı sonuçların hedeflenen sonuçlardan daha önemli hale gelmesine neden olmaktadır. Ancak, sübjektif yargıdan kaynaklanan belirsizlik, sonuçların tamamen rastgele olduğu anlamına da gelmez. Sosyal kurallar ve kurumlar, oluşabilecek sonuçları belirli bir alanla sınırlandırmaktadır. Ancak, bu alan yine de tahmin edilebilir değildir.⁴⁶

Ekonomik teorinin tüm sürekli ilişkileri insan seçiminin sonucudur. Avusturyalılar, insan kararlarının verilisinde bilginin ve yanlısın önemine değinmişlerdir. İnsanların bilgilerine, yorumlarına, beklentilerine göre seçimlerinin farklılıklar gösterdiğini ileri sürmüşlerdir. Tüm kararlar öznel yani sübjektiftir.

⁴⁵ Yılmaz, a. g. m., s. 117.

⁴⁶ Fuat Oğuz, **Hukuki Süreçlerin Evrimi ve Avusturyan İktisadı**, Piyasa Dergisi, Ankara, 2004, s. 96.

Carl Menger ile birlikte 1870'lerin marjinal devrimi ile iktisat literatürüne giren sübjektivizm kavramı marjinalist devrimin temel kavramı olup Avusturya Okulu'nun da ana çerçevesini belirler. Menger'in sübjektivist devrimi ile, piyasa düzeni bireylerin sübjektif tatminleri ile açıklanır. Piyasa ekonomisinde gerçekleşen tüm ekonomik aktiviteler temelde sübjektif değer teorisine dayanmaktadır.

Avusturya İktisat Okulu, değer belirlenmesinde faydaya önem verirken maliyeti dışlar. Okul ekonomik maliyetlerin sübjektif olduğunu ve tercih yapıldığında kaybedilen faydaya eşit olduğunu söyler. Maliyetler ise seçim yapan kişinin kişisel görüşüne bağlı olduğu için öznelidir.

Menger marjinal değer teorisinin temelini oluşturmasının yanısıra, bireyler arasındaki sübjektif tatminin karşılaştırılamayacağı ya da toplanamayacağını göstermiştir. Menger'e göre malların değeri, onların doğasında kendiliğinden var olan bir şey değildir. Bireylerin sübjektif arzularının tatminini sağlayacak bilginin göz önüne alındığında bu mallara verdiği önem derecesidir.⁴⁷

Sübjektivizm kavramı, iktisat literatürüne 1870'lerin marjinal fayda devrimi ile birlikte girmiştir. Ancak, Menger ve Avusturyalılar dışında, kavram tüketicilerin zevkler alanını ifade eder. Avusturya Okulu'nun amacı ise bu kavramın iktisattaki kullanım alanını genişletmek. Onlara göre sübjektivizm, iktisadi açıklamanın temellerini oluşturan boyutlardan biri iktisat metodolojisidir. Bu metodoloji sayesinde, zaman, belirsizlik, girişimcilik, kurumlar gibi iktisadi açıklamanın önemli öğeleri analiz edilir.

Avusturya Okulu sübjektivizmi, her şeyden önce, nesnel ve objektif büyüklükler arasındaki ilişkilerle değil; insanların nesnelere, insanların insanlarla giriştikleri ilişkilerle, insanların seçimde/tercihte bulunmasına yol açan düşünceleriyle ilgilenmesi gerektiğini öne sürer. İnsanoğlunun faaliyetlerinin nesnelere çoğunlukla objektif olgular değil, fakat insanların bu olgularla ilgili düşünceleridir. Dolayısıyla, sübjektivizm, mana alanıyla ve insanların amaçları,

⁴⁷ C. Thomas, Taylor, "An Introduction to Austrian Economics", <http://www.mises.org/austecon.asp>, s. 8. , (Erişim Tarihi: Ocak, 2011 (a)).

planları, değerlendirmeleri ile ilgilidir. Bu nedenle, sosyal (ya da doğal) bilimlerde objektifliğin olamayacağı görüşü ile bir tutulmamalıdır. Söylenen, yalnızca, “iktisadın nesnesi insanların ne düşündükleridir” şeklinde ifade edilebilir. Bu ifadenin ise iktisat teorisi için önemli yansımaları vardır: Bir malın değerinin objektif standardı diye bir şey yoktur; “fiyat”, “maliyet” gibi kavramlar somut-maddi terimlerle değil insanların ne düşündükleri ile tanımlanır. Bu husus, uzun zaman önce ölmüş bir ressamın çadır bezi üzerine yapmış olduğu bir resmin yıllar sonra niçin milyonlarca liraya satılabildiğini açıklar. Avusturya Okulu, aynı husustan hareketle, klasik iktisatçıların, Marxisist üretim kaynakları teorisinin ve Sraffa’nın başını çektiği neo-Ricardocu sermaye teorisinin, insanların onlar hakkındaki değerlendirmelerini hesaba katmaksızın, bir mal ya da hizmetin değerinin üretiminde mündemiç emek miktarınca belirlendiği, malların mallarla üretildiği şeklindeki açıklamalarına karşı çıkar. Yine Avusturya Okulu, Neoklasik (Walrasgil) iktisadı, subjektivizmi, “açıklanmış tercihler” talep teorisine, bireylerin (ve toplumun) “tercihler haritası”nın çıkarılabileceği görüşü ile, iktisat teorisinin dışına atmakla suçlar.⁴⁸

Ekonomik teorinin tüm sürekli ilişkileri insan seçiminin sonucudur. Avusturyalılar, insan kararlarının verilisinde bilginin ve yanlışın önemine değinmişlerdir. İnsanların bilgilerine, yorumlarına, beklentilerine göre seçimlerinin farklılıklar gösterdiğini ileri sürmüşlerdir. Tüm kararlar öznel yani subjektiftir.⁴⁹

Avusturya Okulu iktisatçıları arasında subjektivizm kavramı üzerinde en fazla duran Lachmann olmuştur. O’na göre subjektivizm, kaçırılan fırsatlar cinsinden “maliyet”i tanımlarken olsun, bireylerin zaman-tercihlerinin ifadesi şeklinde piyasa faiz haddinin tanımlanmasında olsun, yaşamın her yanına yayılmıştır. Ancak, kavramın iktisat teorisinde yanlış kullanımına da rastlanmaktadır. Avusturya Okulu iktisatçıları buna örnek olarak, Neoklasik teorisinin, “türetiminde rekabet olmayan ve kişilerin dışlanamadığı” şeklinde tanımlanan kamusal malların kamulaştırılması teorik açıklamasını gösterir. Neoklasik teoriye göre, “aydınlatma” ya da “kapasite altı çalışan köprü” gibi kamu hizmetleri bir kez üretildiklerinde ilave bir kişinin bu

⁴⁸ Yay, a. g. m., 2004 (a), s.14.

⁴⁹ Taylor, a. g. m. (a), s. 83.

hizmetlerden yararlanmasının maliyeti sıfır olacağından, bu hizmetlerin özel kesim eliyle ve belirli bir fiyatla sunulması, etkin kaynak dağılımını bozacaktır; dolayısıyla bu hizmet kamulaştırılmalıdır. Avusturya Okulu, bu görüşü, marjinal maliyet kavramını yanlış anlamakla, maliyetin subjektif niteliğini kavrayamamakla eleştirir: Hizmetten yararlanan ilave kişinin maliyetinin sıfır olmasının, köprünün inşa kararı ile bir ilgisi yoktur. Köprü ile ilgili asıl karar, yatırım anında kendini gösteren paranın yatırılabilceği diğer fırsatların, köprünün inşası lehine reddedilmesi anlamında subjektiftir. Köprü sahibi için bazı objektif veriler bulunsa da faaliyetin nihai akış yönü subjektif olarak seçilir.

Avusturya Okulu iktisatçılarından O'Driscoll ve Rizzo, subjektif analizin özelliklerini dört noktada toplarlar: (i) Subjektivist iktisatçı; amaçlara, bilgiye, beklentilere ve sınırlamalara sahip hayali bir bilincin modelleştirilmesi ile oluşturulan bir düşünce/zihin yöntemi kullanır. Zihin, açıklanmış olan olguya anlaşılabilir bir ilişki içinde tanımlanır. Bu yöntem, tüm davranışları bilinen sınırlamalar altında sürekli fayda maksimizasyonu şeklinde modelleştiren Neoklasik terimler-teorik analizini içerdiği gibi diğer amaçlı faaliyetleri de (girişimcilik, ilke-izleyen davranışlar gibi) içerdiğinden daha geniştir. (ii) Zihni yapı, gerçek yaşamda tanımlanır. Gerçek zaman ya da daha açıkçası zamanın geçişinin subjektif algılanması, ortadan kaldırılamaz-belirsizlikle, sürecin-tersinmezliğiyle ve sürekli-bilgi-akışıyla ilişkilendirir. Haber akımı, yalnızca bireyin var olan bilgi stokunu artırmaz, fakat aynı zamanda bazı bilgilerini de geçersiz kılar. Sürekli bilgi akımı, hem bireyin bilgisinin eksikliğini hem de bu bilginin eskiyebileceği gerçeğini ifade ettiğinden, enformasyon dengesine asimptotik yaklaşımı önler. (iii) İktisadi ajanlar, pasif karar alıcılar olarak değil, yaratıcı karar alıcılar olarak kabul edilir. Bu yaratıcılık iktisadi modellerin öndeyi kapasitelerini sınırlasa da teorik nihilizm anlamına da gelmez. (iv) Farklı bireylerin farklı bilgiye sahip olduğu kabul edilir. Enformasyon farklılığı, ademi merkezi ekonomik yapıların doğal bir niteliğidir. Piyasaca süreçinde bilginin bir bireyden diğerine aktarımı da önemlidir. Neoklasik iktisat bilginin farklılığını, gözlemcinin bilgisi ile gözlenenin (iktisadi ajanın)

bilgisinin farklılığını önemsemez; ya da özdeş sayar ya da yalnızca modelin yapısınca belirlenen objektif bilgiye yöneleceğini varsayar.⁵⁰

Avusturyalılar için sübjektivizm kavramı, ekonomi biliminin temeline, tüm sosyal süreçlerde bas rol oynayan ve yaratıcı olan olarak düşündüğü et ve kandan oluşan insanı oturtmaya çalışmaktır. Bu yüzden ki Mises için “*iktisat şeyler, maddi nesnelere ile ilgili değil; insan, onun anlam dünyası ve davranışları ile ilgilidir*”. Mallar, eşyalar ve servet ve davranışların diğer elementleri doğanın elementleri değildir; bunlar insanın anlam dünyasının ve davranışlarının elementleridir. Bunlarla ilgilenmek isteyen biri dış dünyaya bakmamalıdır. Onları insan hareketlerinde aramalıdır. Yani Avusturyalılar için -objektivistlerin aksine- iktisattaki sınırlamalar objektif fenomenler ya da dış dünyanın maddi etkenleri tarafından belirlenmez. Aksine insanın girişimci sübjektif bilgisi tarafından belirlenir.⁵¹

Sübjektivizm kavramı, günümüz hakim iktisadın kökenini oluşturan marjinalist devrimin temel kavramı olmasının yanında Avusturya İktisat Okulu'nun da serencamını belirleyen bir kavram olmuştur. Hatta kavram Avusturya iktisadı için o denli belirleyici hale gelmiştir ki yer yer okul sübjektivist iktisat okulu adıyla anılır olmuştur. Neoklasik iktisat için ise durum biraz farklıdır. Sübjektivizm 1870'li yılların Marjinalist devriminde objektif emek-değerden sübjektif fayda değere geçişte merkezi bir yer tutsa da Neoklasik iktisadın yirminci yüzyıldaki evrimi içerisinde bu ilk katkısının teknik algılanışı dışında pek bir yer bulamamıştır. Üstelik bu durum Hayek'in çokça alıntılanan “Geçtiğimiz yüzyıl boyunca iktisat teorisinde her önemli gelişmenin, sübjektivizmin tutarlı bir şekilde uygulanmasında kat edilen ileri adımların bir sonucu olduğunu söylemek pek abartma olmayacaktır” ifadesine rağmen böyledir.⁵² Bu yönüyle sübjektivizmin Avusturya iktisadı ile Neoklasik iktisadın hem en temel orta noktalarını gösterirken, hem de, ironik bir biçimde, yine en temel ayrışma noktalarını da oluşturmaktadır.

⁵⁰ Yay, a. g. m. , 2004 (a), s. 15-16.

⁵¹ İmre, a. g. t., s. 84.

⁵² Ferudun Yılmaz, **Avusturya İktisadı Ve Sübjektivizm**, Piyasa Dergisi, Ankara, Liberte Yayınları, 2004, s. 101.

Avusturya iktisatçılarında göre sübjektivizmin Menger’de kökenlenen anlamı, Neoklasiklerce teknik bir analiz içinde eritilip kaybedilmesine rıza gösterilemeyecek denli önemlidir. Sübjektivizm Avusturya iktisadı için basit bir iktisat metodolojisi tartışmasının çok ötesinde ve ondan çok daha fazla olarak insan eyleminin/davranışının incelenmesine yönelik bütüncül bir yaklaşım anlamını taşımaktadır. Avusturya iktisadı içindeki tartışmaların, okulun bütün bir tarihini kat etmesine yol açmıştır. Avusturya İktisat Okulu içinde kavrama yönelik tartışmalar önemli ihtilaf ve ayrışmaların da belirleyicisi olmuştur. Bu yönelimin bir ucu sübjektivizmi Neoklasik paradigmanın tamamlayıcısı olarak yorumlama eğilimindeyken, diğer ucu, kavramı, çok daha özgün bir formda, Neoklasik paradigmaya alternatif olarak yorumlama eğilimindedir.⁵³

2.3. Metodolojik Bireycilik

Menger’in ekonomik sistemi metodolojik bireyciliğe dayanır. Ekonomik olguları çalışmanın en uygun yolu bireyden başlamaktır. Çünkü ekonomi bir tercih bilimi ise, iktisadi ilişkileri anlamak için, seçim yapan bireye bakmak gereklidir. Bu prensibe göre bütün sosyal olgular bireysel davranışların analizi ile açıklanabilir. Yani sosyal sınıflar bireyler düzeyine indirgenerek incelenebilir. Bu nedenle devlet ya da cemaat gibi olgular çok büyük bir karar alıcı olarak değil çok sayıda bireysel karar alıcıların karmaşık bir bileşimi olarak düşünölmelidir.⁵⁴

Metodolojik bireycilik, gruplar hakkındaki tüm önermelerin, bu grupları ve grup için ilişkiler oluşturan bireylerin davranışlarına ilişkin önermelere indirgenebileceğini öne sürer. Metodolojik bireyciliğin zıddı olan metodolojik holizm ise amaçları ve ihtiyaçları olan ve olaylara neden olan sosyal bütünlerin varlığının kabulü görüşünü ifade eder. Bir başka ifadeyle iki yaklaşım, “ekonomi”, “devlet”, “kalabalık” gibi olguları tanımlamak için “sosyal bütünleri” oluşturan bireylere başvurmak daima gerekli midir? Bir sosyal bütünün (komite) onu oluşturan

⁵³ Yılmaz, a. g. m., s. 102.

⁵⁴ Hüseyin Özer, **Methodological Individualism in Carl Menger: An Evaluation**, H.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, XVI, 1-2, 1998, s.58-60.

üyelerden farklı kolektif bir mantığı var mıdır? gibi sorulara verdikleri yanıtlarla birbirinden ayrılırlar.

Metodolojik bireycilik, yukarıdaki kavramların holist kullanımının, hem tamamlanmamış hem de iktisadi anlamayı yanıltıcı ifadeler olduğunu öne sürer. Buradan hareketle, Neoklasik sentez, makro iktisadın iktisadi büyüklükler arasındaki ilişkileri ele almasını eleştirir. Ayrıca, metodolojik bireycilikten, araştırma biriminin, toplumdaki soyutlanmış “çıkar peşinde koşan” (homoeconomicus) birey olması gerektiği anlaşılmamalıdır. Birey toplumun içine doğan, ondan etkilenen gerçek bireydir. Kavram daha çok bireyin topluma ilişkin bilgisinin sınırlı olduğunu ifade eder.⁵⁵

Metodolojik holizm yanlıları ise, metodolojik bireyciliğin sosyal bilimlerin araştırma alanını sınırladığını, sosyal bütünlükleri (örneğin senfoni orkestrası) inkâr ettiğini, öne sürerler.

2.4. Amaçlanamayan Sonuçlar Ya Da Kendiliğinden (Spontane) Kurumlar

Avusturya Okulu’nda önemli yer tutan kendiliğinden doğan düzen (spontaneous order) ya da kendiliğinden kurumlar kavramı, Avusturya Okulu’nun geliştirmiş olduğu sosyal kurumların evrim teorisini ifade eder. Bu teoriye göre, devlet, dil, yasa, para, piyasa gibi kurumlar insanların belirli temel ilkelerden hareketle bilinçli olarak ürettikleri kurumlar değil, insanlık tarihinin belirli bir aşamasında amaçlanmaksızın ortaya çıkmış tesadüfi kurumlardır. Bu teoriyi geliştiren düşünürlerden biri olan Adam Ferguson’un ifadesi ile, “uluslar, insan tasarımı (design) değil, insan faaliyetinin sonucu olan tesadüfi kurumlardır”. İşte, sosyal bilimlerin ve onun bir alt dalı olan iktisadın yanıtlaması gereken soru, insanların kurmayı ya da oluşturmayı düşünmedikleri ve bu amaçla belirli bir çaba göstermedikleri halde ortaya çıkmış olan bu kurumların nasıl olup ta toplumun refahına katkıda bulduklarıdır. Avusturya Okulu iktisatçılarından özellikle Hayek’in sosyal felsefesinde önemli bir yer tutan bu teorinin kökenleri, bir taraftan

⁵⁵ Yay, a. g. m., 2004 (a), s. 16.

18. Yüzyıl İngiltere'sinde Bernard Mandeville, David Hume, Adam Smith gibi düşünürlerin geliştirdiği düşünce okuluna, diğer yandan da Avusturya Okulu'nun kurucusu Carl Menger'e dayanır.

Avusturya Okulu'nun kurumlara ilişkin bu görüşünün karşısında ise, 17. ve 18. yüzyıllarda Kıta Avrupa'sına hâkim olmuş, Fransız Devrimi düşünürlerinin (Ansiklopedistler, Rousseau, Voltaire, Condorcet) geliştirmiş olduğu ve Kartezyen Rayonalizm (Cartesian Rationalism) olarak adlandırılan düşünce vardır. Eski Yunan'a (Plato) kadar uzanan, Hegel ve Marx tarafından da sürdürülen bu düşünceye göre, dünya doğal ve insan-yapısı şeylerden oluşur. Bir başka ifadeyle, bu dikotomiye göre, yeryüzündeki her şey, ya doğaldır (insandan, insan istek ve faaliyetlerinden tamamen bağımsızdır) ya da insan-yapısı (insan amaç ve tasarımının ürünü olması anlamında), yapaydır. Tarih boyunca insanlara yararlı olan tüm sosyal kurumlar, insanların bilinçli olarak oluşturdukları, insan mantığının ürünü olan kurumlar olmuştur ve de böyle olmalıdır.⁵⁶ Denilebilir ki, gelenek, adet ve tarih gibi sosyal kurumları küçümseyen ve yalnızca insan tasarımının ürünü olan kurumları önemseyen bu düşünce, giderek insan aklının yeni bir toplumun kurulmasına yeterli olacağı inancına dönüşmüştür. İngiliz siyaset bilimci Norman Barry'e göre kurumlara ilişkin bu düşüncenin 17. ve 18. yüzyıl rasyonel doğal hukuk felsefesi, Descartes'in rasyonalist epistemolojisi ve Bentham'ın klasik İngiliz faydacılığı önemli rol oynamıştır. Rasyonel doğal hukuk teorisyenlerine göre, bazı başlangıç ilkelerinden hareketle bir ahlaki normlar seti oluşturulabilir ve bu normlar, yaşam deneylerini dikkate almaksızın yasal bir düzende uygulamaya konabilir. Bu görüş, Voltaire'nin “daha iyi bir yasal sistemin kurulması için atılması gereken ilk adım, kendiliğinden oluşanlar da dahil olmak üzere var olan tüm yasaların yakılmasıdır” sözü ile özetlenir. Görüş, tüm yasaların gayesi belirli amaçları yerine getirmek olan kadiri-mutlak (hükümdarca) çıkarılmalıdır önermesi ile tamamlanır. Descartesci rasyonalist epistemolojinin mutlak doğrunun araştırılması üzerindeki vurgusu ise, iktisat ve toplumsal bilimlerde fizik ilkelerinin kullanılmasını savunan bilimsel (scientism) yaklaşımının yaygınlaşmasına neden olmuştur.

⁵⁶ Yay, a. g. m., 2004 (a), s. 17.

Avusturya Okulu'nun, kurumlara ilişkin Kartezyen rasyonalizm görüşüne ya da sosyal felsefesine yönelttiği eleştiriler büyük ölçüde Hayek'in geliştirmiş olduğu bilgi teorisine dayanır. Avusturya Okulu'nun genel eleştirilerini şu şekilde sıralayabiliriz: Kartezyen rasyonalizm, yeryüzündeki şeyleri ikili bir sınıflamaya (doğa-ürünü, insan-amaçlarının-ürünü) tabi tutarken, insanların sosyal yaşamlarında önemli rol oynayan üçüncü tip kurumları dikkate almaz. Bunlar, insanların belirli amaçlarının sonucu olmayan, insanların faaliyetleri sonucunda, amaçlanmaksızın ortaya çıkan spontane kurumlardır. İkinci olarak, Avusturya Okulu insan aklının ve bilgisinin sınırlı olduğunu kabul ederken, kartezyen rasyonalizm mutlak doğru/bilgi arayışı ile insan aklının her şeyi (sosyal ve iktisadi olayları) doğru olarak onaylayabileceğini ve buna dayanarak olaylara yön verilebileceğini savunur. Bu son noktanın uzantısı ise, sosyal bilimlerin de, ele aldığı konuları, tıpkı fizik bilimler gibi, ölçülebilir bütüncül kavramlar ve yöntemlerle açıklayabileceğidir. Hayek bu görüşleri, toplumsal mühendislik ve sosyalist planlama düşüncelerinin temelleri olarak görür ve eleştirir.⁵⁷

Hayek spontane kurum ya da düzenlerin evrimini biyolojik evrim teorisine benzeter. Her şeyden önce, spontane düzen insan faaliyetinin ürünüdür; ancak bu düzenin alacağı biçim, belirli bir yönetim ilkeleri sistemine bağlı çok sayıdaki bireylerin karmaşık ilişkilerinin oluşturduğu faaliyet biçimince (mode) şekillenir. Bir başka ifade ile, farklı ilkeler sistemi, farklı kendiliğinden düzenlerin ortaya çıkmasına yol açar. Yanıtlanması gereken, davranış kurallarının (rules of conduct) nasıl ortaya çıktığı, bunların bir nesilden diğerine nasıl aktarıldığı ve tarihin içinde nasıl dönüşüme (mutasyona) uğradığıdır. Hayek'e göre, davranış kurallarına ilişkin insan bilgisi, bilinç-ötesi (beyond consciousness) bir niteliğe sahiptir. İlk kurallar sistemi, tarih-öncesi insanın korunma içgüdüsünden doğmuştur. Bu dönemde küçük insan topluluklarının varlığını sürdürmesi topluluk üyelerinin işbirliğini gerektirdiğinden, dayanışma ve diğerkamlık (altruism) ilk davranış kuralları doğmuştur. Söz konusu davranış kurallarının nesiller arasında aktarımı, toplam nüfustan bağımsızca, bireysel (aile) düzeyde gerçekleşir. Davranış kurallarının dönüşümü ise, doğal seleksiyon süreci gibidir ve bütün olarak nüfus düzeyinde

⁵⁷ Yay, a. g. m., 2004 (a), s. 18.

gerçekleşir. İşte, Hayek'in tezine göre, bu tarih-öncesi çağda insanlar toplumun sahip olduğu bazı kaynakları özel mülkiyet olarak tutmaya kara verdiklerinde, birey yeni bir kültüre geçmiştir. Bu yeni kültür ve davranış kuralları sisteminin eskisinin yerini alması, yeni kültürün insanlara sağladığı refah ve bolluğa bağlıdır. Piyasa kültürü ya da düzenin ortaya çıkışı da sağladığı refah ve nüfus artışı ile açıklanabilir.

Spontane kurumlar ya da spontane toplum düzeni kavramının sosyal felsefe boyutu da önemlidir. Önemli olan nokta, spontane düzen fikrinin bireysel özgürlükle uyuşup uyuşmayacağı ya da spontane düzen fikrinin liberal bir içeriği olup olmadığıdır. Hayek'e göre, "sosyal politikanın, insan tasarımının değil, çok sayıda insanın faaliyetlerinin ürünü olan düzenli yapıların varlığının keşfiyle başladığını söylemek bir abartı olmayacaktır". Siyaset Bilimci John Gray, bu ifadenin, Hayek'in spontane düzen kavramını içinde yaşadığımız karmaşık toplumsal ve iktisadi olgular dünyasını açıklayıcı bir çerçeve olarak kullandığını gösterdiğini belirtir. Eğer Gray'in bu saptamasını doğru kabul edersek, spontane düzen kavramının normatif bir boyutunun olmaması (value free), dolayısıyla, liberal bir niteliğinin bulunmadığı sonucuna varmamız gerekir.⁵⁸ Bunun bir göstergesi olarak, spontane düzen ve görünmez-el düşüncesinden hareketle klasik liberalizmin tasvip etmediği modern devletçiliğin yükselişini açıklayabiliriz: Refah devletinin ortaya çıkması, toplumun çeşitli kesimlerinin bazı özel problemlerine küçük-küçük (piecemeal) ve plansız çözümler üretilmesinin sonucudur. Kamu Tercih Okulu da, her ne zaman özgür toplumun anayasal çerçevesinin politikacıların oy rekabeti yüzünden değişmesi söz konusu olursa, devlet müdahalesinin artacağını öne sürer. Çünkü devletin her müdahalesi, her refah programı, toplumun bir kesimine yarar sağlayacaktır. Böyle olunca, başarısız da olsa hiçbir program uygulamadan kaldırılamayacaktır. Sonuç, herkesin herkesle yasal düzeyde savaşa giriştiği bir düzen olacaktır. Dolayısıyla, spontane düzen anlayışı, liberalizm öncesi toplumların gelişimi kadar, liberal toplumdan uzaklaşmaları da ifade eder. Avusturya Okulu'ndan Rothbard ve Kamu Tercih Okulu'ndan Buchanan spontane düzen tezinin özgürlük kavramı için bir temel sağlanamadığını, aksine, özgürlük kavramını karıştırdığını öne sürerler. Hayek ise, spontane kurumların gelişimini biyolojik evrim teorisine benzetilirse de, bir

⁵⁸ Yay, a. g. m., 2004 (a), s. 19.

evrim kanunu olmadığını, kültürel evrimin zorunlu olarak özgür topluma yol açacağını söyleyemeyeceğini belirtir. Spontane düzen fikri iki şekilde özgürlüğe destek olabilir: İlki, negatif bir savunmayla, sosyal yaşamda yapıcı planlamanın (constructivist planning) ya da rant-kollamanın (rent-control) başarısının sınırlı olduğunu ve kendi kendini yok edeceğini göstermekle; ikincisi ise, sosyal düzenin hiyerarşik bir yapıya sahip olmadığını gösterilmesiyle. Kısaca, kanun hakimiyeti altında özgürlüğün istikrarlı-hukuki bir çatısı kurulduğunda, gönüllü mübadeleden oluşan spontane düzen liberal bir içeriğe bürünür.

2.5. Bilgi Ve Zamanın Önemi

Avusturya Okulu'nun iktisadi ve politik görüşlerine temel teşkil eden metodolojik yaklaşımda, bilgi, öğrenme, bilginin toplum içinde (bireyler arasında) yayılma süreci (fiyatlar ve kurumlar aracılığıyla), bilim adamının bilgisi ile iktisadi/sosyal aktörlerin/bireylerin bilgisinin farklılığı, zaman ve belirsizlik gibi kavramlar da önemli yer tutar.

Avusturya Okulu bilgi teorisinin çıkış noktası, insanoğlunun (bireyin) bilgisinin sınırlı olduğu, insanın eksik-bilgiye (ignorance) sahip olduğudur.⁵⁹ Söz konusu bu eksik-bilgi teknolojik gelişme ile aşılabilecek ampirik bir sorun değildir, felsefi bir tezdur. Toplum ve ekonomi hakkındaki bilgilerin temel niteliği, toplumun mensupları arasında dağılmış olması ve tek bir kişi ya da merkezi kurum tarafından toplanıp bir araya getirilememesidir. Zaman içinde bir yandan da topluma ilişkin bilgiler artarken, bir yandan toplumun giderek karmaşıklaşması ve teknolojideki gelişmeler, bireyin bilgisini azaltır. Avusturya İktisat Okulu bu bilgi teorisi ile insanların içinde yaşadıkları iktisadi ve sosyal sistemleri anlayabilmelerinde akli yetilerinin doğal sınırına işaret eder. Hayek bu görüşü desteklemek için *The Sensory Order* kitabında başvurur: Bir sosyal sistemin tutarlılığı, sistem içinden kanıtlanamaz, dolayısıyla, rasyonel süreçlerde ifade edilemeyecek, farkına varılamayacak kuralların ve bilgilerin var olduğu unutulmamalıdır. İşte iktisadın temel sorunsallarından biri de bu bağlamda ortaya çıkmaktadır: “Nasıl olur da tek bir

⁵⁹ Yay, a. g. m., 2004 (a), s. 20.

kişi tarafından toplanamayan fakat binlerce ya da milyonlarca bireylerde ayrı ayrı bulunan büyük bilgi yığımından yararlanarak bütün bir iktisadi faaliyet düzeni tesis edilir?”.

İnsanların toplum ya da ekonomiye ilişkin bilgilerini nasıl elde ettiklerini Hayek psikolojisinin teorik temellerinden hareketle açıklamaya çalışır. Hayek için önemli olan objektif fiziki dünya ile duyularımızla algıladığımız görüngü (phenomenal) dünyası arasındaki ilişki ve farklılıktır. İnsanoğlu kendisinin dışındaki iktisadi ve sosyal dünyaya ilişkin bilgileri, tek tek olaylar şeklinde değil insan zihninin ürettiği belirli genellemeler ve sınıflamalar şeklinde algılar/elde eder. İnsanoğlunun kafasındaki zihni düzen, zihin tarafından üretilen, insanların giriştiği bir dizi ilişkileri yansıtan görüngü dünyasına ait bir düzendir; bu düzen objektif olsa da kullanışsız değildir. Bir kişi için doğru ya da farklı olan, bir başka kişi için de aynı anlama gelebileceğinden, bu düzenle ilgili genel önermelerde bulunabilir. Böylece zihni düzen evrimci bir süreçte ortaya çıkar. Merkezi sinir sistemi, dış dünya ile ilgili tecrübelerden, bağıntılar mekanizması aracılığıyla bir “dünya haritası” üretir. Bir başka ifade ile, dış dünyadaki bir olaya ilişkin bilgimiz yalnızca o olaya dayanmaz, daha önceki deneyimlerimiz aracılığıyla önceden sahip olduğumuz bağıntılara da dayanır. Dolayısıyla, bu bağıntılar mekanizması bir öğrenme sürecini de ifade eder.⁶⁰ Hayek’in iktisadi teoriye en önemli katkısı bilgi ve toplum arasında kurduğu epistemolojik bağdır. Toplumun içerisinde dağınık halde bulunan bilginin keşif ve mübadele yoluyla bireylerden diğer bireylere aktarıldığını savunan Hayek, bu bilgi transferinin merkezi planlamayla halledilmesinin mümkün olamayacağını savunmaktadır. Çünkü toplum o kadar kompleks bir yapıda oluşmuştur ki herbireyin sahip olduğu bilgi ancak keşif, talep ve mübadele yoluyla alınabilir.⁶¹ Hayek’in teorik psikolojiye dayandırdığı bu bilgi teorisinin başlıca özelliklerini şu şekilde sıralayabiliriz: Bu teoriye göre, zihni dünya, subjektif olduğundan, deneysel bilimlerin yöntemlerine indirgenemez; dolayısıyla zihni dünyanın fiziki süreçler olarak açıklanabileceğini ve gözlemlenebilir ampirik olguları indirgenebileceğini savunan *behaviorism*’den ayrılır. Yine bu teoriye göre, dünya teorilerle anlaşılabilir,

⁶⁰ Yay, a. g. m., 2004 (a), s. 21.

⁶¹ Efe Baştürk, **Avusturya Politik-İktisatını Anlamak**, Liberal Düşünce, Ankara, 2010, s. 267.

zihnin yaptığı sınıflamalar yanlış çıkabilir ve öğrenme sürecinin yardımıyla yeniden sınıflandırılabilir. Ancak, burada önemli olan, yeniden sınıflamanın zihni bir süreç olmasıdır. Bununla kastedilen, tüm bilginin deneyin sonucu olmadığı, zihnin (geçmiş deneylerin ürünü olan) birtakım araçlarla donatılmış olduğudur. İşte tüm zihinsel/duyusal deneyimlerimizin doğrulayacağı bazı genel ilkeler vardır ki bu ilkeler hakkındaki bilginiz dış dünya ile ilgili bilginizi oluşturur. Görüngü dünyası subjektif olduğundan, açıklama, belirli sınıflamalara dayalı genel, ilkesel açıklamalardır. Bu niteliği ile, fizik bilimlerin sabiteler dünyasında geçerli olan ve spesifik olaylara ilişkin öngörüler yapabilen açıklamalarından ayrılır.

Hayek'in bilgi teorisi, bilginin niteliği, insanlar arasında yayılma süreci, Avusturya Okulu'nun Walrasgil mikroekonomik analize (genel denge teorisi) ve sosyalist sistemde fiyatlama ve planlama görüşlerine getirdiği eleştirilerin çekirdeğini oluşturur. İktisadın (ve diğer toplumsal bilimlerin) verilerini (data) oluşturan bireysel ve toplumsal bilgi stoku, insanlar arasında fiyatlar ve kurumlar aracılığıyla yayılır.

Avusturya Okulu'nun bilgi kavramı ile ilgili olarak önemle vurguladığı noktalardan biri de, iktisadın konusunun subjektif niteliği ile subjektivist yöntemin karıştırılmaması gerekliliğidir. Onlara göre, subjektivist yöntemle objektif bilim tamamen tutarlıdır; subjektivist yöntemle pekâlâ objektif bilim yapılabilir. Bunun için iki noktanın dikkate alınması gerekir: İlki, bilim adamının bilgisi (bilimsel bilgi) ile sokaktaki adamın (iktisadi ajanın) bilgisinin farklılığıdır. Bilim adamı, insan faaliyetinin bütünü ve genellikle amaçlanmayan sonuçlarını araştırır ve bunun bilgisine sahiptir. (Hayek buna objektif veriler der). İktisadi ajan ise kendisi ile ilgili bilgi parçası ile uğraşır (subjektif veriler) ve bu algılama/bilgiden hareketle kendisine ait bazı ayarlamalarda bulunur. Sözelimi, vergilerdeki bir değişimin sermaye, emek, tüketici üzerindeki etkisi, yükü iktisatçının bilgisini oluşturur.⁶² Birey ise, tasarruf sahibi olarak, aynı tasarruf oranını sürdürmeli mi, yoksa yatırım portfolyosunu değiştirmeli mi sorusuna, işçi olarak ücretlerdeki değişimlere karşılık işini değiştirmeli mi, tüketici olarak tüketim sepetini değiştirmeli mi sorularına yanıt

⁶² Yay, a. g. m., 2004 (a), s. 22.

arar ve onun için bu bilgiler önemlidir. Bilim adamının bilgisi de, çok sayıda teorilerin bulunması, ihtiyacı tam karşılayamaması gibi nedenlerle birey için belirsizlik yaratır. İkinci önemli nokta ise, objektif bilimin sübjektif anlam (meaning) yapabileceğidir, bu da zaten sübjektivist yönetime karşılık gelir. Bu yöntemde, somut sonuçlar ve sınırlamalarla uğraşılmaz: en soyut düzeyde idealize rasyonel yapılar kurulmasına, bireylerin içinde buldukları öznel durumu aşan bir tercih/seçim mantığının geliştirilmesine çalışılır. Uygulama düzeyinde bilim adamı bireyin düşüncelerini açıklamalarına ekleyebilir. Kısaca, iktisadın konusunun sübjektif niteliği/içeriği gözlenemez ise de, bunlar hakkında bireylerin davranışlarınıca kontrol edilebilen, anlaşılabilir ilişkiler kurulabilir: objektif bilim.

Avusturya Okulu iktisatçıları Neoklasik iktisadın “zaman” kavramını algılama/yorumlama biçimini de eleştirir. Neoklasik iktisatta Newtoncu zaman (Newtonian time) söz konusudur. Buna göre zaman, bir çizgi/hat boyunca görülen değişmelerle gösterilir ya da sembolize edilir. Farklı tarihler, çizgi parçacıkları (kesit zaman) (discrete time) ya da noktalar (sürekli zaman) dizisi şeklinde tasvir edilir. Her iki durumda da zaman tamamen bir uzay ya da mekâna benzetilir ve uzay/mekan için doğru olan her şeyin zaman içinde de doğru/geçerli olduğu kabul edilir.

Newtoncu zaman belli başlı özelliklerini şu şekilde sıralayabiliriz:

Homojenlik: Burada uzamsal/uzaysal zaman yalnızca geçici bir durumdur. Tıpkı bir çizgideki boş nokta gibi, değişmelerle dolmayı bekleyecektir. Ancak değişim söz konusu olmadığında zaman içeriğinden bağımsız olarak geçecektir. Bir başka ifade ile zamanın geçiminde öğrenme olgusu olmadığından bu, statik bir teoridir. Arrow- Debreu modelinde tüm kararlar ilk gün alınır ve zamanın geçmesi ve bu esnada bireylerin bir şeyler öğrenerek kararlarını değiştirmesi olgusu yoktur.

Matematiksel Süreklilik: Bu, birbirini izleyen anların sürekliliğinden çok, sürekli bölünebilirliği ifade eder. Burada zamanı ne kadar böleceğimiz ve nereden birleştireceğimiz önemli değildir.⁶³ Zamanın her anı birbirinden bağımsızdır ve birbirine dokunamaz. Genel denge teorisinde tüm ayarlamalar sonsuz hızda

⁶³ Yay, a. g. m., 2004 (a), s. 23.

gerçekleşir ve tüm kaynaklar sonsuz akıcılığa sahiptir. Bu durumda ayarlamalar anlık ise ne değişime gerek vardır ne de dinamik sorunların çözümü meselesi vardır.

Nedensel Hareketsizlik (Causal Inertness): Zamanın geçmesinin bir sonuç üretmemesi, homojenliğin bir başka ifadesidir. Sistemin ilk anki durumu değişme için gerekli her şeyi içerir, zaman buna bir şey eklemeyiz.

Avusturya Okulu iktisatçıları ise Reel ya da Sübjektif zaman kavramını benimserler. Zaman, statik sübjektif bir kavram değil, yeni deneylerin dinamik ve sürekli akımıdır. Bu akım, zamanın içinde değildir; zamanın kendisidir ya da onu oluşturur. Zamanın geçişini bu akım dışında tecrübe edemeyiz; ya yeni bir şey olmalı ya da zaman durmalıdır.

Reel zaman özellikleri ise şunlardır:

Dinamik Devamlılık: Bir melodinin tek bir notasını duymak, melodinin/müziğin tadına varmak, anlamak, yaşamak için yeterli değildir. Fiili tecrübe/deney matematik noktadan farklı bir şeydir. Bir müzik parçasını değiştirmeden, iptal etmeden sürekli bölmek mümkün değildir. Reel zamanın dinamik yapısının iki temel niteliği, anı (memory) ve bekleme (expectation) dir. Bugün, diğer zaman periyotları ile bireyin algılamaları aracılığıyla birleşir.

Heterojenlik: Bireyin anıları, her birbirini izleyen zamanın en küçük birimi olan anı değiştirir. Zaman geçtikçe bireyin anıları sürekli zenginleşir ve böylece yaşadığı sübjektif görüş noktası sürekli değişir. Reel zamanın her anı yendir.

Nedensel Etkinlik: Bu heterojenlikten doğar. Fizik değişimden farklı olarak zamanın geçişi yeniliğin kaynağıdır. Anıların çoğalması dünyaya bakış açımızı değiştirir. Zaman nedensel olarak kudretli (potent) ve yaratıcıdır. Bu, tüm iktisadi sürecin intikaline ve bilginin büyümesine yol açması demektir. Kısaca zaman tersinmezdir; önceye dönüş yoktur. Zamanın geçişi yaratıcı değerlendirmeye yol açarken, süreç öngörülemeyen değişimler doğurabilir. Dolayısıyla, deterministik

modellerde olduğu gibi süreç veri faktörlere yalnızca bir uyumu ifade etmez. Değişme gerçekse, tamamen deterministik olamaz; bir sürpriz olanı olmalıdır.⁶⁴

Reel zaman, bireyler planlarını yaparken, eylemde bulunurken yeni tecrübeler elde ettiklerinden önemlidir. Yeni tecrübeler (deneyler/deneyimler) deterministik-olmayan biçimde yeni bilgilere yol açar. Bireyler bu yeni bilgilerine dayanarak geleceğe ilişkin planlarını, eylemlerini değiştirirler. Böylece iktisadi sistem tamamen içsel (endogenous) güçlerce sürdürülür. Bir başka ifade ile, zaman geçtikçe bilimiz değişeceğinden ekonominin doğal durumu, durgunluk/hareketsizlik değil, değişimdir.

Gerçek belirsizlik (genuine uncertainty) kavramının iki önemli niteliği, bir faaliyetin tüm olası sonuçlarının liste halinde sıralanamayacağı ve belirsizliğin tamamen içsel olmasıdır. Bu niteliklerden ilki, yenilik ve gerçek sürprizi ifade eder ve Neoklasik belirsizlik kavramının niteliği olan bilinen olasılıkların sıralanmasına (ya da ağırlıklandırılması) karşıdır. İkincisi ise, piyasa sürecinin özünü oluşturur ve sistemdeki değişmeyi yaratır. Dolayısıyla, değişim olgusunun olmaması reel zamanla uyumsuz; tam koordinasyon, tam denge Newtoncu bir kavramdır. Reel zaman, hakiki belirsizlik, denge, iktisadi sistemin analizinde önemli işlevleri olan değişkenlerdir ve bu nedenle, belirsizlik ve reel zaman kavramlarına uygun olarak yeniden tanımlanmalıdır.

Metodolojik ilkeler, Avusturya Okulu'nun hakim iktisat yaklaşımı Neoklasik iktisadın hem mikro iktisat ayağına yönelttiği eleştirilerin çıkış noktasıdır. Neoklasik iktisadın soyut denge kavramı üzerinde odaklaşması, analizinde zaman ve belirsizliğin, girişimcinin olmaması ve gerçekten uzak tam rekabet şartlarına dayanması gibi Avusturya Okulu eleştirilerinin büyük ölçüde taraftar topladığını, aralarında farklar olmak üzere benzer eleştirilerin Post Keynesci ve Kurumcu İktisat Okullarınca da yapıldığını söyleyebiliriz.

Avusturya Okulu'nun "yaşayan, dinamik bir araştırma programı" olmasının bir göstergesi, artık yalnızca Neoklasik iktisadın eleştirisine odaklanmanın ötesine

⁶⁴ Yay, a. g. m., 2004 (a), s. 24.

geçmesi, kendi araştırma programını geliştirmeye (Thomas Kuhn'un ifadesi ile "kendi kutularını doldurma" ya) yönelmesidir.⁶⁵

⁶⁵ Yay, a. g. m., 2004 (a), s. 25.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AVUSTURYA İKTİSAT OKULU'NUN İKTİSADİ DÜŞÜNCEYE KATKILARI VE EKONOMİK KRİZLERE BAKIŞI

Avusturya iktisadı, iktisadi düşünceye önemli katkılar yapmış önemli bir gelenektir. Bugün iktisadi analizin temel taşları arasında yer alan pek çok kavramı iktisadi düşünceye Avusturya iktisadi geleneğine mensup iktisatçılar kazandırmışlardır. Avusturya iktisadi düşünce okulları içinde en tepeye yerleştirilmeyi hak eden, farklı ve zengin bir gelenektir.

En azından Merkantilist dönemden bu yana iktisadi düşünce tarihinde ortaya çıkan yaklaşımları, aralarındaki nüanslar bir kenara bırakılırsa, “piyasacı” ve “kumandacı” yaklaşımlar olarak iki kategoride toplamak mümkündür. Bir yanda Adam Smith’in temellerini attığı, “doğal özgürlükler sistemi” olarak betimlenebilecek, sonradan Klasik liberal iktisadi öğretisi olarak anılacak olan, piyasacı, serbest ticaretçi ve özgürlükçü gelenek vardır. Öte yandan ise Merkantilistlerden başlayıp sonraki kuşaklara onlardan miras kalan, sosyalistlerin katkılarıyla zenginleşen, bugün ulusalcıların korumacı, müdahaleci, piyasa karşıtı ve güdümcü gelenek yer almaktadır.⁶⁶ Bu ikili ayrım çerçevesinde Merkantilizm, sosyalist-Marksist iktisat, Keynesyen iktisat, Kurumcu iktisat ve post-Keynesyen iktisat “kumandacı” yaklaşımlar kategorisine girmektedir. Buna karşılık Klasik iktisat, Neoklasik iktisat, Parasalcı iktisat, Yeni Klasik iktisat ve Avusturya iktisadı piyasacı çözümlerden yana olmak bakımından geleneksel Neoklasik iktisatla aynı düzlemde yer almakta; ancak özellikle iktisatta matematiğin kullanımı, konjonktür dalgalanmaları ve krizler karşısında izlenecek iktisat politikaları konusunda Neoklasik gelenekten ve onun devamı niteliğindeki Parasalcı ve Yeni Klasik gelenekten ayrılmaktadır.

⁶⁶ Acar, a. g. m. , s.203.

Avusturya iktisadı bir yandan öncülük ettiği “marjinalist devrim”le Adam Smith’in doğal özgürlükler sistemini 19.yüzyıl sonlarında yeniden diriltmiş; değer ve bölüşüm sorununun çözülmesine büyük katkıda bulunmuş, metodolojik bireycilik ile yöntem tartışmalarını derinleştirmiş, bir yandan da tarih boyunca iktisat yazınına çok sayıda önemli kavram armağan etmek suretiyle iktisadi düşünce birikimini zenginleştirmiştir. Aşağıda bu katkılardan bazıları kısaca açıklanmaktadır.⁶⁷

3.1. Tüketim Teorisi

Tüketici her bir mala, bu maldan bir birim ilave etmenin marjinal faydasının, onun piyasadaki parasal fiyatının kendisine olan marjinal faydasından daha büyük olması sona erinceye kadar para harcayacaktır. Bu, bir piyasa ekonomisinde tüketici davranışı kanunudur. Tüketici, bir mala para harcadıkça, o mala harcamayı durduruncaya kadar, vazgeçilen paranın marjinal faydası yükselirken, yen, birimlerin marjinal faydası azalır. Bir malın bir biriminin bile marjinal faydasının onun parasal fiyatının marjinal faydasından daha düşük olduğu durumlarda, birey o maldan hiç satın alım yapmayacaktır. Tüketim malları arasındaki karşılıklı ilişki kanunu şudur: Belirli bir mal için elde edilebilir olan ne kadar çok ikame mevcut ise o malın (bireysel ve piyasa) talep şedülleri o kadar elastik olma eğilimi taşıyacaktır.⁶⁸

3.1.1. Alt Düzey Ve Üst Düzey Mallar

Menger, kıymet teorisi ile ilgili açıklamalarına, önce “mal” kavramını tanımakla başlar, Ona göre her “faydalı şey” mal değildir. Herhangi bir şeyin “mal” olabilmesi için şu dört özelliğe sahip olması gerekir:

1. O şey insan ihtiyacını gidermelidir.
2. Tatmin ettiği ihtiyaç ile kendisi arasında bir nedensellik bağı olmalıdır.
3. Bu nedensellik bağı tanınabilir olmalıdır.
4. O şey ilgili ihtiyacın tatminine yöneltmek mümkün olmalıdır.

⁶⁷Acar, a. g. m. , s. 204.

⁶⁸Rothbard, 2009 (a), s. 244-246.

Bir malın sahip olması gereken özellikleri bu şekilde belirleyen Menger, malları “alt düzey” (first order) ve “üst düzey” (higher order) mallar olmak üzere iki gruba ayırır. Alt düzey mallar, tüketici ihtiyaçlarını doğrudan karşılarken, üst düzey mallar, ki bunlar kapital ve üretim malları (production goods) dur, alt düzey malları üretir. Bu nedenle üst düzey mallar tüketici ihtiyaçlarını dolaylı biçimde karşılar. Ayrıca üst düzey mallar, birbirlerine “tamamlayıcılık” (complementarity) yönünden bağımlıdır. Yani bir malın üretimi için gerekli bütün üst düzey mallar, mevcut olmalıdır. Bunlardan bir tanesi eksik olursa, diğer üst düzey mallar bu niteliğini kaybeder. Konuyu açıklamak için Menger, ekmek üretimin örnek gösterir. Ekmek üretiminde kullanılan bütün malzeme mevcut iken, mayanın olmaması, mevcut olan diğer malzemenin kullanımını engelleyecektir.

Menger malları ayrıca “ekonomik mallar” ve “ekonomik olmayan mallar” diye ikiye ayırmıştır. Ekonomik mallar, gereksinme duyulan miktarı, mevcut arzından fazla olan mallardır; ekonomik olmayan mallar ise, hava ve su gibi mevcut arzı, gereksinme duyulandan çok olan mallardır. Menger’e göre malları ekonomik veya ekonomik olmayan mal haline getiren şey sahip oldukları nitelikleri olmayıp, gereksinme duyulan miktar ile arz miktarları arasındaki ilişkidir. Bu ilişki değiştiği zaman, malın niteliği de değişecektir.

Bir malın kıymetli olabilmesi, tüketicinin o mala sahip olduğu zaman bir gereksinmesini karşılayabileceğini algılaması halinde mümkündür. Fayda bir malın insan ihtiyacını karşılama özelliğidir. Hem ekonomik ve hem de ekonomik olmayan mallar bir faydaya sahiptir. Ancak “kullanma maliyeti”, ihtiyaca göre kıt olan mallar için söz konusudur. Smith’in su ve elmas örneğini hatırlatan Menger, bu iki malın da bir faydaya sahip olduğunu, ancak aralarındaki farkın, elmasın mevcut miktarının ona duyulan isteğe oranla az olmasından kaynaklandığını söyler. Mengerle göre kullanım kıymeti, kıtlığa bağlıdır ve bu nedenle sadece ekonomik mallar kıymete sahiptir.⁶⁹

⁶⁹ Savaş, a. g. e., s.541.

3.2. Eş-Marjinal Fayda Prensibi

Eşyanın daha fazla ya da daha az acil diye değerlendirilen amaçlara ulaşmadaki kabiliyetlerine uygun araçlar olarak kıymetlendirildiği açıktır. İnsan davranışına giren (direkt ya da indirekt) bir aracın her fiziki birimi ayrı ayrı değerlendirilir.⁷⁰ Kendinden önce Gossen tarafından bulunmuş olan “Eş marjinal fayda prensibi”ni Menger net bir biçimde ortaya koymuş ve belli bir gelirden mümkün olan en yüksek faydayı sağlamayı amaçlayan bir tüketicinin nasıl davranması gerektiğini bu prensip ile açıklamıştır. Açıklamasında Menger, aşağıda gösterilen tabloyu kullanmıştır. Tablo 1’den X’a kadar olan kolonlar, tüketicinin ihtiyaçlarını önem sırasına göre temsil etmektedir. Buna göre I no.lu kolon en önemli ihtiyacı X no.lu kolon ise en az önemli ihtiyacı göstermektedir. Her kolonda yer alan ve aşağıya doğru azalarak sıralanan rakamlar ise o ihtiyacı tatmin için kullanılan bir malın ilave ünitesinin sağladığı tatmini, yani marjinal faydasını gösterir. Örneğin I no.lu kolon yiyecek ihtiyacı ise 10 yiyecek maddesinin birinci ünitesinin, 9 ikinci ünitesinin sağladığı tatmini gösterir.

I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X
10	9	8	7	6	5	4	3	2	1
9	8	7	6	5	4	3	2	1	0
8	7	6	5	4	3	2	1	0	
7	6	5	4	3	2	1	0		
6	5	4	3	2	1	0			
5	4	3	2	1	0				
4	3	2	1	0					
3	2	1	0						
2	1	0							
1	0								
0									

Tablo 1. Eş-marjinal fayda prensibi

⁷⁰ Rothbard, 2009 (a), s. 18.

Tablo 1'e göre, maksimum tatmin elde etmeyi amaçlayan, rasyonel tüketici şöyle davranacaktır. Eğer tüketicinin elinde 3 TL varsa ve tablodaki bütün malların birim fiyatı 1 TL ise, gelirin tümünü I no.lu kolondaki mal için harcarsa 3 ünite mal alabilecek ve elde edeceği tatmin $(10+9+8)$ 27 birim olacaktır (Menger'in burada "kardinal fayda" kavramını kullandığına dikkat edilmelidir). Fakat tüketici bu davranış yerine I no.lu maldan 2 birim, II. no.lu maldan bir birim almayı tercih ederse, elde edeceği tatmin miktarı $(10+9+9)$ 28 birim olacaktır. Şimdi de tüketicinin elinde 15 TL olduğu durumu düşünelim. Bu durumda tüketici gelirin I ve V. no.lu mallar arasında öyle dağıtacaktır ki, her malın son ünitesi 6 birim fayda sağlayacaktır. Ancak böyle bir dağılım tüketici gelirin sağlayacağı fayda toplamını mümkün olan en yüksek düzeye ulaştırabilir. Menger bu koşulu "eş marjinal fayda ilkesi" olarak adlandırır. Bu ilkeyi kendi sözleriyle şöyle savunmuştur: "Her somut durumda, rasyonel davranan bireyin (Menger "ekonomize eden" deyimini kullanır) elinde hazır bulunan malların tümünü sağladığı faydanın sadece en az önemlisi mevcut mal miktarına bağlıdır. Bu nedenle sahip olunan mal miktarının bu kişiye olan kıymeti, bu miktar malla sağlanan en az önemli tatmin seviyesine eşittir". Özetlersek, Menger de rasyonel bir tüketicinin, gelirini çeşitli mallar arasında, her malın marjinal faydasını birbirine eşitleyecek şekilde dağıtması halinde maksimum faydaya ulaşacağını belirtmiştir.

Menger ayrıca, malların kalitesi ile kıymetleri arasındaki ilişkiyi incelemiş ve Jevons gibi bir "değişim teorisi" oluşturmaya çalışmış, rekabet ve monopol koşullarının fiyat oluşumu üzerindeki etkilerini incelemiştir. O da Jevons gibi, talep eğrisi ile fayda arasında ilişki kurmamıştır.⁷¹

Marjinal fayda yasası nesnel kullanım değerine değil, öznel kullanım değerine göndermede bulunur. Nesnel kimyasal ya da fiziksel kapasitelerinin genelde meydana getireceği belli etkilerle değil, insanın o an içinde bulunduğu durumda kendisinin gördüğü refahla ilgili konular üzerinde uğraşır. Nesnel

⁷¹ Savaş, a. g. e., s. 542.

değeriyle ilgili değil, insanın onlardan elde etmeyi beklediği hizmetlerin değerleri ile uğraşır.⁷²

3.3. Üretim Teorisi

Her birey, kendi davranışından beklenen ruhsal gelirin, veya fayda kazanımının o davranışın ruhsal maliyetini aşacak şekilde davranır. Bireyin elde edilebilir araçlarla benimseyebileceği sonraki en iyi alternatifin vazgeçilen faydasıdır. Hem ruhsal gelir hem de ruhsal maliyet tamamen bireye bağlıdır. Her davranış bir malın arzının birimleri ile ilgili olduğu için, bu sübjektif tahminleri marjinal fayda ve marjinal maliyet, adımlar içinde marjinal davranış olarak adlandırabiliriz.⁷³

3.3.1. Menger'in Negatif Bağlama (Atıf) Teorisi

Menger'in iktisat teorisine yaptığı en ilginç ve önemli katkılarında biri “üst düzey mallar” adını verdiği üretim faktörlerinin kıymetinin belirlenmesi ile ilgilidir. Menger, üretim faktörlerinin değerlerinin belirlenmesinde onların ürettikleri ürünlerin kıymetine olan katkılarının dikkate alınmasını düşünen ilk iktisatçıdır. Menger, üretim faktörlerini “üst düzey bir mal” olarak düşünmüş ve değerlerinin, üretimine hizmet ettikleri alt düzeyden bir malın umulan kıymetine bağlamak (atıfta bulunmak) suretiyle belirleneceğini öne sürmüştür. Bu kıymetin belirlenmesinde izlenecek en iyi yöntem söz konusu üretim faktörünün bir birimini üretimden çekmek ve bu çekmenin toplam üretimde yaratacağı etkiyi gözlemlemektir. Toplam üretimden meydana gelen kayı söz konusu değişken faktörün kıymetini oluşturur. Bu değer aynı zamanda söz konusu üretim faktörünün bir başka mal üretiminde kullanılması halinde “alternatif maliyeti”ni veya bir başka deyişle “fırsat maliyeti”ni gösterecektir.

Üretim yöntemlerini “sabit oranlı” ve “değişir oranlı” olarak ikiye ayıran Menger'in düşünce sistemi içinde, üretim faktörlerinin sabit oranlarda veya değişen oranlarda kullanılmasının herhangi bir önemi yoktur. Değişir oranlı üretim biçiminde

⁷² Ludwig von Mises, **İnsan Eylemi** (çev: İsmail Aktar), Ankara, Liberte Yayınları, 2008 (b), s. 122.

⁷³ Rothbard, 2009 (a), s. 277.

bir üretim faktörünün kıymeti o faktörün üretimden çekilmesi halinde üretimdeki azalışla ölçülecektir. Sabit oranların geçerli olması halinde ise faktörlerden birinin bir birim azaltılması üretimin tümüyle ortadan kalkmasına ve onunla birlikte kullanılan diğer faktörlerin bir kısmının başka alanlarda kullanılmasına neden olacaktır. Örneğin x malı üretilmeyecek, onun yerine y malı üretilecektir. Bu durumda, faktör miktarı azalan üretim dalında ortaya çıkan toplam ürün (x) kaybından, diğer faktörlerden bir kısmının üretim alındıkları üretim dalında yol açıkları üretim artışı (y) çıkarılırsa, geriye kalan üretim kaybı, miktarı azaltılan faktörün faydasını, dolayısıyla kıymetini gösterir.⁷⁴

3.3.2. Fırsat Maliyeti

Avusturya iktisadının iktisat literatürüne en değerli armağanlarından biri olan fırsat maliyeti kavramı, sadece iktisadi analizde değil, aslında hayatın her alanında kullanılabilir zenginlikte, esnek ve doğurgan bir kavramdır. Kısaca söylemek gerekirse, her şeyin bir alternatif maliyeti vardır. İktisadi anlamda fırsat maliyeti, kaynakların en iyi kullanım alanında kullanılmamakla kaçırılan fırsatı ifade eder. Kaynaklar kıt olduğu için istediğimiz her şeyi birden üretme olanağımız yoktur. Elde bulunan iki alternatiften biri olarak A malının üretimini tercih ettiğimiz anda, B malının üretiminden vazgeçmiş, B'ye fırsat vermemiş oluruz. B malına fırsat vermemekle kaçırdığımız şey, B'den elde etmesi muhtemel getiridir. O halde, A malını üretmenin (A'ya fırsat vermenin) maliyeti, B'nin (vazgeçilmiş olan) getirisidir. Bu durumda eğer A malının getirisi B'ninkinden daha yüksek ise sorun yoktur; doğru tercih yapılmıştır. Oysa B'nin muhtemel getirisi A'ninkinden yüksek ise, A yanlış bir tercihtir, kaynaklar yanlış yerde kullanılmış israf edilmiştir.⁷⁵

Aslında hayat yaptığımız tercihlerden ibarettir. Arkadaş seçerken, iş seçerken, eş seçerken, yaşayacağımız yeri seçerken hayatımız boyunca çok önemli tercihler yaparız. Çoğu kez hayatımızı bu yaptığımız tercihler belirler. Her yaptığımız seçimin bir getirisi, bir de maliyeti vardır. Fırsat maliyeti (alternatif maliyet) adını verdiğimiz bu maliyet, o tercihi yapmakla kendisinden vazgeçtiğimiz

⁷⁴ Savaş, a. g. e., s. 543.

⁷⁵ Acar, a. g. m., s. 207.

öteki alternatiflerin kaybettiğimiz getirisidir. Sabahleyin tercihini okula gelmekten yana yapmış bir öğrenci, o zaman diliminde okulun dışında yapabileceği birçok şeyden vazgeçmiş demektir. Üniversitede okumayı tercih etmiş birisi, 4-5 yıl boyunca iş bulup çalışması, iş tecrübesi ve kazanç elde etme gibi alternatiflerden vazgeçmiş demektir. Büyük şehir yerine bir taşra kasabasında yaşamayı seçmiş birisi, büyük şehrin sosyal, kültürel, eğitimsel vs. imkânlarından vazgeçmiş demektir.

Bu açıdan bakıldığında, farkında olmalıyız ki, attığımız her adımın, aldığımız her kararın, yaptığımız her hareketin bir alternatif maliyeti vardır. Bu gerçeğin farkında olmak ve ona göre hareket etmek bizi daha sorumlu bireyler yapacaktır. Zamanımızı, enerjimizi, paramızı, sağlığımızı, gençliğimizi, yeteneklerimizi, kendi çabamızla edindiğimiz veya başışlanmış imkânları değerlendirirken dikkatli, ihtiyatlı, düşünerek, hesap-kitap yaparak ve sorumluluk duygusuyla hareket etmek durumundayız.⁷⁶

3.3.3. Wieser'in Pozitif Bağlama (Atıf) Teorisi

Menger'in üretim faktörlerinin kıymetini belirlemek için kullandığı "bağlama" (imputation) yaklaşımına hayran olmakla birlikte Wieser, hocasının bu yaklaşımının hatalı olduğunu öne sürmüştür. Wieser basit bir örnekle iddiasını şöyle açıklamıştır: Üç faktör tarafından üretilen malın kıymeti 10 kıymet birimi olsun. Buradan bir üretim faktörü çıkarılsın ve kalan iki faktör 6 kıymet birimine sahip yeni bir mal üretiminde bulunsun. Bu durumda üretiminden çıkarılan faktörün kıymeti 4 kıymet birimdir. Aynı işlem diğer iki faktör için de, ayrı ayrı yapılmış olsaydı aynı sonuç bulunacak, bu durumda da üç faktörün kıymetleri toplam 12 olacaktır. Oysaki onların toplam kıymeti 10'dur. Görülüyor ki bu tarz bir hesaplama yöntemi, faktörlerin kıymetini olduğundan fazla göstermektedir.

Önerdiği alternatif yöntemde Wieser, üretimden çıkarılan faktörün sebep olduğu üretim azalışını değil aksine, o faktörün miktarı arttırıldığı zaman yol açtığı üretim fazlasını, o faktörün kıymeti olarak kabul etmiştir. Üretim faktörlerinin sabit oranda birleştiğin varsayan Wieser tek bir üretim sürecini ele alarak faktörlerin

⁷⁶ Acar, a. g. m. , s. 208.

kıymetini belirlemenin imkânsız olduğunu söylemiştir. Mesela bir tüfek ve bir fişek ile bir avcı belli bir sonuç alabilir. Tüfeğin ve fişegin tek başına bu sonuç ile bir ilgisi olmaz. Çünkü bu olayda hem tüfek (x) ve hem de fişek (y) belli bir sonucu birlikte vermişlerdir. Bu sonucu $x+y=100$ şeklinde gösterirsek burada iki bilinmeyen fakat tek denklem vardır. Çözüm için bilinmeyen kadar denkleme ihtiyaç vardır. Wieser üç üretim faktörünün (x, y, z) çeşitli sektörlerdeki üretim kıymetlerinin.

$$x+y=100$$

$$2x+3z=250$$

$$4y+5z=590$$

Olduğunu varsaymış ve faktörlerin kıymetin bu denklem sisteminin eşanlı çözümü ile $x=40$, $y=60$ ve $z=70$ olarak bulmuştur. Böyle bir çözüme göre bulunan faktör kıymetleri, aynı zamanda toplam kıymetine de eşit olacaktır.⁷⁷

3.4. Wieser'in Kıymet Teorisi

Wieser, Kıymet Teorisi'ni açıklamak amacıyla Tablo 2'de gösterdiğimiz sayısal örneği kullanmıştır. Tablo 2'deki I. sıra bir maldan değişik fiyatlarda satın alınan miktarları, II. sıra Wieser'in "kıymet birimi" adını verdiğimiz değişik fiyatları göstermektedir. III. sıra ise tüketilen değişik miktardaki malın fiyatlarının toplamından bulunan "toplam fayda"yı gösterir. Örneğin, tüketici 2 birim mal tüketiyorsa toplam fayda 19 birim olacak, 3 birim tüketirse 27 birim olacaktır. Görülüyor ki Wieser'de, Dupoit gibi malların fiyatını marjinal faydaları ile ölçmektedir.

IV. sıra "toplam kıymeti" göstermekte olup satılan mal miktarı ile fiyatının çarpımından bulunur (yani I. sıra çarpı II. sıra).

⁷⁷ Savaş, a. g. e. , s. 547.

(I)Mallar	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
(II)Fiyatlar	0	10	9	8	7	6	5	4	3	2	1	0
(III)Toplam Fayda	0	10	19	27	34	40	45	49	52	54	55	55
(IV)Toplam Kıymet	0	10	18	24	28	30	30	28	24	18	10	0
(V)Toplam Fayda												
Eksi												
Toplam Kıymet	0	0	1	3	6	10	15	21	28	36	45	55
Yükselen Kısım						Alçalan Kısım						

Tablo 2: Wieser'in kıymet teorisi

Negatif eğimli bir talep fonksiyonu söz konusu iken, toplam kıymet önce, artar ve maksimum bir değere ulaştıktan sonra düşer. V.sıra toplam fayda ile toplam kıymet arasındaki farkı göstermektedir. Wieser mevcut mal miktarının toplam kıymetinin malın ilave ünitelerine ödenen fiyattan daha az artacağını öne sürmüştür. Mesela ikinci ünitenin ilavesi ile tüketici, toplam fayda da 9 birimlik bir artış sağlar, fakat iki ünitenin de fiyatı 9 birimdir. Tüketici yönünden malın kıymetini belirleyen, marjinal birim olduğu için tüketici bu durumda söz konusu mala 9 birimden daha fazla bir fiyat ödemek istemeyecektir. Ayrıca rekabetçi bir piyasada homojen bir mal için sadece tek bir fiyat olacaktır. Böylece iki malın toplam kıymeti (dolayısıyla toplam gelir) 18 iken, toplam fayda 19 birim olacaktır.

Burada ilginç bir durum karşımıza çıkar. Tabloyu dikkatle incelersek satılan ünite 5 oluncaya kadar hem toplam fayda ve hem de toplam kıymet (toplam gelir) beraberce artmaktadır; ancak 5. Üniteden sonra toplam fayda artarken, toplam kıymet (toplam gelir) azalmaktadır. Wieser birinci kısma “yükselen kısım” ikinci kısma da “alçalan kısım” adını verir.

Kıymet ile fayda arasındaki bu zıtlığın nedenini Wieser şöyle açıklamıştır. “Kendine yeterli bir özel ekonomide fayda en yüksek ilkedir; fakat iş âleminde toplum için gerekli malların üretimi, bu üretimden bir kazanç elde etmek ve hizmetleri için bir ödül almak isteyen girişimcilerin elinde bulunduğu zaman, değişim kıymeti faydanın yerini alır. Özel girişimci, toplumda en yüksek faydayı sağlamakla ilgili değildir. O kendine en yüksek faydayı sağlamakla ilgilidir... bu nedenle değişim kıymeti ile sosyal fayda arasındaki çatışmadan; girişimci kendi çıkarlarına göre hareket etme gücüne sahipse, değişim kıymeti galip çıkacaktır”.⁷⁸

Wiser’in bu sözleriyle monopol piyasasını eleştirdiği ve “rekabetin fiyatları değişim değerlerine indireceğini” öne sürdüğü söylenebilir, ancak Wieser bazı “selektif” devlet müdahalesinin gerekli olduğunu da savunmuştur. Çünkü gerçek ekonomide değişim değeri sadece faydaya dayanmaza, aynı zamanda, kişinin satın alma gücüne de dayanır. Bu nedenle değişim kıymetinin, mutlaka kullanım kıymetini ve faydayı ölçtüğü söylenemez. Wieser’in şu sözleri düşündürücüdür: “En yüksek faydayı sağlayacak mallar yerine, en çok gelir getirecek mallar üretilir. Servetler arasındaki fark ne kadar büyükse, üretim de o kadar büyük bozukluk olacaktır. Aylak ve obur kimselerin lüks ihtiyaçlarına cevap verirken, sefil ve fakirlerin isteklerine karşı sığır olacaktır. Bu nedenle üretimin nasıl işleyeceği zenginliğin dağılımına bağlıdır”.

Wieser, satın alma gücünün kişiler arasında fark olmasından doğacak bir başka bozukluğa daha işaret etmiştir. O’na göre, ekmek gibi bazı malların fiyatları, en zayıf en fakir durumdaki tüketicinin de değerlendirmesine göre belirlenir. Zengin kimseler, bu gibi mallara kendi ödeyebilecekleri fiyatı değil, fakir bir tüketiciye göre belirlenen fiyatı öderler.

Bu görüşlerine teorik bir dayanak olarak Wieser “Doğal Kıymet” kavramını geliştirmiştir. Ona göre doğal kıymet, bir malın mevcut miktarı ile marjinal faydası arasındaki ilişkiye göre belirlenen kıymet olacaktır. Böyle bir kıymet ise, ancak piyasa mekanizmasının sağlıklı bir şekilde işlemesi ile sağlanabilirdi Bu yönde

⁷⁸ Savaş, a. g. e. , s. 544.

değerlendirildiği zaman Wieser, piyasa mekanizmasının kaynak dağılımında oynadığı önemli rolü belirten ilk iktisatçı olma özelliğine sahiptir.⁷⁹

3.5. Sosyal İktisat

Wieser 1914 yılında yayınladığı ve İngilizceye “Sosyal İktisat” (Social Economics) diye çevrilen “*Theorie der Gesellschaftlichen Wirtschaft*” adlı kitabında bir refah teorisi oluşturmuştur. Toplumların ekonomik yönden sürekli bir gelişme içinde olduğunu ve bu tarihsel gelişmenin bireylerin davranış özelliklerine bağlı olduğunu, bunlar içinde de iktidarlık ve liderlik ile ilgili olanların önde geldiğini söylemiştir. Sendikaların işverenler karşısında işçilere güç kazandıracaklarını, organize olmayan işçilerin işveren tarafından sömürüleceğini belirtmiştir.

Devletin, sosyal ekonomi yönünden önemli görevler yüklenmesi gerektiğini söyleyen Wieser “zayıfın korunması” görevini devlete vermiştir. Hak edilmemiş karların önüne geçmek için devletin tam rekabeti sağlayacak düzenlemeleri yapmasını ve piyasayı bu açıdan kontrol etmesi gerektiğini belirtmiştir. Devlete ayrıca ulaşım (demiryolları) ve kanal gibi, marjinal değişim değeri küçük, fakat toplam faydası büyük “sosyal mallar” üretmesini tavsiye etmiştir.

Toplumdaki eşitsizlikleri gidermek için artan oranlı vergilere başvurulmasından yana olmamış ancak azalan marjinal fayda ilkesine dayanarak artan oranlı vergiler için bir gerekçe oluşturmanın mümkün olduğunu söylemiştir.⁸⁰

3.6. Marjinalist Devrim, Sübjektif Değer Ve Bölüşüm Sorunu

Marjinalist devrim, iktisat tarihinde anılmaya değer en önemli kırılma noktalarından biridir. Avusturyalı iktisatçıların öncülüğünü yaptığı marjinalist devrim, bir yandan sosyalist cenahtan gelen saldırılarla sendeleyeni Klasik liberal öğretinin (Adam Smith’in temellerini attığı doğal özgürlükler sisteminin) yeniden dirilmesini sağlamış, bir yandan da yeni bir değer teorisi geliştirerek iktisatta bölüşüm sorununun çözülmesine büyük katkı yapmıştır. Marjinalist devrimin ürettiği ve

⁷⁹ Savaş, a. g. e. , s. 545.

⁸⁰ Savaş, a. g. e. , s. 546-547.

bugün bile iktisadi analizin yapı taşları olarak kullanılan bir dizi önemli kavram arasında marjinal değer , marjinal fayda, marjinal maliyet, marjinal ürün ve marjinal verimlilik gibi kavramlar bulunmaktadır.

Marjinalist devrime gelinceye kadar Klasikler ve sosyalist iktisatçılar değer in emek tarafından belirlendiğine hükmetmişlerdi. Emek-değer teorisi adı verilen bu teoriye göre değer in objektif ölçütü olsa olsa emek olabilirdi ve bir malın değeri, üretiminde kullanılan emekle ölçülebilirdi. Daha fazla emek içeren mal daha değerli olmalıydı. Klasikler ve Sosyalistler buradan “kullanım değeri” ve “değişim değeri” ayırımına gittiler.⁸¹ Buna göre, kullanım değeri yüksek olan bir malın değişim değeri de yüksek olmalıydı. Bunun ima ettiği sonuç, hayatımızın devamı için zorunlu olan (dolayısıyla kullanım değeri yüksek) nesnelere aynı zamanda fiyatlarının da yüksek olması gerektiğiydi.

Oysa değere bu şekilde bakmak, değere objektif bir ölçü aramak, değer in kaynağını emeğe bağlamak sorunlu bir yaklaşımdı. Nitekim bu bakış açısı iktisatta “elmas-su paradoksu” olarak bilinen paradoksu izah edemiyordu. Elmasın hayatın devamı için hiçbir zorunluluğu yoktu, elmassız da yaşanabilirdi; oysa susuz yaşamak imkansızdı. Yukarıdaki bakış açısına göre elmas ucuz, su ise pahalı olmalıydı; ama gerçekte durum bunun tam tersiydi. O halde, değer meselesine çok daha farklı bir pencereden bakmak gerekiyordu. İşte Avusturyacı iktisatçıların öncülüğünde geliştirilen ve değer in sübjektif karakersiz vurgu yapan “Sübjektif Değer Teorisi” imdada yetişmiş ve elmas-su paradoksunu çözmüştür.

Bu son derece önemli ve yeni bakış açısına göre, (emek değer teorisinin ileri sürdüğünün aksine) değer sübjektif karakterlidir; değer in objektif bir kaynağı da, ölçüsü de yoktur. Değer öznel dir; öznenin gözünde anlam kazanır; tüketicinin gözünde belirlenir. Kişinin içinde bulunduğu koşullara, ihtiyacın şiddetine, söz konusu nesnenin kıtlık dercesine göre belirlenen bir şeydir. İçinde bulunulan koşullara göre, ihtiyacın şiddetine göre, malın kıtlık dercesine göre ve alternatifinin bulunup bulunmamasına göre, aynı malın değeri çok değişebilir. Nitekim çölde

⁸¹ Acar, a. g. m. , s. 204.

susuzluktan ölmek üzere olan birine “elmas mı, su mu” diye sorsanız, elması elinin tersiyle itecek, suya sarılacaktır. Çünkü o koşullarda su hayat kurtarır, bu nedenle de bir şişe suya bir servet bağışlansa yeridir. Elmasın ise o koşullarda hiçbir değeri yoktur. Oysa aynı kişiyi etrafta bol miktarda arıtılmış su şişelerine ve su musluklarının bulunduğu, “normal” bir ortama getirdiğiniz de, bu defa tercihini muhtemelen elmastan yana olacaktır.

Değerin sübjektif karakterize işaret eden başka bir örnek de, üretiminde belirli miktarda emek harcanmış aynı nesnenin bir kişi için çok değerli olabilirken, başka bir kişi için beş para etmemesidir. Okuma-yazması olmayan bir insan için, gösterişli malzemelerden üretilmiş bir kalemin hiçbir değeri yoktur; zira kalem o kişinin hiçbir ihtiyacına cevap vermez. Oysa okuma yazması olan, elinin altında bilgisayarı veya başka bir imkanı olmayan ama bir yerlere bir mesaj iletme veya bir şeyler yazma ihtiyacı duyan bir insan için aynı kalem altın değerindedir. Örnekleri daha da çoğaltmak mümkündür. Kısaca değer sübjektif karakterlidir; kişinin gözündedir; değişkendir; objektif ve değişmez bir değer ölçütü yoktur. Bu bağlamda, Klasik iktisatçılar ve sosyalist iktisatçıların en büyük yanılgılarından biri, emek-değer teorisidir. Avusturya iktisadının katkılarıyla, sübjektivizmin yükselişiyle, bundan yüz yıldan daha uzun bir süre önce iktisatçılar camiasının büyük çoğunluğu tarafından terk edildiği halde, bugün bazı sosyalist iktisatçıların hala emek-değer teorisinin savunulmaya çalışması gülünçtür.⁸²

Marjinalist devrimin armağan ettiği “marjinal” (uç nokta, son birim) kavramından daha bir dizi önemli kavram türetilmiştir: marjinal değer, marjinal fayda, marjinal ürün, marjinal verim, marjinal maliyet gibi. Bunlar, bir malın fiyatının belirlenmesinde, bir üretim sürecinin maliyetinin hesaplanmasında, bir kaynağın veya üretim faktörünün ne kadar verimli çalıştığının tespit edilmesinde, dolayısıyla “rasyonel hesap” yapılmasında belirleyici önemi olan kavramlardır.

Bu bağlamda, bugün iktisadın evrensel yasaları arasında bulunan “azalan marjinal yasası” bir nesnenin homojen birimlerden daha fazla tüketildikçe, ilave her

⁸² Acar, a. g. m. , s. 205.

birimden alınacak faydanın giderek azalacağını ifade eder. (Çok susamış bir insana su verseniz, ilk bardaktan çok büyük bir lezzet alacak; bunu izleyen her bir bardağın o kişiye sağlayacağı fayda giderek azalacak, bir noktadan sonra negatife dönecektir). Benzer şekilde, ceteris paribus, üretimde kullanılan bir kaynağın veya üretim faktörünün miktarı artırıldıkça, bu faktörün ilave her bir biriminin üretime yapacağı katkı giderek azalacaktır (“azalan verimler kanunu”). Yine bu çerçevede bir nesneye ödenecek fiyat, o nesnenin son biriminden elde edilecek faydaya büyük oranda bağlıdır, dolayısıyla, “marjinal değer” bir nesnenin değişim değerinin tespitinde belirleyici bir önem taşır.

Marjinalist devrimin, iktisadi düşünceye yaptığı çok önemli bir katkı da “iktisatta bölüşüm sorunu” konusunda olmuştur. Buna göre üretim faktörlerinin çıktıdan alacakları pay, çıktıya yaptıkları katkı oranında olacaktır. Yani faktör fiyatlarının tespitinde belirleyici olan, marjinal verimliliklerdir. Bunun anlamı, “kim üretime ne kadar katkıda bulunuyorsa, üretimden de o kadar pay alır” kuralıdır. Bu anlamda iktisatta bölüşüm sorunu Avusturyacı iktisatçılarca 19.yüzyıl sonları ve 20. Yüzyıl başlarında çözülmüş bir sorundur. Ne hazindir ki, Ricardo ile başlayan yanlış bir yaklaşım sosyalistlerce ve Keynesyen iktisatçılarca gönülden benimsenmiş, “sosyal adalet, gelir dağılımında eşitlik, hakça bölüşüm, devletin yeniden dağıtımcı rolü...” gibi kavramlar üzerinden bugün hala içinden çıkılamayan bir sorunsal haline getirilmiştir.⁸³

Smith’in toplumsal zenginliğin yaratılmasına (üretim) odaklıyken, Ricardo’ya bu zenginliğin paylaşılmasına (bölüşüm) odaklanmış; Ricardo’nun “toplumsal zenginlikten daha fazla pay kapmak için farklı kesimlerin yarıştıkları” fikri Marx’ta “sınıf mücadelesi” biçimini alarak sosyalist bölüşüm modellerine ilham kaynağı olmuştur. Buna göre üretim farklı, bölüşüm farklı bir olgudur; üretim için iş bölümü, uzmanlaşma, verimlilik gibi şeyler önemli ve belirleyicidir. Oysa çıktının paylaşımının belirli kanunları yoktur; bunun içinde merkezi otorite yeniden dağıtımcı rolüyle devreye girmelidir. Oysa marjinalist devrimin bunun aksini ileri sürmektedir: buna göre üretimi gerçekleştirirken işleyen kanunlar neyse, bölüşüm gelindiğinde

⁸³ Acar, a. g. m., s. 206.

de aynı kanunlar işlemektedir. Dolayısıyla, kim üretime ne kadar katkıda bulunuyorsa, üretimden hak ettiği şey de o kadardır. Devletin keyfi kararlarla toplumsal zenginliği yeniden dağıtması adalet değil, bir tür soygundur; verimliliği düşüren, çalışma şevkini kıran, kaynakları israf eden, piyasanın bölüşüm yasalarını çiğnenebilir yaklaşımdır. Devlet önce birilerinden almadan kimseye bir şey vermeyeceği için, devletin yeniden dağıtımcı rolünü masun gösteren yaklaşımlar, bunu yarattığı tahribatı bilerek veya bilmeyerek görmezden gelmektedirler. Kaynakların dağılımı ve gelirin bölüşümü siyasetin keyfi kararlarına değil, ekonominin sağlam yasalarına bırakılmalıdır.

3.7. Girişimcinin Önemi

Avusturya iktisadının, iktisat literatürüne katkılarından biri de, girişimcinin önemine yaptığı vurgudur. Daha önceleri üretim faktörleri arasında bile sayılmazken, üretim sürecinde girişimcinin vazgeçilmez önemini kavrayan ve bunu ısrarla vurgulayanlar, Avusturyacı iktisatçılardır.⁸⁴ Mises'e göre, "iktisatta, girişimcilerden söz edildiğinde insanlar değil, belirli işlevler kastedilir. Girişimcilik, piyasadaki değişmelere/gelişmelere göre faaliyette bulunma anlamına gelir." Bu nedenle girişimci denilince kapitalist ya da kaynak sahibi, yönetici ya da işveren, üretici ya da tüketici akla gelmemelidir. Bunların her biri, piyasadaki değişmelere göre faaliyetlerini düzenledikleri sürece az ya da çok girişimci sayılırlar. Girişimcilik ise insan faaliyetlerinin yalnızca bir türünü ifade eder.⁸⁵ Modern zamanlarda iyice anlaşılmıştır ki, girişimci-eskilerin deyişiyle, müteşebbis, teşebbüs sahibi olmadan üretim olmaz. Benzetme yerindeyse, elinizde un olabilir; yağ olabilir, şeker olabilir; ama bunların toplamı helva etmez. Bunlar tesadüfen bir araya gelmez; her nasılsa yan yana getirilmiş un, şeker ve yağ kendiliğinden helvaya dönüşmez. Bunları bir araya getirecek, belirli oranlarda karıştırarak ve helvaya dönüşmesini sağlayacak bir ustaya ihtiyaç vardır. İşte üretim sürecinde bu ustanın adı girişimcidir. Emeği, sermayeyi, gerekiyorsa toprağı, öteki girdileri bir araya getirecek, üretimin organizasyonu yapacak, belirsizlik ortamında risk alacak ve girdilerin çıktıya

⁸⁴ Acar, a. g. m. , s. 207.

⁸⁵ Turan Yay, **Avusturya Okulu Mikro İktisadı: Dinamik Rekabet ve Girişimsel Keşif Süreci Olarak Piyasa**, Liberal Düşünce, Ankara, 2010 (b), s. 38.

dönüşmesini sağlayacak kilit önemdeki faktör, girişimciden başkası değildir. Dahası, girişimciyi öteki faktörlerden ayıran başka özelliği daha vardır. Emeğin, sermayenin, toprağın çıktıdan alacağı pay, daha baştan, üretim gerçekleşmeden önce bellidir. Oysa girişimcinin bu faaliyetin sonunda eline ne geçeceği belli değildir. Girişimcinin başarılı olamama riski vardır; ürettiği malı satamayabilir; ekonomik kriz veya talep yetersizliği bütün planlarını boşa çıkarabilir; bunun sonucunda da kar etmeyi beklerken zarar edebilir; veya büsbütün iflas edebilir.⁸⁶ İşte, iktisatçı Knight'a göre karın kaynağı, karı meşru bir kazanç haline getiren şey budur: girişimcinin belirsizlik ortamında aldığı risk.

Girişimci üretken süreçte kullanılan “sermayeye” (toprak ve/veya sermaye mallarına) yatırım yapan insanlardır. Onların fonksiyonu tarif ettiğimiz gibidir: daha yakın bugünkü ürün ileride satılincaya kadar, paranın faktör sahiplerine avans verilmesi ve bunun neticesinde malların kullanılması. Kapitalist-girişimci, faktörleri ya da faktör hizmetlerini bugün satın alır ; onun ürünü ise gelecekte satılmalıdır. Şu halde o, farklılıklara karşı, geçerli faiz oranından daha fazla kazanabileceği alanlar için daima tetiktedir. Diyelim ki faiz oranı % 5'tir; Jones 100 ons karşılığında belli bir faktörler birleşimini satın alabilir; o, bu bileşimi 2 yıl sonra 120 ons karşılığında bir mamul satmak için kullanabileceğine inanmaktadır. Onun beklenen gelecek getirisi yıllık % 10 dur. Eğer onun beklentileri gerçekleşirse, o zaman yıllık %5 yerine % 10 getiri elde edecektir. Genel faiz oranıyla onun fiili getirisi arasındaki fark, onun parasal karıdır (parasal kar ile ruhsal kar arasında spesifik bir ayırım olmadıkça, bundan sonra sadece “kar” denilebilir). Bu örnekte, onun parasal karı 2 yıl boyunca 10 ons, veya yıllık % 5 bir ekstra kazançtır.

Her seferinde geçerli bir kar oranından bahsetmek anlamsızdır. Bir girişimci kendi müstakbel satış fiyatları ve hâsılatıyla ilgili kötü bir tahmin yaptı zaman bir zarar ortaya çıkar. Mesela o, 1000 ons karşılığında faktör satın almış, onları bir ürüne dönüştürmüş ve ardından 900 ons karşılığında satmıştır. Bu girişimci, faktörlerin piyasada, kendi iskonto edilmiş marjinal ürün değerlerine göre aşırı fiyatlandırılmış ve aşırı kapitalize edilmiş olduğunu idrak edememe hatası yapmıştır.

⁸⁶ Acar, a. g. m. , s. 208.

Dolayısıyla, her girişimci, kar etme beklentisi, yani piyasanın, faktörleri onların müstakbel kiralaları bakımından eksik fiyatlandığına ve eksik kapitalize ettiğine inanması nedeniyle bir sürece yatırımda bulunur. Eğer onun inandığı şey gerçekleşirse, kar elde eder. Eğer bu inancı yerine gelmez ise ve piyasa mesela faktörleri gerçekten aşırı fiyatlandırmışsa, o zaman bu girişimci zarara maruz kalacaktır.⁸⁷

Girişimcinin bir de toplumsal değişim ve dönüşümde oynadığı kritik rol vardır ki, bunu en iyi ifade eden kavram, yine Avusturya iktisadı geleneğinden yetişen bir iktisatçı olan Schumpeter'in ortaya attığı "kapitalizmin yaratıcı yıkımı" kavramıdır. Buna göre hayatın doğal hareketliliği ve dinamizmi içinde ihtiyaçlar değiştikçe bazı sektörler önemini kaybeder, bazı mallar satılmaz olur, bazı faaliyetler rağbet görmez hale gelir. Bu durumu en erken hissedenler, piyasadaki değişimi koklayanlar ve yeni duruma giden yolları açanlar girişimcilerdir. Girişimciler eliyle bazı sektörler sökülür, kaynaklar bazı sektörlerden çekilirken, yerine yeni sektörler, yeni mallar ve hizmetler konmaktadır. Yeni firmaların eski firmaları, yeni ürünlerin eski ürünleri, yeni teknolojilerin eski teknolojileri piyasadan kovması biçiminde ortaya çıkan "yaratıcı yıkım" süreci, kapitalist gelişmenin temel dinamiğini oluşturmaktadır. Aynı doğrultuda Mises'de girişimcinin toplumsal işlevini özenle vurgulamıştır. Ona göre, "piyasanın itici güzü", teşebbüs eden, geliştiren ve kuramsal olarak düşünen müteşebbistir. Girişimcinin "toplumsal işlevi" kaynaklarını sermayenin ve emeğin kullanımını tüketicilerin taleplerini göz önüne alarak düzenlemektir.⁸⁸

3.8. Faiz Teorisi

Avusturya iktisadının, iktisadi düşünceye önemli katkılarından biri de Böhm-Bawerk'in "faizin zaman tercihi" teoridir. Buna göre insanlar şimdi olanı gelecekte olacak olana tercih olana tercih ederler. Onları şimdi ellerinde olandan vazgeçmeye, bir süre beklemeye, tüketimlerini bir süre için ertelemeye ikna etmenin bedeli ise, faizdir. Faize, bu yaklaşım, modern zamanlarda "vade farkı" denen şeye çok

⁸⁷ Rothbard, 2009 (a), s. 436-438.

⁸⁸ Acar, a. g. m. , s. 209.

benzemektedir. Zira vade farkında alacaklıyı alacağından bir süre için feragat etmeye, -şimdi tahsil etmiş olsa-bu alacak sayesinde şu anda satın alabileceği şeyi bir süre için ertelemeye razı etmek için belirli bir fark ödenmektedir.

Avusturyacı iktisatçılardan Böhm-Bawerk'in faizin zaman tercihi teorisi ile bugünkü "vade farkı" olgusunun birbirine çok benzediğini, argümanlarının bugünkü tartışmalara zenginlik katabilecek nitelikte olduğunu tekrar vurgulamıştır.⁸⁹

3.8.1. Mevcut Malların Ve Gelecekteki Malların Değeri

Böhm- Bawerk'in faiz teorisi; "Acyo Teorisi" olarak bilinir ve 20. Yüzyılın hemen başında bir gelir dağılımı teorisi olarak öne sürülmüş ilk parasal olmayan faiz teorisidir. Bu dönemde öne sürülen faiz teorisi, diğer üretim faktörlerinin fiyatlarına oranla, kapitalin reel gelir oranını açıklamayı amaçlamıştır. Bu nedenle bu teorinin faiz oranındaki değişmelerle genel fiyat seviyesi arasında veya toplam gelir, üretim ve istihdamdaki değişmeler arasında mevcut ilişkiyi araştırmak gibi bir amacı yoktur.

Böhm- Bawerk'in çıkış noktası, Menger'in değer marjinal fayda teorisidir. Böhm- Bawerk, bu konudaki görüşlerini, üç ciltlik "Kapital ve Faiz" adlı kitabında açıklamıştır. "Tarih ve Faiz Teorilerinin Eleştirisi" adlı birinci ciltte, (1884) Böhm-Bawerk teorisinin temellerini açıklamış, ayrıca o tarihe kadar öne sürülen faiz ile ilgili görüşleri ayrıntılı biçimde incelemiş ve eleştirmiştir. İkinci cilt "Kapitalin Pozitif Teorisi" (1889) adını taşır ve birinci ciltte açıklanan görüşlere dayanır.

Böhm-Bawerk'in teorisine göre kapital hem bir üretim faktörü ve hem de bir net gelir kaynağıdır. Kapitalin bu niteliklerinin açıklanabilmesi için, maddelerin emek ve diğer kaynaklar aracılığıyla istek tatmin eden mallar haline dönüştürüldüğünü üretim sürecinin niteliğini anlamak gerekir. Üretim malları, tüketici malları olabilir veya "üretmiş üretim araçları" olabilir. Üretim işlemi, üretilmiş üretim araçları yardımıyla yapıldığı zaman, aynı miktar orijinal faktör girdisi; bu tür araçlar kullanılmadan yapılan "doğrudan" üretim işlemine oranla daha büyük bir üretime neden olur. Her ne kadar bu gözlem Böhm-Bawerk'den çok daha

⁸⁹ Acar, a. g. m. , s. 209-210.

önce başkaları tarafından yapılmışsa da, onu ayrıntılı şekilde açıklayan ve kapital ve faiz teorisinin temeli yapan Böhm-Bawerk olmuştur. Böhm-Bawerk'e göre kapitalin üretim sonucu net bir gelir elde etmesinin iki nedeni vardır. Birinci neden, kapital malların kullanımıyla gerçekleşen “dolambaçlı üretim metodu”nun değer yaratılmasında çok daha verimli olmasıdır. İkinci neden ise dolambaçlı üretim yönteminde tüketimin ertelenmesi durumudur. Görülüyor ki, Böhm-Bawerk kapital ve faiz sorununu, geniş kapsamlı bir değer sorunun bir parçası olarak ele almıştır. Malların bir faydası olduğu için değerleri vardır. Belli bir malın bir biriminin istek tatmin etme gücü, sadece o malın miktarına değil, fakat aynı zamanda mevcut olduğu zaman boyutuna da bağlıdır.⁹⁰

Kapital mallar, Böhm-Bawerk'e göre, orijinal ve bağımsız üretim faktörleri olmayıp, belli bir bekleme döneminden sonra tamamlanmış malları üreten “ara ürünler”dir. Bir üretim işlemi ne kadar kapitalist, yani ne kadar dolambaçlı ise, tamamlanmış malların üretilmesi için gerekli bekleme süresi de o kadar uzun olacaktır. Bugün mevcut olan herhangi bir mal, gelecekte mevcut olacak aynı cins ve miktardaki maldan daha kıymetlidir. Bu nedenle bugün mevcut olan mallar gelecekte mevcut olacak mallara göre bir “acyo” veya bir “prim” kazanır.

3.8.2. Faizin Üç Nedeni

Böhm-Bawerk, bugün mevcut olan mallara atfettiği yüksek değer için üç sebep göstermiştir. İlk iki sebep psikolojik nitelikli olup üçüncüsü tüketici ödünçleri ile ilgilidir. İnsanların çoğu, gelecekte istekleri daha iyi karşılayabileceklerini düşünür ve ayrıca insanların hemen hepsi gelecek istekleri daha az önemli sayar. Bu iki unsur birbirini güçlendirir ve bugün mevcut olan malların değerini artırır. Üçüncü sebep ise teknik bir sebep olup üretici ödünçleri ile ilgilidir. Bugün mevcut olan mallar, insan ihtiyaçlarının tatmini yönünden teknik olarak daha üstün mallardır ve gelecekteki mallara oranla daha yüksek fayda sağlar.

Böhm-Bawerk bu ilkeyi bir örnekle açıklar. Bugün mevcut herhangi bir üretken kaynağın, 30 iş gününde yaratacağı, ihtiyaç tatmin gücü; bir yıl sonra mevcut

⁹⁰ Savaş, a. g. e. , s. 548.

olacak aynı üretim işleminde kullanılacak 30 iş gününden daha fazladır. Aynı düşünce ile bir ay önce mevcut olan 30 iş gününden bu ay mevcut 30 iş gününden, teknik olarak daha üstün olduğu söylenebilir. Aynı ilke, kapital malları tarafından üretilen faydalara da uygulanır. Mevcut teknolojiye kapital mallarının üretkenliğini arttıracak bir değişkenlik olmadığı sürece mevcut kapital malları, gelecekte elde edilecek kapital mallarından teknik olarak daha üstün olacaktır. Çünkü tamamlanmış mal üretimleri için gerekli süre, öteki kapital malları henüz mevcut olmadığı için, daha kısa olacaktır

“Üretim dönemi” kavramı, Avusturya Kapital Teorisi’nin ayrılmaz bir parçasıdır. Eğer faizin varlığı için öne sürülen sebeplerden sadece üçüncüsü geçerli olsaydı, dolambaçlı üretim metodunun daha yüksek olan verimliği, sonsuz uzunlukta bir üretim dönemi ile sonuçlanacaktı.⁹¹ Bununla birlikte, gelecek malların değerinin bugüne göre iskonto edilmesine neden olan birinci ve ikinci sebepler, üretim döneminin sonsuz şekilde uzun olamayacağını gösterir. Bu nedenle ilk iki sebeple üçüncü sebep birlikte üretim sürecinin optimal uzunluğu belirler. Dolayısıyla bugünkü malların gelecek mallarla değişindeki acyo, bir taraftan gelecekteki değerlerin psikolojik nedenlerle bugüne göre iskonto edilmesinden diğer taraftan da dolambaçlı üretim yönteminin daha büyük üretim değeri yaratmasından kaynaklanır. Gelecek mallara oranla bugünkü malların tercih edilmesi, marjinal birimler yönünden, faiz oranı ile ifade edilir. Faiz oranı, bir fiyat kavramı olup bugünkü mallar ile gelecekteki mallar arasındaki değer farkını yansıtır.

3.8.3. Faiz Biçimleri

Böhm-Bawerk, faizin en basit şekilde ortaya çıkışını, tüketici ödünçleri ile açıklar. Borç alan kimse, borç veren kimseye kendisine bugünkü malları elde etme imkânı verdiği için faiz ödemelidir. Ancak faizin kendisini gösterdiği esas biçim, müteşebbislerin elde ettiği kardır. Müteşebbisler; hammaddeleri, aletleri, makineleri, toprağın ve emeğin kullanımını satın alırlar ve onları tüketime hazır tamamlanmış mal haline dönüştürür. Böhm-Bawerk’e göre, müteşebbisler işlerine yatırdıkları

⁹¹Savaş, a. g. e., s. 548.

kapital oranında bir gelir elde ederler. Bu, gelir bazen “kar”, bazen “artık değer” ve bazen de “kapitalin doğal faizi” gibi değişik isimlerle adlandırılmıştır ve yönetim hizmetlerinin bedeli olarak yapılan ödemeye ek bir ödemedir. Kaynağı, Böhm-Bawek’e göre, gelecek malların, bugünkü mala dönüştürülmüş olmasıdır.

Yüksek sınıf mallar, mevcut biçimleriyle insan ihtiyaçlarını karşılamaktan uzaktır ve böyle yapabilmeleri için tüketim mallarına dönüştürülmeleri gerekir. Bu nedenle, bu gibi mallar aslında gelecek mallar olup, tüketim mallarına dönüştürülmeden önce bugünkü değerleri daha azdır. Böhm-Bawerk’e göre bu dönüşüm sonucu malların değerinde meydana gelen artış, kapital karıdır. Bu nedenle kar bir fiyat farkı olup, kapitalistler ile orijinal üretim faktörlerine sahip olan emek ile toprak sahipleri arasındaki değişim işlemlerinde ortaya çıkar. Buna göre, bir sosyalist toplumda dahi bir işçinin değeri, bütün üretim olmayıp üretiminin iskonto edilmiş değeridir. Aynı şey toprak için de geçerlidir. Yani rant ve ücret belli miktarda toprak ve emeğin marjinal verimlerin bugüne göre iskonto edilmiş değeridir. Böhm-Bawerk’e göre bu durum sosyalist bir sistemde de aynı derecede doğru olacaktır; çünkü emek ve toprak sadece gelecekteki ürünlerinin iskonto edilmiş değerini elde eder.

Avusturya Okulu’nun 19. Yüzyılın son çeyreğinde öne sürdüğü belli başlı görüşleri incelemiş bulunuyor. Ancak bu Okul, yirminci yüzyılın ikinci yarısında yeniden iktisatçıların gündemine girmiştir.⁹²

3.9. Metodolojik Bireysellik

Avusturya İktisadının ayırt edici özelliklerinden biri de, analizlerinde metodolojik bireycilik (methodological individualism) yöntemini benimsemiş olmasıdır. Metodolojik bireycilik, toplumsal ilişkileri ifade edecek yasalar ya da düzenliliklerin bireylerin davranışlarına indirgenebileceğini, bu nedenle sosyal bilimlerin en temel yönteminin, bireyin davranışından hareketle toplumsal davranışlara ilişkin genellemelere gitmek olduğunu savunan bir yaklaşımdır. Buna göre esas olan bireydir; iktisadi olgular bireyin davranışlarından hareketle

⁹² Savaş, a. g. e. , s. 549.

anlaşılabilir, açıklanabilir, iktisadi yasalar buradan çıkarsanabilir. Bireysel davranışa atıfta bulunmadan toplumsal ve iktisadi gerçeklik açıklanamaz.

Buna karşı çıkan yaklaşım ise metodolojik bütüncülüktür (methodological holism). Metodolojik bütüncülük toplumsal olguların sadece onları meydana getiren bireylerin davranışlarının çözümlenmesiyle anlaşılamayacağını; söz konusu olguların ancak toplumunun bütünü karakterize eden değerler, yapılar ve kurumlarla ilişkilendirilerek anlaşılabilceğini savunur. Buna göre bir bütün, bireysel unsurların veya parçaların toplamından farklı, ondan daha fazla bir şeydir. Bütününün davranışı parçalarının davranışıyla aynı olmak durumunda değildir. Toplam parçalarına, toplum bireylere, bütün de onu oluşturan unsurlara indirgenemez.⁹³

Bu meselenin henüz çözülmüş bir mesele olmadığını, hatta kolay kolay kesin bir sonuca bağlanabilir bir mesele olmadığı düşünülüyor. Bütünün bireylerden büsbütün bağımsız olduğu kuşkusuz ileri sürülemez muhakkak bireylerin davranışları, hareket tarzları bütün üzerinde belirleyici öneme sahiptir. Ama durum böyledir diye bütün de parçalarına indirgenemez. Topluluğun davranışı bireysel unsurların davranışlarının toplamından ibaret olmayabilir, iki nedenle: sinerji, toplum içinde farklı davranma eğilimi.

Sinerji, bireylerin birbiriyle uyumlu birbirinden destek alır bir tarzda hareket ettiği zaman ortaya çıkan zenginleştirici, artırıcı, yaratıcı etkidir. Beyin fırtınasının yeni alternatifler ortaya çıkarma potansiyeli, nicel birikimlerin nitel sıçramalara yol açma imkanı, birleştiren güçlerin bireylerin tek tek yapamayacakları şeyleri yapabilir kılma yeteneği bu bağlamda akla gelen olgulardır. Bir de utanma duygusu, “siyaseten doğru” hareket etme ihtiyacı, toplumsal baskı, kitle veya sürü psikolojisi, “kim vurduya gider” beklentisi, “hayvani dürtüler” in harekete geçme imkânı gibi nedenlerle, insanların kendi başlarına kaldıkları zamanki hareket tarzlarıyla kalabalıkta veya toplum içindeki hareket tarzı her zaman birbiriyle tutarlı olmayabilir. Dolayısıyla, bu satırların yazarına göre, sözü edilen iki yaklaşımdan ille de birini diğeri uğruna yok saymadan hem metodolojik bireycilik, hem de

⁹³ Acar, a. g. m. , s. 210.

metodolojik bütüncülük yaklaşımlarının dikkate alınması, yerine göre her ikisinden de yararlanılması, her ikisinin gerçekliği anlama çabalarımıza yapabilecekleri katkılardan azami ölçüde faydalanılması en akla yatkın seçenek gibi görünmektedir.⁹⁴

3.10. İktisatta Matematiğin Kullanımı

Avusturyacı iktisatçıların çoğunun bir ortak özelliği de iktisatta matematiğin kullanımına sıcak bakmamaları, hatta, Mises örneğinde olduğu gibi, açıkça buna karşı çıkmalarıdır. Buna göre iktisadi faaliyet esas itibariyle amaçlı insan eyleminin bir parçasıdır. Bu davranış laboratuvarlarda aynı koşullar altında tekrar tekrar sınanarak aynı sonucu verecek, matematiksel formüllere dökülebilecek bir şey değildir. Her an yenilenen, birbirini aynen tekrar etmeyen, her gün yeniden keşfedilmesi gereken bir olgudur. O nedenle iktisadi analiz matematiğe kurban edilmemeli, matematik iktisadi analizden dışlanmalıdır.⁹⁵

Burada sormamız gereken soru matematik kullanmadan Mises'in üzerinde çok durduğu "rasyonel hesap" yapılabilir mi, sorusudur. Öyle ki, matematiği kullanmadan nasıl rasyonel hesap yapılacaktır? Mises'in sosyalizme yönelik temel eleştirisi, sosyalizmde rasyonel hesabın yapılamayacağı, çünkü piyasa fiyatlarının olmadığı, çünkü mülkiyet haklarının korunmadığıdır. Bunların hepsi doğru, sosyalist iktisatçıların altında ezildiği, vurucu eleştirilerdir. Ama unutulmaması gereken bir nokta da, her türlü fayda-maliyet analizinin, fırsat maliyeti hesabının, kar-zarar hesabının, iktisadi faaliyeti anlamlı kılacak rasyonel hesabın belirli ölçüde matematik kullanmayı gerektirdiğidir. Bu bağlamda bir öneri ifrat ve tefritten kaçınmak gerektirdiğidir.

Bu çerçevede ifrat, bazı Neoklasik iktisatçıların yaptığı gibi, iktisadi matematiğe indirgemek, sosyal-kültürel boyutu neredeyse yok saymaktır. 20.yüzyıl başlarında fizikten ödünç alınan kavramlarla iktisadın evrensel yasaları olan bir bilim olduğunu göstermeye çalışan Neoklasik iktisatçılar matematiksel araçları yoğun

⁹⁴ Acar, a. g. m. , s. 211.

⁹⁵ Acar, a. g. m. , s. 212.

biçimde kullanmaya başlamışlardır. Bunların açtığı çığırda yürüyen, Neoklasik, Keynesyen, Parasalcı ve Yeni Klasik iktisatçıların bir kısmı zamanla işi iyice çığırından çıkarmışlar, iktisadi analizi neredeyse matematiksel analize indirgemişlerdir. Öyle ki, bugün ABD'nin en tanınmış bazı üniversitelerinin doktora programlarında iktisadi düşünce tarihi ve iktisadi kalkınma konusunda neredeyse hiç ders yer almamakta, buna karşılık-matematik, matematiksel iktisat, istatistik, ekonometri, matematiksel istatistik, sayısal yöntemler, genel denge analizi gibi-doğrudan veya dolaylı olarak matematiğe dayalı dersler neredeyse programın tamamını oluşturmaktadır. Bu bağlamda, bugün müfredat programlarına öncülük eden Batılı üniversitelerin birçoğunda iyi iktisatçı olmanın olmazsa olmaz koşulu, iyi matematik bilmek ve matematiği bilimsel-akademik çalışmalarında yoğun biçimde kullanmak olarak görülmektedir.

Buna karşılık diğer aşırı tavır olan tefrit, en uç şeklini post-otistik iktisat adı verilen ve son yıllarda kısmen popüler olmuş geleneğin argümanlarında ifadesini bulan ve matematiği iktisattan tümüyle dışlamayı öneren tavidir. Neoklasik iktisadın bakış açısından hazzetmeyen, Klasik liberal öğretiyeye soğuk, küreselleşme sürecinde kapitalizmin emperyalist yayılması olarak bakan ve “Neoliberalizm”i kapitalizme bir hareket terimi olarak kullanma eğiliminde olan Fransız sosyalistlerinin öncülüğünü yaptığı post otistik iktisat, iktisatta matematiğin kullanımına şiddetle karşıdılar. Onlara göre matematik iktisadın insani boyutunu yok etmekte, sosyal ve kültürel boyutları görmezden gelerek, iktisadi rakamlara indirgemektedir. Başta Mises olmak üzere, kimi Avusturya iktisatçıları da, post otistik iktisatçılar kadar olmasa da, iktisatta matematiğin kullanımına karşıdılar.⁹⁶

Matematiğin iktisattan dışlanması hem rasyonel hesap yapabilmeyi imkânsız kılar; hem de matematik olmadan, ideolojik-siyasi kaygılarla yapılan, sağlam temellerden yoksun, boş spekülasyonların reddedilmesi zorlaşır.⁹⁷

⁹⁶ Acar, a. g. m. , s. 213.

⁹⁷ Acar, a. g. m. , s. 214.

3.11. Avusturya Okulu'nun Parasal Teorisi

Paranın Avusturya modeli hemen hemen Ludwig von Mises'in 1912'de yayımlanan muazzam Para ve Kredi ile başlar ve sonra erer. Mises'in temel becerisi Avusturyalı ekonomistler ve diğer marjinalistler tarafından tüketici arzı ve pazar değerinin ifadesi olarak ve bu ifadenin arz ve paranın değerine uygulanmasıyla geliştirilen marjinal fayda teorisini ele almasıdır. Bu teorinin ardından para teorisi artık teminin bireysel hareket ve faydanın genel ekonomik teorisinden ayırt edilmesine ve parasal teori "dolaşım hızı", "fiyat seviyeleri" ve "borsa dengelerinden" ayırt edilmesinden zarar görmesine daha fazla gerek kalmadı.

İhtiyaç ve temin analizlerinin paraya uygulanmasında, Mises Wicksteed'çi modelin kullanmıştır: Temin belirli bir zamanda bir malın toplam stoku ve ihtiyaç, pazarda bireylerin değer tablolarında paranın marjinal fayda oranlarının dışında oluşturulan nakit dengelerini kazanmak ve korumak için ihtiyaç duyulan toplam market arzıdır. Wicksteed'çi modeli birkaç nedenden dolayı özellikle para için uygundur. İlki, paranın temini altın standartlarının altında iken ilişki içerisinde olduğu mevcut üretime karşı dirençlidir ya da hükümet otoriteleri tarafından belirlenen Pazar değerlerine direnç gösterir. İkinci ve en önemlisi para nedeniyle pazarda özellikle arz edilen ve ihtiyaç duyulan mallar tüketmek için değil daha sonraki yatırımlarla kazanç sağlamak amacıyla kazanılmaya çalışılır. Arz böylelikle daha sonraki satışlar için elde bulunan eşsiz para işlevinin değerlendirmesinde uygun bir konsept hale gelir. Aynı zamanda Mises her bir birey için ciddi oranlar olan değer tablolarında marjinal faydaların sonuçları olarak nakit dengeleri için ihtiyaçların açıklanmasını da sağlamıştır.⁹⁸

Parayı yorumlama işi parayı satın alma gücünün yüksekliği ile düzenlenir. Hiç kimse kendi nakit miktarında belirli miktarda bir para oranına ya da belirli bir parasal ağılığa sahip olmak istemez; herkes nakit tutarını belirli bir satın alma gücü oranında tutmak ister. Pazar işlevi parasal uyum için arz ve talepte belirli bir yükseklikte paranın satın alma gücünün son halini belirleme eğiliminde olduğundan,

⁹⁸ Murray N. Rothbard, *Austrian Theory of Money*, 1997 (b), s. 297.

para için bir aşırılık ya da eksiklik asla mevcut olmayacaktır. Her birey ve tüm insanlar birlikte paranın kullanımı ve dolaylı değiş tokuşundan edindikleri avantajlardan hoşlanır, paranın miktarının az ya da çok olmasının bir anlamı yoktur. Paranın satın alma gücündeki değişiklikler toplumun çeşitli üyeleri arasındaki zenginlik oranlarını da yeniden düzenler. İnsanlar bu tür değişiklikler vasıtasıyla zengin olma arzuları bakış açısı doğrultusunda paranın temini gereksiz ya da aşırılık olarak adlandırılabilir, bu tür kazanımlara duyulan nakit tesiriyle alım gücünde oluşan değişikliklerle ilgili tasarlanan politikalardan kaynaklanabilir. Tüm ekonomide mevcut kullanılabilir para miktarı daima herkesi garanti edebilecek oranda yeterlidir.⁹⁹

Para, piyasada pazarlanan diğer tüm mal ve hizmetler için değer niteliği taşıyan bir değişim aracıdır. Eğer herhangi bir şey bu araç gibi işlev görüyorsa, para teminin bir parçası olarak hizmet ediyor demektir. Para ve Kredi Teorisinde Mises, ek para temini şeklinde gören banka kâğıtları ve mevduatları gibi para yerine geçebilen değerlerle standart parayı birbirinden ayırmıştır. Unutulmamalıdır ki, Irving Fisher'in aynı zamanda kaleme alınmış (1913) Paranın Satın Alma Gücü adlı Avusturyacı olmayan klasiğinde M yalnızca standart parayı içerirken, M1 para yerine kullanılabilen değerleri içermektedir. Günümüzde hiçbir ekonomist paranın tamamından talepteki mevduatları hesaba katmama düşüncesinde olamaz. Ancak problemi enine boyuna düşünürsek, eğer bir banka başarısız olmaya başlarsa artık mevduatları paraya denk değildir, mevduatları artık piyasada para işlevi görmezler. Bu mevduatlar yalnızca bir bankanın yakın çöküşüne kadar para sayılabilir.

Daha fazlası, M1'in en dar tanımlamadan daha geniş olduğu düşünüldüğünde ticari bankaların mevduat birikimleri, hayat sigortası şirketlerin nakit değerlerini de içeren daha geniş tanımlamalar yapabiliriz, bu nedenle, para teminin bir parçası olarak ve para yerine kullanılabilir tüm parasal değerler toplum tereddüt etmeye başlayana kadar telafi edilebilir. M1 yandaşları, ticari bankaların mevduat yaratmada tek güç olduğunu ve fazlasıyla bu bankaların mevduatlarının diğer bankalarinkinden

⁹⁹Rothbard, a. g. m. (b) , s. 311.

daha fazla piyasada dolaştığını tartışmaktadırlar. Altın standartlarının hâkim olduğu bir ülkede bir miktar altına sahip olduğunu bir miktar altında banka kasalarında saklandığını düşünün. Evde tuttuğu altın miktarı piyasada aktif bir şekilde bankadakilerde ağır bir şekilde piyasada dolaşacaktır, ancak şüphesiz ki her ikisi de nakit stokunun parçalarıdır. Birikim bankalarının ve benzer kurumlarının mevduatlarının ticari bankaların mevduatlarının üzerinde olduğuna karşı çıkılırsa da, sırayla standart para ve rezervlerinin üzerine çıkacağı da ayrıca not edilmelidir

Genel itiraza bir cevap olabilecek diğer bir örnek bir birikim bankanın mevduatlarının direk olarak bir değişim aracı olarak kullanılmadığından yalnızca bu aracın yerine kullanılması gerektiğinden para olmadığıdır. Kimi kültürel rastlantılar yoluyla bir ülkede herkesin gerçek alışverişte 5 dolarlık banknotları kullanmamaya karar verdiğini düşünün. Herkes 10 dolarlık ve 1 dolarlık banknotlar kullanacak ve uzun vadede nakit dengelerini 5 dolar üzerinden tutacaklardır. Sonuç olarak, 5 dolarlık banknotlar diğer banknotlara nazaran daha az dolaşım eğiliminde olacaktır. Eğer bir kimse kendi nakit birikiminin bir kısmını harcamak isterse 5 dolarlık banknotlarını direkt olarak harcayamaz, bunu yerine bir bankaya gidecek ve alışveriş için 5 dolarlık banknotlarını 1 dolarlık banknotlarla değiştirecektir. Bu varsayımsal durumda 5 dolarlık banknotların durumu günümüzde ki birikim mevduatlarındaki ile aynı olacaktır. Ancak 5 dolar sahipleri harcamadan önce bir bankaya gidip 5 dolarlarını bozduracağından, kimse 5 dolarlık banknotlarını para birikimlerinin ve para temininin bir parçası olmadığını söyleyemez.¹⁰⁰

Bir toplumda toplam para stoku elde edilebilir para malı onslarının toplam miktarıdır. Toplam stok, bir dönemden diğerine yeni üretimden dolayı artacak veya para dışı bir faktör olarak sınaî üretimde kullanılıp tükenmekten ya da sikkelerin yıpranması ve aşınmasından dolayı azalacaktır.¹⁰¹

¹⁰⁰ Rothbard, a. g. m. , 1997 (b), s. 318-319.

¹⁰¹ Murray.N. Rothbard, **İnsan İktisat ve Devlet** (çev. Ahmet Uzun & Meral Uzun), Ankara, Liberte Yayınları, Cilt. 2, 2009 (c), s. 685.

Bir adam malları bir ambara emanet ettiği zaman, kendisine bir fiş/makbuz verilir ve o da ambar sahibine koruma/saklama hizmeti karşılığında belli bir meblağ öder. O hala mülkün sahipliğini elinde bulundurur; ambar sahibi onu sadece ilgili şahıs için saklamaktadır. Ambar fişi takdim edildiği zaman, sahip emanet edilmiş/saklanmış malı sahibine iade etmekle yükümlüdür. Para konusunda uzmanlaşan bir ambar “banka” olarak bilinir.

Mallara yönelik bu alacak hakları genellikle piyasada bizzat mallara eşdeğer olarak işlem görür. Eğer hileden ya da çalmadan şüphelenilmiyorsa, o zaman bir ambarda bir malın mülkiyetinin kanıtı bizzat o mala eşdeğer olarak değerlendirilir. Çoğu durumda, bireyler bizzat mallardan ziyade alacak haklarını ya da kanıtlarını (mal-ikameleri) mübadele etmeyi avantajlı bulacaklardır. Kağıt kişiden kişiye transfere daha elverişlidir ve malları taşımanın masrafı elimine edilir. Dolayısıyla, Jones, Smith’ kendi buğdayını sattığı zaman, buğdayı bir yerden diğer yere taşımak yerine, onlar sadece bizzat ambar fişini Jones’dan Smith’e transfer etme hususunda pekâlâ anlaşabilirler. Smith onlara ihtiyaç duyuncaya kadar ya da fiş bir başkasına transfer edinceye kadar, mallar aynı ambarda durur. Tabii, Smith, şu ya da bu sebeple, malları kendine ait ambarda tutmayı tercih edebilir, bu takdirde onlar bir yerden diğer yere transfer edilir.

Para bu uygulamalara en elverişli olan maldır. Çünkü görmüş olduğumuz gibi, para genellikle doğrudan doğruya hiç kullanılmaz, sadece mübadeleler için kullanılır. Dahası o çok geniş/yaygın bir homojen maldır ve dolayısıyla bir ons altın bir diğeriyle değiştirilebilirdir. Altının taşınmasından ziyade mübadelede kâğıt transfer etmek daha elverişli olduğu için, halkın güvenini kazanan para ambarları (ya da bankalar) az sayıda insanın kendi sertifikalarını geri istediklerini keşfedeceklerdir. Bankalar hile yapmaya ve kabul edilebilir para-ikameleri olarak gerçek para sertifikalarıyla yan yana dolanacak sahte para sertifikaları çıkarmaya özellikle meyilli olacaklardır. Paranın homojen bir olması insanların geri aldıkları paranın yatırdıkları orijinal para olup olmadığına bakmadıkları manasına gelir. Bu, banka hilelerinin yapılmasını daha kolay hale getirir.

Hilenin, tanımı gereği, vuku bulamayacağı tam serbest bir piyasada bütün banka sertifikaları hakiki olacak, yani sadece kasalardaki fiili altını ve gümüşü temsil edecektir. Bu takdirde, bankanın bütün para-ikameleri (ambar fişleri) de para sertifikaları olacaktır, yani her bir fiş kasada paranın fiilen var olduğunu gerçekten tasdik eder. Banka kasalarında geri ödeme amaçlı tutulan altın miktarına bankanın “rezervleri” denir ve dolayısıyla sadece hakiki fişler ihraç etme politikası mevduat yükümlülükleri (talebi halinde ödenmesi gereken borçlar) için % 100 nakit rezerv politikasıdır. Bununla birlikte, “rezerv” kelimesi yanıltıcıdır, çünkü o bankanın altına sahip olduğunu ve onun ne kadarının elde tutulduğuna bağımsız olarak karar verdiğini varsayar. Gerçekte ise altına sahip olan banka değil, fakat onun mudileridir.¹⁰² Yüzde yüz rezerv uygulamada hükümete güvenmeyen Mises serbest bankacılığı savundu.¹⁰³

Mikroekonomi teorisi alanında Avusturyacı yaklaşımının ayırt edici özelliklerini vurgulamaktadır. Makroekonomi teorisini ilişkin Avusturya Okulu'nun durumu, aslında makroekonomik sorunlar (işsizlik, enflasyon, iş döngüsü) olabilmesine karşın, sadece makroekonomik açıklamalar ya da çözümler olması durumuna hakim olma gibi özetlenebilir. Ekonomik analizlerle ilgili bireysel seçenekler bulunmaktadır. Bu durum, Avusturyalıları Keynesyenizmin hâkim olduğu II. Dünya savaşı sonrası ile zıt bir konuma getirmiş ve bu akımın çeşitliliği üzerine ilişkiyi vurgulamaktadır. Hayek bu birleşim sorununu 1930'lardaki Keynes ile olan Keynes ekonomisi ile tanımlamıştır. Hayek, ekonomistin bütün ekonomi performansını anlamayı umduğunda, ekonominin gizlenmiş bütün yapısal boyutlarını incelenmesi gerektiğini düşünmektedir.

Ana teori, üzerine olan çalışmaları mikroekonomi ve makroekonomi arasında bir köprü oluşturmalarına karşın, Israel Kirzner ve Ludwig Lachmann piyasa ekonomisini algılamaya yönelerek mikroekonomi ilkelerini vurgulamaktadır. Buna karşın diğer 6. Kuşak ekonomisti Murray Rothbard, Avusturyalıları diğer

¹⁰² Rothbard, a. g. e. , 2009 (c) , s. 686-687.

¹⁰³ Murray N. Rothbard, **Ludwig von Mises: Avusturya Okulu'nun Lideri** (çev: Atilla Yayla), Piyasa Dergisi, 2004 (d), s. 55.

1960'lardaki ekonomik düşünce okullarından farklılaştıran makroekonomi analizini vurgulamaktadır.

Rothbard'a göre; fiyat açıklaması ve hükümetin sürdürdüğü enflasyona bağlı kredi açılımının sonuçları çözüm olabilir. Rothbard, iş sahasındaki "ekonomik krizin", eski hükümetin ortaya çıkardığı "fiyatlardaki yükselmeye" bağlantılı olduğunu öne sürmektedir. Piyasa ekonomisi kendi kendini düzeltebilir ve düzenleme süreci devlet politikalarıyla kesilmediği takdirde piyasa ekonomisi bir önceki hükümetin yatırımda ortaya çıkardığı hataları kolaylıkla ortadan kaldıracaktır.¹⁰⁴

3.12. Avusturyacı Konjunktür Teorisi Ve Krizler

Avusturya Okulu'nun konjunktür dalgalanmalarıyla ilgili teorisi ilk olarak Ludwig von Mises tarafından geliştirilmiştir. Kendisi teorisine Avusturyalı hocası Eugen von Böhm-Bawek'in daha önceki fikirleri ve İsveçli iktisatçı Knut Wicksell'in yazıları üzerine bina etmiştir.¹⁰⁵

3.12.1. Konjunktürel Dalgalanmalar

Gerçek dünyada, iktisadi faaliyetin yapısında sürekli değişimler olduğu gibi elde edilebilir kaynaklarda, teknolojik bilgide, zevklerde ve tüketici taleplerinde vs. yaşanan kaymalardan ileri gelen değişimlerde olacaktır. Dolayısıyla, fiyatların ve üretimin dalgalanması beklenecektir ve dalgalanmanın vuku bulmaması olağan dışı olacaktır. Belirli fiyatlar ve hasıllar talep ve üretim koşullarındaki kaymaların etkisi altında değişecektir; genel üretim seviyesi bireysel zaman tercihlerine göre değişecektir. Para ilişkisinde ne zaman bir değişme olursa, bütün fiyatlar, farklı mallar için farklı yönlerde kayma yerine aynı yönde hareket etme eğiliminde olacaktır. Sadece paranın arzındaki ya da talebindeki değişme kendi itici kuvvetlerini bütün parasal ekonominin dört bir yanına yayacak ve değişken hız oranlarında olsa

¹⁰⁴Peter Boettke ve Peter Leeson, a. g. m. , s. 6-7.

¹⁰⁵Richard M. Ebelling, **Avusturya Okulu'nun Konjunktür Dalgalanmaları Teorisi** (çev: Bahadır Akın), Piyasa Dergisi, Ankara, 2004 (b), s. 121.

bile, fiyatları benzer bir yöne dürtecektir. Genel fiyat dalgalanmaları yalnızca para ilişkisini analiz etmekle anlaşılabilir.

Fakat basit dalgalanmalar ve değişmeler geçen yarım yüzyıla damgasını vurmuş olan bu korkunç fenomeni (“konjonktürel dalgalanma”) açıklamaya yetmez. Konjonktürel dalgalanma her seferinde kendini gösteren belli kesin özelliklere sahipti. Önce, fiyatların ve üretken faaliyetin büyüdüğü bir canlanma dönemi vardır. Ağır sermaye-mallarında ve üst-düzyer sanayilerde (sınâî hammaddeler, makine malları ve inşaat gibi) ve bu mallara ait tasarruf senetlerinin piyasalarında (hisse senedi ve gayrimenkul gibi) büyük bir canlanma/genişleme vardır. Sonra birdenbire, bir uyarı olmaksızın, bir “çöküş” vardır. Bankalara hücumlarla birlikte finansal bir panik doğar, fiyatlar çok hızlı bir şekilde düşer ve bunun yanında ani bir satılmayan stok birikimi, özellikle de üst-düzyer sermaye-malları sanayilerinde büyük bir aşırı kapasitenin açığa çıkması söz konusudur. Ağır bir işsizliğin eşlik ettiği, acılı bir tasfiye ve iflas dönemi normal koşullara tedricen dönülenene kadar sürüp gider.¹⁰⁶

Konjonktür dalgalarına Avusturyacı yaklaşım, ya da Avusturyacı konjonktür teorisi de, Avusturya iktisadının birikimine önemli katkıları arasında sayılmalıdır. 16. Yüzyılın sonları ve 17. Yüzyılın başlarından bu yana zaman zaman yaşanan krizler, iktisatçıları krizlerin nedenlerini anlamaya ve açıklamaya yöneltmiştir. Bugün modern makro iktisat literatüründe zengin bir konjonktür dalgalanmaları külliyatı oluşmuştur. İçinden geçmekte olduğumuz küresel ekonomik kriz nedeniyle, bu mesele aynı zamanda son derece güncel bir meseledir. İktisadi faaliyetlerdeki periyodik olmayan ama süreklilik taşıyan dalgalanmaları açıklamaya yönelik olarak ortaya atılan başlıca konjonktür teorileri arasında şunlar sıralanabilir: Keynesyen, Parasalcı, Yeni Klasik, Yeni Keynesyen, Politik konjonktür teorisi ve Avusturyacı konjonktür teorisi. Aslında iktisadi faaliyetlerin bazen canlanıp bazen de durgunlaşmasıyla oluşan, krizlerle ortalığı sarsan konjonktür dalgalarının açıklanmasında en radikal yaklaşımlardan biri olan Avusturyacı konjonktür teorisinin çoğu makro iktisat kitabında bir alt başlık olarak bir yer bulamaması manidardır.¹⁰⁷

¹⁰⁶ Rothbard, 2009 (c), s.726.

¹⁰⁷ Acar, a. g. m. , s. 211.

Kısaca belirtmek gerekirse Keynesyen konjonktür teorisi iktisadi dalgalanmaların talep dalgalanmalarına bağlı olarak ortaya çıkan stok dalgalanmalarına bağlamaktadır. Parasalcı (monetarist) konjonktür teorisine göre konjonktür dalgalanmalarının nedeni para arzındaki dalgalanmalardır. Yeni Klasiklerin bir versiyonunda (Lucas) eksik bilgi, diğer versiyonunda (reel konjonktür dalgalanmaları teorisi) maliye politikası değişiklikleri ve teknoloji gibi reel faktörler dalgalanmalarının nedeni nominal (ücret, fiyat) katılıklarıdır. Politik konjonktür teorisinin de bir versiyonunda (fırsatçı politik konjonktür teorisi) seçim ekonomisi, diğer versiyonunda (rasyonel partizan politik konjonktür teorisi) iktidar adayları siyasi partilerin işsizlik ve enflasyon konusundaki öncelikleri gibi siyasi faktörler konjonktür dalgalanmalarının temel sebepleridir. Avusturyacı konjonktür teorisi ise, -parasalcı yaklaşıma paralel ama ondan daha radikal bir yaklaşımla-parasal şişkinliklerin, bankacılık sistemi kanalıyla yaratılan para-kredi genişlemesinin, karşılığı olmayan para sisteminin ve devletin piyasaya düzenleyici ve kurtarıcı olarak sürekli müdahale etmesinin konjonktür dalgalanmalarının oluşumunda belirleyici rolü olduğunu ileri sürmektedir.

Kriz gelince nasıl hareket etmek gerektiği konusunda da Avusturyacı konjonktür teorisi diğerlerinden ayrılan en radikal yaklaşımı temsil etmektedir. Keynesyen yaklaşım, devletin acilen piyasaya girmesini, batanları kurtarmasını, para basıp piyasaya sürerek talebi canlandırmasını önerirken; Monetarist yaklaşım devletin sadece kısa vadede, paniği önlemek için, piyasayı likidite açısından rahatlatmasını, krize müdahale aracı olarak para politikasını kullanmasını, piyasayı rahatlattıktan sonra köşesine çekilmesine önermektedir. Buna karşılık Avusturyacı konjonktür teorisi, devletin hiçbir şey yapmamasını, piyasanın fiyatları düzeltmesini beklemek gerektiğini, krize yol açan sebepleri en başta yaratanın zaten devlet müdahalesi olduğunu, müdahalenin yeni bir kriz dalgasının tohumlarını ekmek anlamına geleceğini, bu nedenle sağlam para sistemine geçip parasal genişlemeye son vermek ve devleti piyasadan tamamen çekmek gerektiğini dile getirmektedir.¹⁰⁸

¹⁰⁸ Acar, a. g. m. , s.212.

Avusturyacı Konjonktür Teorisi (AKT) (Austrian Business Cycles Theory) küresel krizin ortaya çıkışını tutarlı bir teorik çerçevede açıklayabilmektedir. Bu durum Avusturyacı iktisatçılara küresel krizi tahmin etmede diğer okullara göre avantajlı bir konum kazandırmıştır.

3.12.2. Avusturyacı Konjonktür Teorisi Perspektifiyle 2008 ABD Krizi

AKT, faiz oranı ile piyasa faiz oranı arasındaki farkı iktisadi dalgalanmayı başlatan temel neden olarak görmektedir. AKT’de doğal faiz oranını sayısal olarak ifade etmek mümkün görülmemektedir. Bununla birlikte, doğal faiz oranının faizin uzun dönem denge seviyesi olduğu kabulünden yola çıkılarak, ABD 10 yıllık Hazine Tahvili faizinin (10YR) doğal faiz oranını temsil edeceği varsayılabilir. Federal Fonlar’ın faiz oranının (FF) ise piyasa faiz oranını temsil ettiği varsayalım.

Kredi genişlemesinde, daha önce karlı olmayan yatırım projeleri karlı hale geleceğinden, AKT’de “yanlış yönlendirilmiş yatırım” olarak isimlendirilen durum ortaya çıkmaktadır. Julian bu durumu şöyle açıklamaktadır: “Yeni krediler tüketiciler ve üreticiler aracılığıyla sisteme şırınga edildi. Tüketiciler, faiz oranları düşmeden önce almaya güç yetirmedikleri konutları satın almak amacıyla, büyük ölçekte konut kredileri almaya karar verdiler. Faizler düşmeseydi, bu tüketiciler örneğin, kiralık evde oturlarlardı veya muhtemelen daha ilerde konut satın almak üzere tasarruf etmeye devam ederlerdi. Üreticiler genellikle yönetimin kontrolünü değiştirmek veya sermaye maliyetlerini düşürmek amacıyla, hisse senetlerini satın alarak kaldıraçlı satın almaya karar verdiler. Konut kredileri örneğinde olduğu gibi faiz oranları düşmemiş olsaydı, borçlanarak kaldıraçlı satın alma işlemelerine girmek karlı olmazdı.”¹⁰⁹ Kredi genişlemesi ile başlayan süreç, sadece konut fiyatlarında artışa neden olmamış; üretimde kullanılan sermaye malları ve hisse senedi piyasalarında da önemli fiyat yükselişlerini beraberinde getirmiştir.

¹⁰⁹ Ersan Bocutoğlu ve Aykut Ekinci, **Avusturyacı Konjonktür Teorisi ve Küresel Kriz**, Liberal Düşünce, Ankara, 2010 (a), s. 133.

AKT, nihai mal ve hizmetlerin fiyat seviyesindeki değişime odaklanmamaktadır. Nitekim 1981-2001 dönemi ortalama ABD TÜFE enflasyonu %3.5 iken, 2002-2007 genişleme döneminde ortalama TÜFE endeksi %3'tür.

ABD finansal krizinin ortaya çıkışı ve yayılışının AKT çerçevesinde değerlendirilmesi tutarlı bir yaklaşım olarak görünmektedir. Bununla birlikte bu krizin, diğer ABD kaynaklı krizlerin aksine, neden gerek ABD gerekse dünya ekonomisini bu derece etkilediği açıklanması gereken bir olgudur. Nitekim 10 yıllık Hazine Tahvil faizi ile Federal fonların faiz oranı arasındaki farkı gösteren Şekil 2 incelendiğinde, daha önce de FF faizlerinin 10YR faizlerinin altında seyrettiği benzer dönemler bulunduğu; fakat sonrasındaki daralma dönemlerinin şu andaki kriz kadar etkili olmadığı görülmektedir.

AKT, krizin ortaya çıkışı ve yayılış mekanizmasını açıklamakla birlikte; krizin şiddetini ve etki alanını açıklayan ek bir açıklamaya daha ihtiyaç duyulmaktadır. Bu sorunun yanıtını iktisatçı Taylor'ın (2009) açıklamalarında bulmak mümkündür: "Genişleme ve daralmanın etkileri, aşırı risk alamaya yol açan yüksek ve değişken faizli ipotekli konut kredisi kullanımı dahil çok sayıda almayı teşvik ettiğine dair deliller de mevcuttur. Temerrüt faizleri ve cebri icra faizleri konut fiyat enflasyonu ile ters yönlü bir ilişkiye sahiptir. Bu faiz oranları, konut fiyatlarının hızla yükseldiği yıllarda, hızlı bir şekilde düştü, muhtemelen konut kredisi destek programlarını yolundan çıkarıp halkı yanlış yönlendirdi. Değişken faizli ipotekli konut kredileri, yüksek faizli ve diğer tür konut kredileri harmanlanarak son derece karmaşık bir konut kredisi destekli menkul değerler paketi yaratıldı. Kredi derecelendirme kuruluşları; hem rekabetin yetersizliği ve hesap verilebilirliğin zayıflığı hem de muhtemelen paketin karmaşıklığının sebep olduğu risk değerlendirme güçlükleri nedeniyle bu borç senedi paketinin riskini olduğundan düşük tahmin ettiler."¹¹⁰

Krizin başlangıcından, piyasa koşullarının baş aşağı ve hızlı bir şekilde kötüleştiği, Ekim sonuna kadarki döneme odaklanarak krize ne neden oldu, krizi

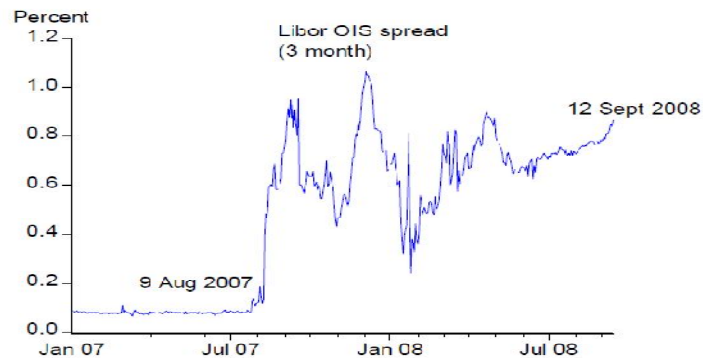
¹¹⁰Bocutoğlu ve Ekinci, a. g. m. , 2010 (a), s.136.

uzatan neydi, kriz, başladıktan bir yıldan sonra daha fazla bir süre sonra neden böyle çok keskin bir şekilde kötüleşti gibi sorulara yanıt aramak çok nadirdir, ama bu ampirik araştırma, bu üç sorunun hepsi için verilecek yanıtlar listesinde, belirli hükümet eylemlerinin ve müdahalelerinin ilk sırada yer alması gerektiğini ileri sürmektedir.¹¹¹

3.12.3. Finansal Krize Sebep Olan Nedenler ve Uzatan Faktörler

Finansal krizlerin yüzlerce yıl geriye giden klasik açıklaması krizlere, yapay bir büyüme ve kaçınılmaz şiddetli bir çöküşe yol açıp, parasal fazlalıklara neden olmuştur. Son krizde konut büyümesi öyle çöküşe neden oldu ki bu olay Birleşik Devletler ve diğer ülkelerde finansal sarsıntıya yol açtı.

Finansal kriz, para piyasası faiz oranları çarpıcı şekilde yükseldiğinde, 9 ve 10 Ağustos 2007'de şiddetli hale geldi. Şekil 1, o zamandan bu yana pek çok çalışmanın odağı olan bir ölçüyü kullanarak, bunu resmeder. Bu ölçüm 3 aylık LIBOR ile 3 aylık Overnight Index Swap (OIS) arasında marjdır (spread). OIS'yi LIBOR'dan çıkarmak, 3 aylık LIBOR dâhil, bütün vadeli kredilerde bir faktör olan, beklenti tesirlerini etkin surette kontrol eder. LIBOR ve OIS arasındaki farklılık, bu suretle, risk ve likidite tesirleri gibi, faiz oranı beklentilerinden farklı olan şeylerden ötürü oluşur.

Şekil 1. Krizin İlk Yılı Boyunca LIBOR-OIS Spread Seviyesi

¹¹¹ John B. Taylor, **Finansal Kriz ve Politik Yanıtlar: Neyin Yanlış Gittiğine Dair Empirik Bir Analiz** (çev. Ünsal Çetin), Liberal Düşünce, Ankara, 2010, s.141.

Artan marjlar için sorunu teşhis etmek, elbette, ne tür politika yanıtının gerekli olduğunu belirlenmesi için asli öneme sahiptir. Eğer bir likidite sorunu var ise, iskonto penceresi (discount window) ödücünü kolaylaştırmak veya yeni pencereler ya da kolaylıklar açarak daha çok likidite sağlamak uygun olabilirdi. Ama eğer sorun müşteri/karşı taraf (counterparty) riski ise, şu halde bankaların bilançolarının niteliği ve şeffaflığına doğrudan bir odaklanma uygun olurdu.

3.12.3.1. Krizden Çıkarılabilecek Sonuçlar

Yukarıdaki açıklamalar hükümet eylemlerinin ve müdahalelerinin finansal krize neden olmasının, onu uzatmasının, ve kötüleştirmesinin ampirik kanıtlarını ortaya koymaktadır. Bu eylem ve müdahaleler yirmi yıl boyunca iyi çalışan, tarihsel öncüller ve faiz oranı belirlenimi ilkelerinden sapmak suretiyle krize neden oldular. Banka kredisi piyasalarındaki sorunları yanlış teşhis ederek, ve bu suretle uygunsuz şekilde riskten daha çok likiditeye odaklanma yolu ile yanıt vererek krizi uzattılar. Geçici (ad hoc) bir tarzda, açık ve anlaşılabilir bir çerçeveye sahip olmaksızın, belirli finansal kurumlara ve onların kreditorlerine destek sağlayarak, krizi daha kötü hale getirdiler.¹¹²

Yanlış yönlü eylemleri ve müdahaleleri engellemek amacıyla, izlenecek bir ilkeler dizisini ifade etmek veya kurmak önemlidir. Politika şu an için kapsamlı bir temizlik modunda ise de, bu ilkelere geri dönüş için bir yolun çizilmesi artık bu sürecin bir parçası olmalıdır. Ünsal Çetin'in önerileri şu şekildedir:

- İlk olarak, faiz oranlarını belirleme problemini sistematik olarak tanımla ve iyi çalışan ilkeler setine geri dön.
- Herhangi bir gelecek hükümet müdahalesini, sorunun ve müdahale için bir gerekçenin açıkça ifade edilmiş bir teşhisi üstünde temellendir.
- Mevcut finansal kurumlara finansal yardım sağlanması için öngörülebilir bir istisnai erişim çerçevesi ihdas et. IMF'nin geliştirmekte olan piyasa ülkelerine yönelik kredilendirme kararlarını

¹¹² Taylor, a. g. m. , s. 160-161.

yönlendirmek amaçlı, bir istisnai erişim çerçevesini kuruluş şekli örneği takip edilecek iyi bir örnektir.¹¹³

3.12.4. Kriz Teorisi ve Küresel Krize Karşı Çözüm Önerileri

“Kriz” diye adlandırılan dönemlerde, piyasalarda olumlu bir hareketlilik izlenirken, üretim ve ticaret gayet iyi bir düzeyde giderken, işadamları rahatlıkla kar hedeflerine ulaşırken, aniden ve hazırlıksız olarak, ekonomik durumun değiştiği görülür. Çok sayıda şirket zarar eder, yatırım kararlarında ciddi hatalar yaptıkları ortaya çıkar. Birçok girişimciyi aynı anda hata yapacak şekilde yanıltan nedir? Konjonktür Dalgaları Teorisi en başta, bu soruya yanıt arar.

Avusturya Okulu’na göre, işadamları gelecek konusunda tahminde bulunarak fırsatları değerlendirir ve kar elde ederler. Girişimciler sistemin “falcısı” konumundadır. Üretim zincirinin daha ileri aşamalarındaki başka girişimcilere veya tüketicilere mallarını satıp kar etmeyi hedefleyerek, bugünün koşullarında masrafları karşılamak yoluyla, yatırımda bulunurlar. Tüketici veya üretici taleplerini başarılı tahmin edenler kar eder, hatalı tahminde bulunanlar zarar eder. Piyasa, becerikli, ileri görüşlü girişimciler için bir çeşit talim alanıdır. Kabiliyetsiz işadamları ise piyasadan elenip silinir. Normal koşullarda, bazı girişimciler başarılı, bazıları ise başarısızdır.

Krizlerde sermaye-mallar endüstrileri -hammadde, inşaat ve diğer fabrikalar için ekipman üretenler- daha fazla etkilenir. Ayrıca krizden önceki dönemde, genellikle ekonomideki para miktarında artış görülür.

Kriz sırasında görülen “başarısızlık kümelenmesi”, nasıl açıklanabilir?

Avusturya Okulu’nun bakış açısına göre, müdahale edilmeyen serbest piyasa ekonomisinde “hata kümeleri” oluşmaz, profesyonel girişimcilerin tamamen aynı anda hata yapma olasılığı çok zayıftır. Boom-Bust (Tepe-Dip) denen konjonktür dalgaları, piyasaya parasal müdahalelerden ve özellikle bankaların işletmelere kredi imkanlarını genişletmesinden kaynaklanır. Veri para arzı olan bir ekonomi

¹¹³ Aktaran, Ünsal Çetin.

düşünelim. Bu paranın bir kısmı tüketime kullanılır, kalanı tasarruf şeklini alır ve yatırıma dönüşür.

Tüketimin tasarrufa (yatırıma) oranı, kişilerin zaman tercihine bağlıdır. İnsanlar ihtiyaçlarının tatminini şimdi veya yakın gelecekte isterlerse, zaman tercihi yüksektir. İhtiyaçlarının tatmini için ileriki zamanı beklemek konusunda sabırları artıkça, zaman tercihi düşer.¹¹⁴

Avusturya okulunun analiz ettiği dünya; eksik bilgiye sahip, koordinasyon hatalarının olduğu, değer herkesine göre değiştiği, girişimcilerle ekonomi arasında devamlı dinamik bir etkileşimin bulunduğu, dışsal şoklara açık heterojen bir yapıya sahiptir. Bu bakış açısından çıkarılabilecek en temel sonuç, doğal faiz oranının sabit kalmadığı bir ortamda, piyasa faiz oranlarıyla doğal faiz oranı arasındaki tutarsızlığın normal olmasıdır. O halde iktisadi dalgalanmalar kaçınılması gereken zararlı bir unsur değildir. Aksine daralma dönemleri, ekonomik sistemin normal işleyişi içerisinde ortaya çıkan yanlış yönlendirilmiş yatırımların daha verimli olacak şekilde yeniden tahsisini sağlamaktadır. Büyük ölçekli dışsal şoklardan savaş, kuraklık ve salgın hastalıklardan kaynaklanmadığı sürece, bu tarz bir iktisadi dalgalanmanın ekonomide önemli ve kalıcı refah kayıplarına neden olması beklenmez.

Ekonomideki birimlerin karar mekanizmalarına zarar vererek, doğal faiz oranı ve piyasa faiz oranlarının birbiri çevresinde spiral biçimde dalgalanmasını bozan ve ekonomiyi büyük bir daralma dönemine sokabilecek olan unsur daha önce de belirtildiği gibi “parasal genişleme”dir. Bu nedenle, öncelikle ekonomideki para arzıyla oynanmamalıdır. Ekonomide parasal gelir hacmi sabit olmalıdır. Hayek’e göre hiç şüphesiz, parasal genişleme ile kısa zamanda istihdam artırılarak tam istihdama varılabilir. Fakat bu yolla yaratılan tam istihdam doğal olarak istikrarsızdır ve sonuçta daha büyük dalgalanmalara yol açar. Depresyonun en sağlıklı giderilme yolu, ortaya çıkan işsizliğin piyasa mekanizması aracılığıyla diğer sektörlere dağıtılmasını ve bu yolla tasarruf yatırım dengesinin, bir başka deyişle sanayi yapısı

¹¹⁴ İmre, a. g. t. , s. 134.

ile tüketim yapısının yeniden şekillenmesini beklemektir. Bu anlamda işsizlik geçicidir.

AKT'nin daralma dönemlerine bakış açısı genel olarak yukarıdaki gibi olmakla birlikte, Küresel Kriz karşısındaki çözüm önerilerine yakından bakmakta fayda vardır. Belirtmek gerekir ki, Avusturya okulu mensuplarının hepsinin onayladığı tekil bir çözüm kümesi bulunmamaktadır. Kimi Avusturya okulu iktisatçıları Altın Para Sistemine geri dönüş, Merkez Bankacılığının kaldırılması gibi uygulanabilirliği oldukça düşük olan çözüm önerilerinde bulunmaktadırlar. Bununla birlikte, çalışmanın bütününe olduğu gibi burada da Avusturya okulunun Küresel Kriz karşısındaki genel yaklaşımı üzerinde durulmuştur. Bu açıdan çalışmanın “Ortodoks Avusturyacı” bir yaklaşımı tanıttığını söylemek yanlış olmayacaktır.¹¹⁵

Kötü kullanılan paranın üstüne daha fazla para yatırmak problemin merkezine ulaşmamızı sağlamaz; dolayısıyla bu durum diğer krizleri beraberinde getirerek durumu daha kötü hale getirir ve sonrasında beklenilenin aksine felaket ekonomik bunalımlara doğru gider. Bu nedenle, “iş döngüsü” nün varlığından olduğu sanılan kapitalizm başarısızlığı denilen şey hükümetin ekonomik sisteme direkt etkisinden dolayıdır; tam olarak müdahaleci döngü ortaya çıkar, işten dolayı değildir.

Avusturya İktisat Okuluna göre; söylendiği gibi iş döngüsü diye bir şey yoktur. Yani döngüsel pazar başarısızlıkları ekonomi mekanizması olarak serbest pazarın kendi bünyesinde oluşan hatalardan kaynaklanır. Eyaletlerin ekonomiye müdahaleleri olarak tanımlanan Kapitalizm başarısız olmuştur.¹¹⁶

Mises Üniversitesi iktisatçılarından Murphy, küresel krize karşı ABD'nin uyguladığı “canlandırma” projelerinin gerçek anlamının vergi ödeyenlerin kendi paraları ile satın almak istemeyecekleri projeleri finanse etmek için zorlanması anlamına geldiğini belirtmektedir. Tüketici tercihlerine dayanmayan politik anlaşmaların konusu olan trilyon dolarlık harcamalar ancak gelecekteki koşullar ile

¹¹⁵Ersan Bocutoğlu ve Aykut Ekinci, **Avusturyacı Konjonktür Teorisi ve Küresel Kriz**, Trabzon, 2009 (b), s. 1.

¹¹⁶ Joseph Andrew Settanni , Austrian School Of Economics And The Current Economic Crisis, <http://www.useless-knowledge.com/1234/08sept/article045.html>, 2008.

ilgili belirsizliği artırmaktadırlar. Murphy'ye göre “Eğer hükümet ekonomiyi mümkün olduğunca çabuk biçimde iyileştirmek istiyorsa, çözüm basittir: harcamaları kıs, vergileri kıs, para arzı artışını durdur ve her üç günde bir kuralları değiştirmekten vazgeç. Fakat bu çözüm, politikacıların cömert kurtarıcı olarak görünmelerine izin vermediğinden dolayı benimsenmeyecektir.”

Shostak, popüler inancın aksine, daha fazla hükümet harcamasının ekonominin sağlığını daha da bozacağını ve sonuçta ekonomik büyümeyi olumsuz etkileyeceğini belirtmektedir. Ritenour benzer biçimde, ekonomileri kurtarmak amacıyla uygulanan kurtarma paketlerinin finansmanının negatif etkilerine dikkat çekmektedir. Vergi artışları, tasarruf etme kabiliyetini düşürmektedir. Ayrıca vergilendirme gelecekte yatırımdan elde edilecek getiriyi düşürdüğünden, yatırım yapma dürtüsünü de olumsuz etkilemektedir. Tasarruf ve yatırımdaki azalma, sermayenin tüketilmesi demektir. Bu durum ise, daha verimsiz emek, düşük gelir ve refah seviyesi anlamına gelir. Kurtarma paketlerinin finansmanının bir diğer yolu borçlanmadır. Ritenour, bunun uzun dönemli büyümeye vergilemeden daha büyük zarar vereceğini belirtmektedir. Vergilendirme hem tüketim hem yatırım harcamalarını azaltırken, kamu borçlanması doğrudan ulusal tasarrufları azaltmaktadır. Hazine kâğıtları satın alınarak hükümete borç verilen para tasarruf edilmiş ve yatırım için hazır olan paradır. Ayrıca hükümetin ödünç verilebilir fon piyasasında önemli bir talep edici konumunda olması, faizleri yükseltecektir. Verimli kuruluşlar için var olan sermaye azalacak, sonuçta ekonomi daha verimsiz ve daha düşük refahlı bir konuma gelecektir. Kamu finansmanın üçüncü yolu ise borcun parasallaşmasıdır. Bu durumda ise, genel fiyat seviyesi yükselecek ve doların satın alma gücü gerileyecektir. Ayrıca bu durum yapay bir kredi genişlemesi yaratarak, bugünkü krize benzer bir genişleme ve ardından çökme sürecine katkıda bulunabilecektir.¹¹⁷

Thornton hükümetin ekonomiyi üç şeyi yaparak canlandırabileceğini belirtmektedir. Birincisi, harcamaların kısılarak, denk bütçenin sağlanmasıdır. Bu tarz bir yaklaşım önemli bir mesaj niteliği taşıyacak ve serbest kalan reel kaynaklar,

¹¹⁷ Aktaran, Bocutoğlu ve Ekinci, s. 1.

verimli ekonomideki yerlerini alacaklardır. İkincisi, vergilerin azaltılmasıdır. Özellikle tasarruf ve üretim üzerindeki vergilerin kaldırılması veya azaltılması üretimi daha karlı hale getirecektir. Üçüncüsü, ekonomide sermaye ve emeğe üretim alternatiflerinin açılması için gerekli tedbirlerin alınmasıdır. Kamunun elindeki arsa, doğal kaynaklar, emlak gibi kaynakların özel sektöre devredilmesi ve minimum ücretler gibi kimi emek piyasası düzenlemelerinden vazgeçilmesi yeni iş yaratımını hızlandıracaktır.¹¹⁸

Reisman ise, deflasyon korkusuna dikkatleri çekmektedir. Reisman, iktisatçılardaki genel kanının fiyatlardaki düşüş ile ortaya çıkan deflasyonun önlenmesi gerektiği yönünde olduğunu belirtmektedir. Reisman'a göre deflasyon fiyatlardaki düşüş anlamına gelmemektedir. Deflasyon, para miktarındaki ve/veya ekonomik sistemdeki harcama seviyesindeki bir düşüşü ifade etmektedir. Diğer bir deyişle, deflasyon talepteki genel düşüştür. Düşen fiyatlar, deflasyonun bir sonucudur, olgunun kendisi değildir. Deflasyondan tamamen farklı olarak, düşen fiyatlar üretimdeki ve ürün arzındaki artışın bir sonucu da olabilir. Deflasyon nedeniyle düşen fiyatlar, aynı zamanda deflasyonun da çaresi durumundadır. Her nasılsa insanlar problemin çözümü ile çözülmesi gereken problemi birbirine karıştırmaktadırlar.¹¹⁹

Reisman'a göre bu karışıklık, merkez bankalarının fiyatların düşmesini önlemek amacı ile sisteme müdahalesi sonucunu doğurmaktadır. Emlak fiyatları, tarım ve diğer emtia fiyatları, diğer tüm fiyatlar ve ücretlerin düşmesini engellemek için gösterilen çaba, ekonomik iyileşmenin de engelleyicisi konumundadır. Bu durum, deflasyonun etkisi ile düşen harcama seviyesine uygun biçimde tüketim mallarının ve üretim faktörlerinin fiyatlarının düşmesini ve böylece ekonomik iyileşmeyi engellemektedir. Örneğin, petrol fiyatlarındaki düşme insanların harcama kapasitelerinin artmasına yardımcı olmuştur. Ekonomik iyileşmenin bir an önce gerçekleşmesi, ancak fiyat ve ücretlerin herhangi bir müdahaleye maruz kalmadan

¹¹⁸ Aktaran, Bocutoğlu ve Ekinci, s. 1.

¹¹⁹ Bocutoğlu ve Ekinci, a. g. m. , 2009(b) , s.2.

düşmelerine izin verilerek gerçekleştirilebilir. İşte bu durumda düşen fiyatların deflasyonun çaresi olduğu da anlaşılacaktır.¹²⁰

Avusturyacı iktisatçılar, Küresel Krizden çıkış yolu konusunda da ana akım iktisatçılarından ayrılmaktadır. Avusturyacı iktisatçılara göre, maliye politikasının ekonomik krizden çıkış için agresif biçimde kullanılması; özel sektör için yarattığı finansman sorunu nedeni ile büyümeyi; gelecekle ilgili belirsizliği artırarak, piyasaların istikrarını olumsuz etkilemektedir. Bu tip derin kriz dönemlerinde uygulanması gereken maliye politikası, gereksiz harcamaların kısılması ve vergilerin düşürülmesi şeklinde olmalıdır. Avusturyacı iktisatçılar, uygulanan para politikasını da eleştirmektedirler. Genişletici para politikası, fiyat ve ücretlerin serbestçe düşmesinin önünde engel oluşturarak, ekonominin iyileşme süresini de uzatmaktadır.

Buna karşın dünyada şu anda genişletici para ve maliye politikalarının agresif bir biçimde uygulandığı görülmektedir. Bu durum belirsizliği artırmakta, iyileşme süresini uzatmakta ve iyileşmenin kalitesini düşürmektedir. Ayrıca FED ve dünya merkez bankaları tarafından faizlerin oldukça düşük seviyelere çekilerek ekonomik canlanmanın sağlanmaya çalışılması, çalışmada vurgulanan istikrarsız büyüme dönemlerinden birini daha yaratabilecektir. Nitekim çalışmada Şekil 6'da gösterilen farkın tekrardan ciddi oranlarda yükseldiği, buna karşın risk algısının azaldığı görülmektedir. Ayrıca üst düzey malların fiyatlarında artış söz konusudur. 2008 yıl sonuna göre 2009 Haziran sonunda sanayi girdileri fiyatları % 11.3, enerji fiyatları %39 ve metal fiyatları % 14.6 oranında artarken, aynı dönemde ABD TÜFE artış oranı % 1.4'dür. Bu sürecin benzer bir Küresel Krize dönüşmemesi için, acilen yeni bir global finansal mimarinin oluşturulması gerekmektedir.¹²¹

Kısaca belirttiği gibi eğer hükümet ekonomiyi mümkün olduğunca çabuk biçimde iyileştirmek istiyorsa, çözüm basittir: harcamaları kıs, vergileri kıs, para arzı artışını durdur ve her üç günde bir kuralları değiştirmekten vazgeç. Fakat bu çözüm, politikacıların cömert kurtarıcı olarak görünmelerine izin vermediğinden dolayı benimsenmeyecektir.”

¹²⁰ Aktaran, Bocutoğlu ve Ekinci, s. 2.

¹²¹ Bocutoğlu ve Ekinci, a. g. m. , 2009(b), s.3.

Reisman, deflasyon korkusuna dikkatleri çekmektedir. Bu korku, merkez bankalarının fiyatların düşmesini önlemek amacıyla sisteme müdahalesi sonucunu doğurmaktadır.

- Emlak fiyatları, tarım ve diğer emtia fiyatları, diğer tüm fiyatlar ve ücretlerin düşmesini engellemek için gösterilen çaba, ekonomik iyileşmenin de engelleyicisi konumundadır.
- Bu durum, deflasyonun etkisi ile düşen harcama seviyesine uygun biçimde tüketim mallarının ve üretim faktörlerinin fiyatlarının düşmesini ve böylece ekonomik iyileşmeyi engellemektedir.
- Örneğin, petrol fiyatlarındaki düşme insanların harcama kapasitelerinin artmasına yardımcı olmuştur. Ekonomik iyileşmenin bir an önce gerçekleşmesi, ancak fiyat ve ücretlerin herhangi bir müdahaleye maruz kalmadan düşmelerine izin verilerek gerçekleştirilebilir. İşte bu durumda düşen fiyatların deflasyonun çaresi olduğu da anlaşılacaktı.¹²²

¹²²Ersan Bocutoğlu ve Aykut Ekinci, **Avusturyacı Konjonktür Teorisi ve Küresel Kriz**, Liberal Düşünce Topluluğu Konferansı (sunum), 2010(c). s. 28-31.

SONUÇ

Avusturya iktisadı iktisadi düşünceye önemli katkılar yapmış önemli bir gelenektir. Bugün iktisadi analizin temel taşları arasında yer alan pek çok kavramı iktisadi düşünceye Avusturya iktisadi geleneğine mensup iktisatçılar kazandırmıştır. Avusturya İktisat Okulu'nun kurucu ismi Carl Menger'dir. Menger'in "İktisadın İlkeleri" isimli ilk eseri ile birlikte subjektif değer teorisinin keşfi, marjinalist devrimi gerçekleştirmiştir. Değeri, emeğe bağlayan Klasik görüşün aksine, Menger değerın bireye sağladığı fayda ile ifade edilmesi gerektiğini öne sürmüş ve buna bağlı olarak değerin nesnel değil öznel bir kavram olduğunu vurgulamıştır.

Menger Klasik İktisada bir eleştiri olarak yazdığı kitabını yayınlarken Alman Tarihçi Okulu'nun kendisini destekleyeceğini düşünüyordu. Fakat beklentilerinin tam aksine Alman Tarihçi Okulu ve onun takipçileri tarafından ciddi eleştirilere maruz kaldı. Menger'in öğrencisi olmamalarına rağmen, O'nun fikirlerinden etkilenen iki isim Böhm-Bawerk ve Friedrich von Wieser, Menger'in eserinin ve onun ilkelerinin iyi birer savunucuları olmuşlar ve 1880'li yıllarda Avusturya İktisat Okulu ile ilgili bir literatür oluşturmaya başlamışlardır.

Okulun temel prensiplerini metodolojik bireycilik, subjektivizm, bilgi ve zamanın önemi gibi ana başlıklar altında toplayabiliriz. Metodolojik bireycilik yaklaşımına göre, ekonomik olaylar incelenirken bireylerin eylemlerine ağırlık verilmelidir. Grupların eylemleri, bireylerin eylemlerinden bağımsız düşünülemez. Subjektivizm kavramı marjinal fayda devrimi ile birlikte iktisat literatürüne girmiştir. Avusturya Okulu subjektivizmi, insanların nesnelere, insanların insanlarla giriştikleri ilişkilerle, insanların tercihte bulunmasına yol açan düşünceleriyle ilgilenmesi gerektiğini öne sürer. Avusturya Okulu'nda bilgi, piyasa süreci içerisinde elde edilir. Piyasalar dengesizdir, bu dengesizlik girişimsel faaliyetin devamlı değişmesinden kaynaklanır, o nedenle fırsat maliyeti hiçbir zaman sıfır değildir. Avusturya Okulu'nun zaman kavramına baktığımızda reel zaman kavramını benimsemişlerdir. Onlara göre insanlar zaman geçtikçe deneyim elde ederler ve bu

elde ettikleri deneyimler onlara yeni bilgiler sunar. Bireyler yeni bilgilere dayanarak geleceğe yönelik planlarda bulunurlar.

Konjonktür dalgalarına Avusturyacı yaklaşım, ya da Avusturyacı konjonktür teorisi de, Avusturya iktisadının birikimine önemli katkıları arasında sayılmalıdır. 16. Yüzyılın sonları ve 17. Yüzyılın başlarından bu yana zaman zaman yaşanan krizler, iktisatçıları krizlerin nedenlerini anlamaya ve açıklamaya yöneltmiştir. Bugün modern makro iktisat literatüründe zengin bir konjonktür dalgalanmaları külliyyatı oluşmuştur. İçinden geçmekte olduğumuz küresel ekonomik kriz nedeniyle, bu mesele aynı zamanda son derece güncel bir meseledir.

Avusturyacı iktisatçılara göre, maliye politikasının ekonomik krizden çıkış için agresif biçimde kullanılması; özel sektör için yarattığı finansman sorunu nedeni ile büyümeyi; gelecekle ilgili belirsizliği artırarak, piyasaların istikrarını olumsuz etkilemektedir. Bu tip derin kriz dönemlerinde uygulanması gereken maliye politikası, gereksiz harcamaların kısılması ve vergilerin düşürülmesi şeklinde olmalıdır. Avusturyacı iktisatçılar, uygulanan para politikasını da eleştirmektedirler. Genişletici para politikası, fiyat ve ücretlerin serbestçe düşmesinin önünde engel oluşturarak, ekonominin iyileşme süresini de uzatmaktadır.

Avusturyacı konjonktür teorisi, devletin hiçbir şey yapmamasını, piyasanın fiyatları düzeltmesini beklemek gerektiğini, krize yol açan sebepleri en başta yaratanın zaten devlet müdahalesi olduğunu, müdahalenin yeni bir kriz dalgasının tohumlarını ekmek anlamına geleceğini, bu nedenle sağlam para sistemine geçip parasal genişlemeye son vermek ve devleti piyasadan tamamen çekmek gerektiğini dile getirmektedir.

Son ABD krizi Avusturya perspektifiyle incelendiğinde, federal fonların faiz oranının 2002-2004 döneminde tüm zamanların en düşük oranına indirilmesi, Küresel Krizin temel sorumlusu olarak görülmektedir. Geçmiş dönemlerde yaşanan kredi genişlemesi olgusunun, bu krizde ilk defa küreselleşen finans piyasalarında yaratılan türev araçlarla bu derece desteklenmesi yapay düşük faiz oranının piyasalar üzerindeki bozucu etkisini daha da artırarak, bu dengesizliğin kısa sürede bir küresel

kriz niteliğine kavuşması sonucunu doğurmuştur. Yaratılan risk modellerinde üst düzey malların fiyat değişimlerinin, nispi fiyatların ve faiz oranlarının önemli göstergeler olarak ele alınması ve modellerde iktisadi dalgalanmaların risk yaratan yapısının da göz önünde tutulması önem arz etmektedir.

KAYNAKÇA

- ACAR, Mustafa, **Avusturya İktisadının İktisadi Düşünceye Katkıları Üzerine**, Liberal Düşünce, Sayı: 59-60, Ankara, 2010.
- BARBER, William J. , **İktisadi Düşünce Tarihi** (çev: İhsan Durdu), İstanbul, Metropol Yayınları, 2007.
- BAŞTÜRK, Efe, **Avusturya Politik-İktisatını Anlamak**, Liberal Düşünce, Ankara, 2010.
- BOCUTOĞLU, Ersan ve EKİNCİ Aykut, **Avusturyacı Konjonktür Teorisi ve Küresel Kriz**, Liberal Düşünce, Ankara, 2010 (a).
- BOCUTOĞLU, Ersan ve EKİNCİ Aykut, **Avusturyacı Konjonktür Teorisi ve Küresel Kriz**, Trabzon, 2009 (b).
- BOCUTOĞLU, Ersan ve EKİNCİ Aykut, **Avusturyacı Konjonktür Teorisi ve Küresel Kriz**, Liberal Düşünce Topluluğu Konferansı (sunum), 2010(c).
- BOETTKE, Peter and LEESON Peter, **The Austrian School of Economics: 1950-2000**, Oxford: Basil Blackwell, 2002.
- EBELLİNG, Richard M. , **Avusturya İktisadı ve Özgürlüğün Politik Ekonomisi** (çev: A. Zeynep Kopuzlu), Piyasa Dergisi, Ankara, 2004 (a).
- EBELLİNG, Richard M. , **Avusturya Okulu'nun Konjonktür Dalgalanmaları Teorisi** (çev: Bahadır Akın), Piyasa Dergisi, Ankara, 2004 (b).
- ERENSAYIN, Ercan, **İktisat teorisi Notları 2: Mises'te İktisadi Düşünce**, <http://www.3hhareketi.com/tr/etkinliler/diger-etkinlikler>.
- ERİM, Neşe, **İktisadi Düşünce Tarihi**, Ankara, Palme Yayıncılık, 2007.

HAYEK, Friedrich August von, http://tr.wikipedia.org/wiki/Friedrich_August_von_Hayek.

GORDON, David, **Avusturya İktisadı'nın Felsefi Kökleri** (çev: Necmiddin Bağdadioğlu), Ankara, Liberte Yayınları, 2000.

GÖRMEZ, Fatma Esra, **Değer Kavramına Yeni Bir Bakış: Carl Menger**, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2008.

İMRE, A. Gülçün, **Avusturya Okulu İçinde Ludwig von Mises ve İktisadi Düşünceye Katkısı**, (İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi), İstanbul, 2006.

KAZGAN, Gülten, **İktisadi Düşünce veya Politik İktisadın Evrimi**, İstanbul, 12. Baskı, Remzi Kitabevi, 2006.

KIRZNER, Israel M. , **On The Method Of Austrian Economics**, <http://oll.libertyfund.org>.

KIRZNER, Israel, **Avusturya İktisat Okulu** (çev: Coşkun Can Aktan), http://www.canaktan.org/canaktan_personal/canaktanarastirmalari/iktisat-okullari/aktan-avusturya-okulu.pdf

KLEİN, Peter G. , **The Mundane Economics of the Austrian School**, 2008 (a).

KLEİN, Peter G. , **F. A. Hayek: Avusturyan Ekonomist ve Sosyal Teorisyen**, Piyasa Dergisi, Ankara, Cilt: 3, Sayı: 11, 2004 (b).

KÜÇÜKKALAY, Abdullah Mesud, **İktisadi Düşünce Tarihi**, İstanbul, 2. Baskı, Beta Yayınları.

“Leon Walras ve Genel Denge Hakkında Ansiklopedik Bilgi”, http://www.turkcebilgi.com/leon_walras_ve_genel_denge/ansiklopedi#ansiklopedi.

MİSES, Ludwig von, **The Historical Setting of the Austrian School of Economics**, 2003 (a).

MİSES, Ludwig von, **İnsan Eylemi** (çev: İsmail Aktar), Ankara, Liberte Yayınları, 2008 (b).

OĞUZ, Fuat, **Hukuki Süreçlerin Evrimi ve Avusturyan İktisadı**, Piyasa Dergisi, Ankara, 2004.

ÖZER, Hüseyin, **Methodological Individualism in Carl Menger: An Evaluation**, H.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, XVI, 1-2, 1998.

ROCKWELL, Llewellyn H. Jr, **Why Austrian Economics Matters**, <http://mises.org/resources/1200/Why-Austrian-Economics-Matters>.

ROTHBARD, Murray N. , **İnsan İktisat ve Devlet** (çev: Ahmet Uzun & Meral Uzun), Ankara, Liberte Yayınları, Cilt 1, 2009 (a).

ROTHBARD, Murray N. , **Austrian Theory of Money**, 1997 (b).

ROTHBARD, Murray.N. , **İnsan İktisat ve Devlet** (çev. Ahmet Uzun & Meral Uzun), Ankara, Liberte Yayınları, Cilt. 2, 2009 (c)

ROTHBARD, Murray N. , **Ludwig von Mises: Avusturya Okulu'nun Lideri** (çev: Atilla Yayla), Piyasa Dergisi, 2004 (d).

SAVAŞ, Vural, **İktisatın Tarihi**, Ankara, Siyasal Kitabevi, 4.Baskı, 2000.

SETTANNİ, By Joseph Andrew, **Austrian School Of Economics And The Current EconomicCrisis**,<http://www.uselessknowledge.com/1234/08sept/article045.html>.

SKOUSEN, Mark, **İktisadi düşünce Tarihi**, Ankara, Adres Yayınları, 2007.

TAYLOR, C. Thomas, **“An Introduction to Austrian Economics”**, The Ludwig von Mises Institute, <http://www.mises.org/austecon.asp>, 2008.

TAYLOR, John B. , **Finansal Kriz ve Politik Yanıtlar: Neyin Yanlış Gittiğine Dair Empirik Bir Analiz** (çev. Ünsal Çetin), Liberal Düşünce, Ankara, 2010.

TURANLI, Rona, **İktisadi Düşünce Tarihi**, Eskişehir, Bilimteknik Yayınevi, 2008.

YAY, Turan, **Avusturya İktisat Okulu'nun Tarihsel Gelişimi ve Metodolojisi**, Piyasa Dergisi, Ankara, 2004 (a).

YAY, Turan, **Avusturya Okulu Mikro İktisadi: Dinamik Rekabet ve Girişimsel Keşif Süreci Olarak Piyasa**, Liberal Düşünce, Ankara, 2010 (b).

YILMAZ, Ferudun, **Avusturya İktisadi ve Sübjektivizm**, Piyasa Dergisi, Ankara, Liberte Yayınları, 2004.